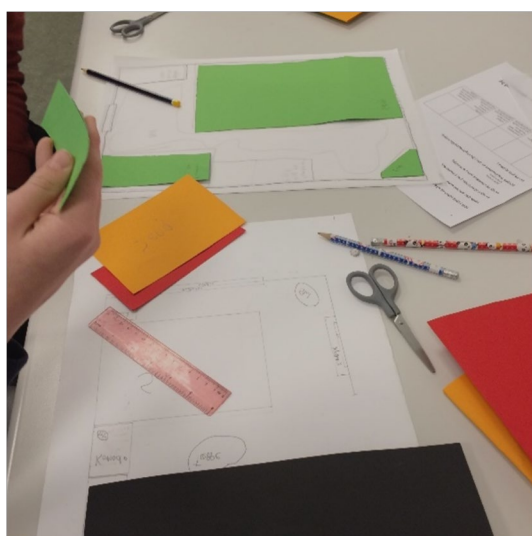

Fra Håndværk Til Iværksætteri

2019-2021

Forskningsrapport af

Mikkel Snorre Wilms Boysen og Rikke Brown

Tak

Først og fremmest skal lyde en stor takt til de deltagende lærere og pædagoger, ledere samt børn fra de tre skoler, der var med i forskningsprojektet "Fra Håndværk til Iværksætteri". Fra Nymarks-skolen, Rene Nielsen (skoleleder), Steen Rosendahl (lærer) og Sofie Axlev (lærer). Fra Marievangs-skolen, Henrik Villiam Østergaard (skoleleder), Mia Grenhardt (lærer), Dorte Myhre (lærer) og Nanna Mundt (pædagog). Fra Broskolen, Charlotte Paulsen (skoleleder), Kasper Nørgaard (lærer) og Johnny Thomsen (lærer)

Dernæst skal lyde en stor tak til de medvirkende aktører: Morten Hass Augustsen fra Slagelse Erhvervscenter, Karen Sieling Fra FriRUM Lab, Tony Aagaard fra ZBC, UU-vejleder Pernille Dahl, Anne Egehøj fra 'underviser i iværksætteri', ZBC.

Yderligere skal takkes de medvirkende faglærte iværksættere Fredrik Sahlin, Andreas Lazzarotto, Morten Germansen og Casper Berg. Tak også til alle de pædagogstuderende, der har været med til at udvikle spil og pædagogiske aktiviteter omkring forskningsprojektets tematik samt interviewet faglærte iværksættere.

Desuden er der en endnu længere liste af aktører, der har medvirket i projektet. Eksempelvis aktører fra fonden fra entreprenørskab, selvstændige erhvervsfolk tilknyttet Slagelse Erhvervscenter, aktører fra 'Helhedsplanen' og forskere fra Center for Skole og Læring og Center for Pædagogik på Professionshøjskolen Absalon. Og så naturligvis Nordea-fonden, der ikke blot har støttet projektet økonomisk, men også bidraget med at facilitere netværk af ildsjæle og projektledere med stor indsigt i iværksætteri, håndværk og erhvervsuddannelser. Den samlede liste af aktører kan findes i rapportens bilag.

Juli 2021

ISBN: 978-87-92717-74-0

Indholdsfortegnelse

Tak	1
Kapitel 1: Projektets mål og antagelser	5
Den samfundsmæssige udfordring	5
I samfundet favoriseres akademiske discipliner frem for håndværk	5
I skole favoriseres akademiske discipliner frem for håndværk	6
Skolen forbereder elever til de gymnasiale fremfor de erhvervsrettede uddannelser	6
Elever fravælger erhvervsuddannelser	7
Iværksætteri opfattes som attraktivt	7
Håndværkere og faglærte er oplagte iværksættere	8
Håndværk og arbejdet med konkrete udfordringer og materialer fremmer kreativitet	8
Arbejdet med kreativitet og håndværk fremmer trivsel	9
Opsamling	9
Kapitel 2: Projektets design	10
Projektets aktiviteter	10
Projektets programteoretiske afsæt	11
Evaluering og forskning	13
Projektets udviklings- og forskningsdel	16
Kapitel 3: Unges valg og fravalg af erhvervsuddannelser	17
Forskningskortlægning af håndterbare forhold til gavn for øget optag	17
Erhvervsuddannelsernes "imageproblem" i historisk perspektiv	18
Unges uddannelsesmønstre	19
Rekruttering til erhvervsuddannelser i Danmark i skandinavisk og international sammenligning	19
Følgforskning om Fremtidens valg og vejledning	20
Undersøgelse af unges vej mod ungdomsuddannelse	22
Afhandling om unges motiver for valg af ungdomsuddannelse	23
Afhandling om vejledning i folkeskolen og Udsyn i udskolingen	24
Evalueringer af indsatser med fokus på rekruttering til erhvervsuddannelser	26
Aktuelle inspirerende eksempler på forsøg på at rekruttere unge til erhvervsuddannelse	27
Opsamling	27
Kapitel 4: Interview med faglærte iværksættere	30
Frederik Sahlin – en kort præsentation	30
Andreas Lazzarotto – en kort præsentation	30
Morten Germansen – en kort præsentation	31
Skabertrangen og arbejdet med hænderne	31
At skabe noget mennesker har brug for	32
Kreativitet og problemløsning	32
Mestring og kreativitet	33
Ide-udvikling og æstetik	33
At have en vision og gøre verden til et bedre sted	34
At skabe det gode liv	35
Ønsker til uddannelsessystemet	35
Råd til eleverne	36
Perspektivering på interview	36
Opsamling	37
Kapitel 5: Undervisningsdesigns	38

Fase 1: Problemidentifikation og innovationspotentiale	38
Fase 2: Udvikling af løsningsforslag	39
Fase 3: Iterative forløb	39
Design 3: faglært iværksætteri i undervisningslokalet	40
Design 4: Iværksætter på rekordtid	42
Design 6: Ide-generering i Makerspace	45
Design 9: Økologisk iværksætteri på landbrugsskolen	48
En samlet oversigt over kvalificerede designprincipper	50
Kapitel 6: Kvalitative analytiske nedslag	51
Kobling mellem iværksætteri og erhvervsuddannelsens logikker	51
Netværk og lokalsamfund	52
Iværksætteri og håndværk	53
Professionalisme, erhvervsuddannelse og kreativitet	54
Kapitel 7: Resultat af survey	56
Planer eller overvejelser i forhold til valg af ungdomsuddannelse	56
Syn på erhvervsuddannelserne	57
Syn på kreativitet og iværksætteri	58
Kapitel 8: Konklusion	62
Referencer	65
Bilag 1: Interviewguide lærerteams	71
Skolens valgfag	71
Elevernes lyst til læring	71
Hvad har fungeret godt og mindre godt i valgfaget?	71
Antagelser	71
Afsluttende	72
Udvælgelse af elever	72
Bilag 2: Interviewguide elever før og under projekt	73
Introspørgsmål	73
Valg af valgfag	73
Skolens og vores tiltag/aktiviteter	73
Forståelse af iværksætteri og erhvervsuddannelser	73
Fremtidsplaner	73
Bilag 3: Interviewguide elever efter projekt	74
Introspørgsmål	74
Valg af valgfag	74
Skolens og vores tiltag/aktiviteter	74
Cases med elevernes produktudvikling	74
Brug af hånd og løsning af konkrete udfordringer (hvis eleverne ikke tidligere har været inde på dette)	74
Forståelse af iværksætteri og erhvervsuddannelser	74
Fremtidsplaner	75
Bilag 4: Rammer for film	76
Interviewguide i forhold til film med elever	76
Interviewguide i forhold til film med faglærte iværksættere	76
Bilag 5: Observationsguide	77
Konteksten	77

Læreren	77
Eleverne	77
Bilag 6: Aktiviteter på de tre skoler	78
Bilag 7: Forløb frem mod Next Level	79
Bilag 8: Oversigtsskema over empiri	80
Bilag 9: Netværk og aktører	82
Bilag 10: Møder i netværk og forskningscirkler	84
Bilag 11: Oversigt over pædagogstuderendes udvikling og afprøvning af undervisningsdesigns	87
Bilag 12: Transskription af interview med elever fra projektets indledende fase	89
Bilag 13: Transskription af interview fra projektets midterste fase.....	92
Bilag 14: Transskription af interview fra projektets afsluttende fase.....	95
Valg af valgfaget	95
Aktiviteter generelt	95
For meget snak...	95
Sofaen	96
Posthuset	97
Besøg af iværksætter	98
Film med iværksættere	98
Øvelser med håndværk og ide-generering	99
Besøg af ZBC	100
Next level konkurrence	102
Fremtidsplaner	102
Synet på erhvervsuddannelse	103
Syn på iværksætteri	103
Tanker om at blive iværksætter	104
Hvordan kan iværksætterfaget gøres bedre?	104
Bilag 15: Transskription af interview fra projektets afsluttende fase	106
Bilag 16: Interview med Celia	108
Bilag 17: Producerede film	109
Film om iværksættere	109
Film med elever fra projektet	109

Kapitel 1: Projektets mål og antagelser

Det overordnede mål med projektet "fra håndværk til iværksætteri" er at fremme skoleelevers interesse for håndværk og erhvervsuddannelser ved at etablere undervisningsforløb med fokus på iværksætteri, innovation, kreativitet og håndværksprægede aktiviteter. Projektets omdrejningspunkt er derfor at undersøge og formidle en kobling mellem håndværk, kreativitet og iværksætteri. Med afsæt i denne agenda arbejdes i projektet deslige med en række beslægtede og/eller underordnede mål:

- At designe undervisningsforløb i udskolingen, der i højere grad lægger op til kreative manuelle processer, og i mindre grad baseres på akademisk arbejde.
- At give eleverne lyst til at være iværksættere.
- At formidle håndværksfagets potentialer i forhold til iværksætteri.
- At etablere et netværk omkring skolers lærere og elever, bestående af erhvervscenter, erhvervsuddannelser, professionshøjskoler, iværksættere og håndværkere.
- At benytte pædagogs og pædagogstuderendes rolle i skolen til at understøtte udviklingen af en skole med vægt på kreative og håndværksbetonede aktiviteter.

Projektet er baseret på en række præmisser og antagelser, der skitseres i det følgende. I den resterende rapport udbygges/undersøges særligt væsentlige præmisser/antagelser både via desk research og produceret empiri.

Den samfundsmæssige udfordring

Flere rapporter beskriver udfordringen i forhold til elevers manglende søgning til erhvervsuddannelser og konkluderer at vi i Danmark kommer til at mangle håndværkere i fremtiden. I en opgørelse foretaget af LO peges der på, at der vil mangle 90.000 faglærte i 2030, hvorimod der vil være 55.000 akademikere i overskud (LO, 2015). I en prognose foretaget af Danske Regioner peges der på, at der i 2025 vil mangle 70.000 faglærte og være 31.000 akademikere i overskud (Danske Regioner, 2018). I denne rapport fremskrives ligeledes tendensen indenfor specifikke områder af faglærte, hvormed det konkluderes, at visse uddannelsesområder i særlig grad vil blive efterspurgt. Det drejer sig eksempelvis om kontor, handel og forretningsservice (KHF), maskinteknik og produktion (TBT), fødevarer mv. (FJO), cykel, auto og skibsmekanik, mv. (TBT), strøm og elektronik mv. (TBT), byggeriområdet (TBT) og jordbrug og natur (FJO). I tråd med disse fremskrivninger, viser tal for Danmarks Statistik i 2018, at 25 % af virksomheder i 2018 manglede håndværkere, herunder primært murere, elektrikere og tømrere (Dansk Byggeri, 2018). Samlet set befordrer disse statistikker og prognoser, at der er brug for at gøre flere unge opmærksom på de karrieremæssige muligheder som håndværk og erhvervsuddannelser kan tilbyde.

I samfundet favoriseres akademiske discipliner frem for håndværk

En række debatbøger og samfundsanalytiske bidrag har påpeget, at akademiske discipliner favoriseres i samfundet frem for håndværksbetonede. Eksempelvis beskriver mureren og politikerens Tesfaye i bogen "Kloge hænder: Et forsvar for håndværk og faglighed" (2013), hvorledes der i nutidens samfund er en tendens til at faglærtes kompetencer undervurderes. Ligeledes beskriver politikerens Dybvad i bøgerne "udkantsmyten" (2015) og især "De lærdes tyranni: hvordan den kreative klasse skaber ulighed og undergraver verdens bedste samfund" (2017), hvorledes "den kreative klasse" (Florida, 2002) har formået at skabe en række dominerende narrativer i samfundet, hvor de akademiske discipliner anses som finere end de faglærte. Kritikken af den akademiske dominans rummer flere aspekter. Fra et organisatorisk perspektiv peger nogle analyser på, at akademiske job i virksomheder vokser unødigt på baggrund af (overflødig) administration (se fx den interessante og humoristiske "Parkinsons Lov", [Parkinson, 1963]). Fra et filosofisk perspektiv peger nogle perspektiver og analyser på, at vores kultur er funderet på en særlig måde at tillægge tankens og "åndens" arbejde større betydning end "håndens" (Brinkmann & Tanggaard, 2010; Dewey, 1920). Det

skitserede hierarki ses også i aktuelle kvantitative undersøgelser, hvor danskere bedes om at placere professioner i forhold til prestige (Østergaard, 2016). Inden for de mest prestigefyldte job finder man professioner som læge, advokat, universitetslektor, forsker og arkitekt. Faglærte finder man derimod længere nede på listen (eksempelvist kok som nummer 29, elektriker som nummer 41, tømrer som nummer 44 og landmand som nummer 61).

I skole favoriseres akademiske discipliner frem for håndværk

På linie med ovenstående er skolen tilsvarende kritiseret for at lægge vægt på akademiske kompetencer fremfor håndværk, kunst, praktisk arbejde, musisk kreativitet, bevægelse og lign. Niels Egelund beskriver eksempelvis i "Folkeskolens udfordringer" (2011), hvorledes der i skolen er brug for erfaringsbaseret læring med mindre fokus på stillesiddende akademisk arbejde. En ny rapport om undervisningspraksis i udskolingen fra Danmarks Evalueringsinstitut peger på, at en dominerende forestilling blandt lærere i udskolingen er, at en såkaldt bogligt orienteret undervisning er den mest effektive og direkte vej til skolens prøver. En forestilling, som rapporten imidlertid pointerer, udgør en udfordring i forhold til en del af udskolingselevernes motivation (Danmarks Evalueringsinstitut, 2020b, s. 65). Også i bogen "Motivation i udskolingen" peger forskere fra Center for Ungdomsforskning på, at "præstationskultur" og "præstationsmotivation" fylder for meget i skolen i dag. De argumenterer for at andre motiver for deltagelse, som handler om elevernes interesser, faglige nysgerrighed, mestningsoplevelser, involvering og relationer, bør bringes mere i spil i skolen (Pless et al., 2015). I kritikken af skolen understreges ofte, at de nationale test trækker skolens læringsmiljøer i en akademisk retning. Eksempelvis beskriver Katrine Dalin Diduch, som er underviser i skolen, hvorledes skolens fokus på akademiske læringsmål og test gør det vanskeligt at skabe rum og plads til håndværksbetonede aktiviteter (Diduch, 2018). Som et andet eksempel beskriver Rikke Brown i en undersøgelse af udskolingslinjer, hvordan dét at skoler sammenlignes og sammenligner sig på elevernes præstationer i de akademiske fag er med til at skabe et utilsigtet hierarki, hvor linjer som Science og International har høj status, mens kreativt og praktisk orienterede linjer bliver lavstatus (Brown, 2018; 2020). På den anden side peger en nyere undersøgelse af praksisnær og anvendelsesorienteret undervisning i skolen på, at der allerede foregår mange aktiviteter og projekter i skolen, som er praksisnære og anvendelsesorienterede på forskellig vis – men også, at denne type undervisning med fordel kan udbygges og styrkes fx gennem samarbejde med erhvervsskoler og andre eksterne aktører og gennem praktiske læringsrum (Krause-Jensen et al., 2020).

Skolen forbereder elever til de gymnasiale fremfor de erhvervsrettede uddannelser

I tråd med ovenstående peger en række undersøgelser på, at skolens lærere i mindre grad forbereder og opfordrer elever til at starte på en erhvervsuddannelse. I en rapport fra Danmarks Evalueringsinstitut fra 2015, fremlægges en undersøgelse, der viser at lærerne efter eget udsagn primært forbereder eleverne til de gymnasiale uddannelser fremfor de erhvervsrettede uddannelser. Ifølge undersøgelsen handler dette forhold om, (1) at skolens form og struktur gør det vanskeligt at arbejde med tværfaglige håndværksprægede projekter, (2) at arbejdet med at forberede elever til videre uddannelse anses som en implicit del af udskolingslærernes arbejde fremfor at være eksplicit organiseret eller adresseret fra ledelsesperspektiv, (3) at lærernes viden om erhvervsuddannelse er begrænset (sammenlignet med deres viden om de gymnasiale uddannelse), og (4) at der eksisterer en kulturel barrierer, der betyder at lærerne er præget af kompetencer, traditioner og rutiner der peger i retning af de gymnasiale uddannelsers vægt på akademiske kompetencer fremfor de erhvervsrettede uddannelser (Danmarks Evalueringsinstitut, 2015). Den skitserede problematik indikeres også i forhold til implementeringen af skolereformens ambition om at øge kontakten mellem erhvervsliv og skole, som i praksis har vist sig at være vanskelig at imødekomme. Den begrænsede kontakt mellem erhvervsliv og skole fremgår bl.a. af evalueringer af folkeskolen, der peger på, at skoler generelt har svært ved at håndtere skolereformens krav om at indgå partnerskaber og sa-

marbejdsstrategier med erhvervslivet (Andersen & Havgry, 2016). I forhold til skolens fokus på akademiske discipliner og uddannelser, se også Gulløv (2015), Gulløv & Gulløv, 2020 og Klöcker-Gatzwiller & Krog (2018).

Elever fravælger erhvervsuddannelser

I tråd med ovenstående peger undersøgelser i retning af, at elevers begrænsede søgning til de erhvervsrettede uddannelser blandt andet skyldes, at eleverne mangler viden om erhvervsuddannelserne (Danmarks Evalueringsinstitut, 2015; Dyssegaard et al., 2014; Juul, 2018). Ligeledes opfatter mange elever en erhvervsuddannelse som en endestation eller blindgyde med begrænsede videreuddannelses- og karrieremuligheder, sådan at man skal være meget sikker på et konkret job, man ønsker resten af livet, hvis man vælger en erhvervsuddannelse (Beckett, 2020; Danmarks Evalueringsinstitut, 2015; Juul & Pless, 2015). En gymnasial ungdomsuddannelse opfattes derimod – af mange elever såvel som forældre – typisk som et valg, der i langt højere grad holder ens muligheder åbne, ligesom gymnasiet opfattes som en naturlig forlængelse af grundskolen og dertil af mange unge forbindes med en type ungdomsmiljø, de gerne vil være del af (Juul, 2018; Beckett, 2020). I tråd med den ovenstående pointe om, at akademiske discipliner favoriseres i samfundet frem for håndværk, har en række undersøgelser vist, at også de unge selv i forbindelse med deres valg af ungdomsuddannelse opererer med et ”prestigehierarki”, hvor erhvervsuddannelser opleves som mindre fine end gymnasiale (Dyssegaard et al., 2014), ligesom statistiske opgørelser viser, at der er en udfordring i, at få især børn af akademikerforældre til at vælge erhvervsuddannelserne (Thomsen, 2016). Tilde Mette Juul, som har undersøgt unges uddannelsesvalg, peger på, at hierarkiseringen er indlejret i nogle gennemgående modstillinger mellem hoved kontra hånd og mellem at sidde stille kontra at bruge kroppen. Modstillinger, som unge møder bl.a. i uddannelsesvejledning og også møder i kraft af, hvilke vidensformer, der vægtes i folkeskolen. Disse modstillinger kobler sig til nogle bredere forståelser af, hvilke typer af viden og kunnen – og hvilke typer uddannelser – som opfattes som vejen til succes, og Juul pointerer, at et centralt sted at tage fat i forhold til at ændre på hierarkiseringen, er i vægtningen af forskellige vidensformer i folkeskolen (Juul, 2018). Lignende pointer fremsætter vejledningsforskeren Randi Boelskifte Skovhus, hvis undersøgelse af unges deltagelse i vejledning i udskolingen peger på, at den begrænsede søgning til erhvervsuddannelser også handler om, hvordan de forskellige ungdomsuddannelser (ikke) omtales som mulige og værdsatte valgmuligheder (Skovhus, 2018). Pointer som Juuls og Skovhus’ om at det er centralt at arbejde med at skubbe til, hvilke former for viden og kunnen, og hvilke uddannelser, som værdsættes og opleves som mulige blandt unge, er nogle af de pointer fra eksisterende viden om unges valg og fravalg af erhvervsuddannelser, som i høj grad har inspireret projektet Fra Håndværk til Iværksætteri. Unges valg og fravalg af erhvervsuddannelserne og forskellige tiltag, hvormed man har forsøgt at rekruttere flere til disse uddannelser, uddybes i kapitel 3 i nærværende rapport.

Iværksætteri opfattes som attraktivt

I en rapport fra Dansk Erhverv fremgår det, at danskere generelt ser meget positivt på iværksættere (Madsen & Madsen, 2018). Ofte anvendes ligeledes betegnelser som ”vor tids rockstjerner” om iværksættere (se fx Bredahl, 2017, Dansk Erhverv, 2018). Det særlige fokus på, eller iscenesættelse af, iværksættere ses også i programmer såsom ’365 dage til succes’, ’De vildeste iværksættere’ eller ’Løvens Hule’. I ’Løvens Hule’ præsenterer håbefulde iværksættere deres ideer overfor succesfulde virksomhedsejere, der ligeledes indtager en position som kendisser eller semi-kendisser i det danske samfund. Programmet følges ofte af over en halv million seere og er således en af de mest populære programmer på DR (Danmarks Radio, 2019). Ligeledes kan man følge de succesfulde iværksættere i dokumentarprogrammer om fx Bjarke Ingels eller Lars Larsen eller møde iværksættere i forskellige typer af underholdningsprogrammer, fx Jim Lyngvild, Emil Thorup eller Mascha Vang. Yderligere eksisterer der en ung generation af iværksættere, vis primære forretningskoncept går ud på at bruge deres kendisstatus som youtubere/instagrammere til at reklamere for andre produkter eller være involveret i iværksætterprojekter på forskellig vis. Samlet set er der således en række ek-

sempler på at iværksættere indtager en rolle som kendisser og relateres til noget anerkendt, spændende og attraktivt. Samme analyse fremføres i en række sociologiske undersøgelser, hvor det fremhæves, at kreativitet og entreprenørskab indtager en både dominerende og prestigefyldt position i det moderne samfund. Eksempelvis fremføres denne analyse i bogen "The Rise of the Creative Class" af Richard Florida (2002).

Håndværkere og faglærte er oplagte iværksættere

I Danmark har 41 % af de selvstændige en erhvervsuddannelse ifølge seneste vækstanalyse (Vækstanalyse, 2019, s. 10). Denne overvægt af erhvervsuddannede fremgår også af rapporten 'iværksætteri i Danmark' (2018), hvor det angives, at der i 2017 var flest personer med en erhvervsfaglig uddannelse, der startede som iværksætter sammenlignet med personer, tilhørende én af følgende øvrige kategorier, 'lang videregående uddannelse og PhD', 'mellemlang videregående uddannelse og bachelor', 'kort videregående uddannelse' og 'ufaglært' (Egedesø, Hansen & Nielsen, 2018, s. 5). Tallene skal dog ses i sammenhæng med, at gruppen med erhvervsuddannede er den relativt største i Danmark. I samme rapport angives det således, at 0,7 % af personer med lang videregående uddannelse og 0,58 % af personer med kort videregående uddannelse startede som iværksætter i 2017, hvorimod kun 0,41 % af personer med erhvervsfaglig uddannelse startede som iværksætter (Egedesø, Hansen & Nielsen, 2018, s. 8). Hvis blikket rettes mod gruppen i alderen 20-40 ser det dog anderledes ud. I rapporten 'Flere iværksættere har en videregående uddannelse' fremgår det, at det blandt unge i alderen 20-40 er stort set samme andel, som bliver iværksættere i perioden 2013-2017 uanset om de har erhvervsuddannelse, erhvervsakademi-uddannelse eller universitetsuddannede, nemlig omkring 0,8 procent (Uddannelses- og forskningsministeriet, 2019, s. 3). Som det fremgår, er der mange måder at udregne sammenhænge mellem uddannelsesbaggrund og iværksætteri. Ud over de skitserede perspektiver, er der også analyser, der viser at virksomheder opstartet af faglærte i højere grad overlever end virksomheder opstartet af ufaglærte eller folk med kort- mellemlang eller lang uddannelse (LO, 2016). Ligeledes kan blikket rettes mod enkelte brancher, hvormed det fx fremgår, at de faglærte er særligt aktive i forhold til at starte virksomheder indenfor erhvervsservice, handel og transport samt bygge og anlæg (LO, 2016). Samlet set bør der dog advares mod for entydige eller politiserede konklusioner i forhold til sammenhæng mellem faglærte og iværksætteri. Det er således problematisk, når den statistiske overvægt af iværksættere med erhvervsfaglig baggrund oversættes til at erhvervsuddannede generelt oftere bliver iværksættere (se fx Seerup, 2014). Antagelsen om en særlig kobling mellem iværksætteri og håndværk er udbredt og ofte understøttet anekdotisk (Moertesen, 2017; Risgaard, 2020) men må nuanceres og suppleres med en række øvrige antagelser (se følgende).

Håndværk og arbejdet med konkrete udfordringer og materialer fremmer kreativitet

Kreativitet kan naturligvis indgå i alle fagområder, men udgangspunktet i projektet er, at arbejdet med det konkrete og/eller det materielle har en særlig værdi i forhold til at fremme kreativitet. Antagelsen er dels empirisk og dels teoretisk funderet. Fra et empirisk perspektiv viser forskning, at kreativitet er tæt relateret til det at mestre et håndværk. Kreativitet handler således som udgangspunkt ikke blot om at få ideer, men bunder i arbejdet med at udvikle noget med afsæt i teknikker og færdigheder (Chemi, Jensen & Hersted, 2015; Pallasmaa, 2009). Blandt andet professor Lene Tanggaard's forskning i kreative processer, indikerer at kreativitet bunder i fordybelse og mestring af teknikker frem for løsrevet abstrakt tænkning isoleret fra materialer og konkret praksis (Tanggaard, 2004; 2008). I tråd med dette, viser et studie, der inkluderede 500 Stokholmske elever, at de elever der havde modtaget undervisning i håndværk og design fremstod mere kreative (Lindström, 2007). Udover den skitserede empiriske forskning, er der udviklet en række teoretiske perspektiver, der beskriver og understreger værdien i håndens arbejde, håndværk, fordybelse og tradition og problematiserer et ensidigt fokus på intellekt (Brinkmann & Tanggaard, 2010; Sennett 2008; Tanggaard, 2008; 2017; Tanggaard & Wegener, 2015). Sådanne perspektiver finder ofte et afsæt i Deweys filosofiske tilgang, hvor det netop understreges, at læring, udvikling og kreativitet opstår af

menneskets konkrete involvering i verden (Dewey, 1900; Garrison, 1999). Udover disse perspektiver på håndværk, viser forskning i kreative processer desuden at arbejdet med materialer tilbyder en særlig "modstand", der fremmer kreativ udvikling og proces (Boysen, 2015; Juelsbo & Tanggaard, 2015). Der findes mange eksempler på, hvorledes arbejdet med materialer fremmer kreativitet. I en lokal kontekst er Dansk Plejeteknik i Høng netop udråbt som landets mest innovative læreplads, fordi deres datateknikerelev fra ZBC har udviklet en ny måde at udforme nye komponenter og værktøjer via 3D-printer (Ritzau, 2020). Forbindelsen mellem kreativitet og håndværk er også beskrevet som et vigtigt aspekt, af elevers og underviseres selvforståelse på erhvervsuddannelsen i undersøgelsen "veje til stolthed i erhvervsuddannelsen" (Hersom, 2020).

Makerspace, prototyping og designtænkning fremmer kreativitet

Som nævnt ovenfor kan der argumenteres for, at håndværk kan fremme kreativitet. Ud over dette, tyder en række studier på, at kreativ ide-generering kan fremmes via hands-on aktiviteter med involvering af diverse materialer (e.g., Austin, 2017; Sørensen & Winie, 2015). Makerspaces, der både indeholder elementer af prototyping og designtænkning, er baseret på sådanne antagelser. Makerspaces er et aspekt af "the maker movement", der i de seneste 10-15 år er vokset eksponentielt (Keune & Peppler, 2019). Således ses i dag makerspaces etableret på offentlige biblioteker, universiteter, skoler, m.m. Makerspaces kan være udformet forskelligt, men pointen er, at rummet eller stedet indeholder ting man kan skabe med, eksempelvis træ, metal, pap, værktøj, computere og 3D-printere. I en uddannelsessammenhæng kobles makerspaces ofte til et konstruktivistisk læringsparadigme, hvor læring anses som noget, individet konstruerer bl.a. gennem konkret skabende arbejde (Halverson & Sheridan, 2014; Baldwin & Ching, 2017). I denne sammenhæng argumenteres deslige for at arbejde med materialer kan fremme "embodied cognition", som er kropsliggjorte forståelser, indsigter og refleksioner, der opstår ud af kropsligt kreativt arbejde (Johnson, 2007; Lille & Romero, 2017). Desuden anses makerspaces for at være særligt velegnet til at skabe undervisning, der er elevcentreret og kollaborativ samt inkluderende i den forstand, at den kan engagere og motiverer mange typer af studerende med forskellige talenter og interesser (Trust, Malo & Edwards, 2018). Afslutningsvis kobles makerspaces også til iværksætteri og entreprenørskab (Hynes & Hynes, 2018).

Arbejdet med kreativitet og håndværk fremmer trivsel

Både Tanggaard (Tanggaard 2017, Tanggaard & Wegener, 2015) og Sennet (2008) fremhæver, hvorledes arbejdet med materialer og teknikker fremmer motivation og trivsel. Særligt viser Sennet i hans bog "Håndværkeren" hvordan mestring af teknikker kan skabe livskvalitet for mennesker (2008). Ligeledes viser studier af undervisningsdesigns i skolen med involvering af materialer og håndværk, at sådanne processer kan fremme motivation og trivsel (Trust, Malo & Edwards, 2018). Desuden viser følgeforskning på entreprenørskabsundervisning i folkeskolen, at elever ofte finder entreprenørskab og arbejdet med at skabe produkter motiverende (Rasmussen, Moberg & Vestergaard, 2013).

Opsamling

Ovenstående antagelser danner afsæt for projektets design. Lidt forenklet basseres designet således på følgende rationale: 1) skoleelever synes ikke håndværk er cool. 2) skolen er ofte ikke god nok til at introducere håndværk og inspirere børnene til at vælge de erhvervsrettede uddannelser. 3) iværksætteri og entreprenørskab er forbundet med prestige i samfundet og associeres med kreativitet, innovation og spændende karriereforløb. 4) iværksætteri tager ofte udgangspunkt i et håndværk. 5) hvis eleverne oplever, at håndværk, innovation og iværksætteri er indbyrdes relaterede, vil de i højere grad se muligheder i en erhvervsrettet uddannelse. 6) hvis skolens lærere og pædagoger opbygger netværk og viden i forhold til håndværk, erhvervsliv og erhvervsuddannelserne, vil de i højere grad kunne inspirere eleverne til at vælge en erhvervsrettet uddannelse. De skitserede antagelser og projektets rationale kan naturligvis problematiseres. I projektets forskningsdel undersøges således også en del af antagelserne og rationalet bag dem.

Kapitel 2: Projektets design

Projektets aktiviteter

I projektet deltog tre skoler fra Slagelse Kommune, Nymarksskolen, Marievangsskolen og Broskolen. På disse skoler gennemførtes en række undervisningsforløb med fokus på det lokale erhvervs- liv, de erhvervsfaglige uddannelser og entreprenørskab/iværksætteri. I undervisningsforløbene kombineredes information om erhvervsuddannelserne med oplevelse, kreativitet og problemløs- ning. Således blev der etableret (1) en række inspirationsworkshops, som dannede afsæt for elever- nes selvopfundne iværksætter-projekter, (2) prototyping-værksteder, samt (3) en række feedback- værksteder, hvor eleverne fik feedback på deres ideer.

De etablerede inspirationsworkshops, prototyping-værksteder og feedback-værksteder var udfor- met af projektets aktører, der primært omfatter Slagelse Erhvervscenter, makerspacet FriRUM Lab, UC Absalon, erhvervsuddannelsen ZBC og faglærte iværksættere. Yderligere medvirkede an- dre aktører såsom eksempelvis repræsentanter fra projektet "undervisning i iværksætteri" (UIIV) (se samlet liste over projektets aktører i bilag 9). Workshops og feedback foregik dels på skolerne, på erhvervsuddannelsen, i FriRUM Lab og i et nyoprettet innovationshus i Slagelse kaldet "Posthu- set". I slutningen af skoleåret 2019-2020 deltog eleverne i den landsdækkende entreprenørskabs- konkurrence 'Next Level' med projektbeskrivelser og ideer. Pga. corona-epidemien præsenterede eleverne dog ikke deres ideer mundtligt til konkurrencen. I stedet blev der lavet en række film, hvor eleverne fortæller om deres ideer.

I skoleåret 2019-2020 bestod undervisningsforløbene samlet af 12 inspirationsworkshops, 6 proto- typing-værksteder og 3 feedback-værksteder. Derudover organiseredes i samarbejde med Slagelse Erhvervscenter en aften på ZBC med oplæg fra faglærte iværksættere og virksomhedsledere, hvor både forældre og børn fra Slagelse kommune var inviteret. Arrangementet hed "mor møder virk- somheder". I skoleåret 2020-2021 blev der organiseret længerevarende fordybelsesforløb i samar- bejde med lokale iværksættere.

Undervisningsforløbene var del af et iværksættervalg fag, som blev etableret i skoleåret 2019-2020 og i skoleåret 2020-2021. Iværksættervalgfaget var organiseret af de tre skoler, blandt andet med inspiration fra Århus-projektet "iværksætterunge" søsat af Fonden for Entrepenørskab. I skoleåret 2019-2020 deltog 55 børn, som selv havde valgt faget (dog ikke nødvendigvis som førsteprioritet) og/eller blevet opfordret til at vælge faget af deres lærere. Størstedelen af eleverne var fra 8. klasse. Enkelte var fra 9. klasse. Skoleåret 2020-2021 var som udgangspunkt ikke medtænkt i pro- jektet. Men to af skolerne (Broskolen og Marievang) besluttede sig undervejs for at fortsætte pro- jektet. Derfor blev skoleåret 2020-2021 også en del af nærværende projekt og en kærkommen lej- lighed til at forfine og justere nogle af de anvendte metodiske tilgange. I skoleåret 2020-2021 del- tog cirka 40 børn i valgfaget fordelt på skolerne Broskolen og Marievangsskolen.

Deltagerne ved inspirationsworkshops, prototyping-værksteder og feedback-værksteder omfat- tede samlet: 90 børn, 6 lærere, 1 pædagog og 2 forskere fra Professionshøjskolen Absalon. Derud- over deltog projektets forskellige aktør på udvalgte tidspunkter i forhold til projektets aktiviteter. I projektet var det afgørende, at eleverne havde mulighed for at arbejde med det kreative, hånd- værksbetonede og spændende potentiale i de erhvervsrettede fag fremfor blot at blive informeret om dem. Dette var ligeledes en medvirkende begrundelse for at designe undervisningsforløbene i et samarbejde mellem forskellige aktører: Lærere er eksperter i at designe læringsmiljøer med blik for målgruppen. Pædagoger er eksperter i at skabe alternative læringsmiljøer, der involverer kom- petencer og talenter, der ikke nødvendigvis er i fokus i skolen. De lokale erhvervsfolk repræsenterer forskellige typer af erhvervsfaglig ekspertise. Undervisere fra erhvervsuddannelserne er eksperter i håndværk og entreprenørskab. Konsulenter fra erhvervscenter og FriRUM Lab er eksperter i for-

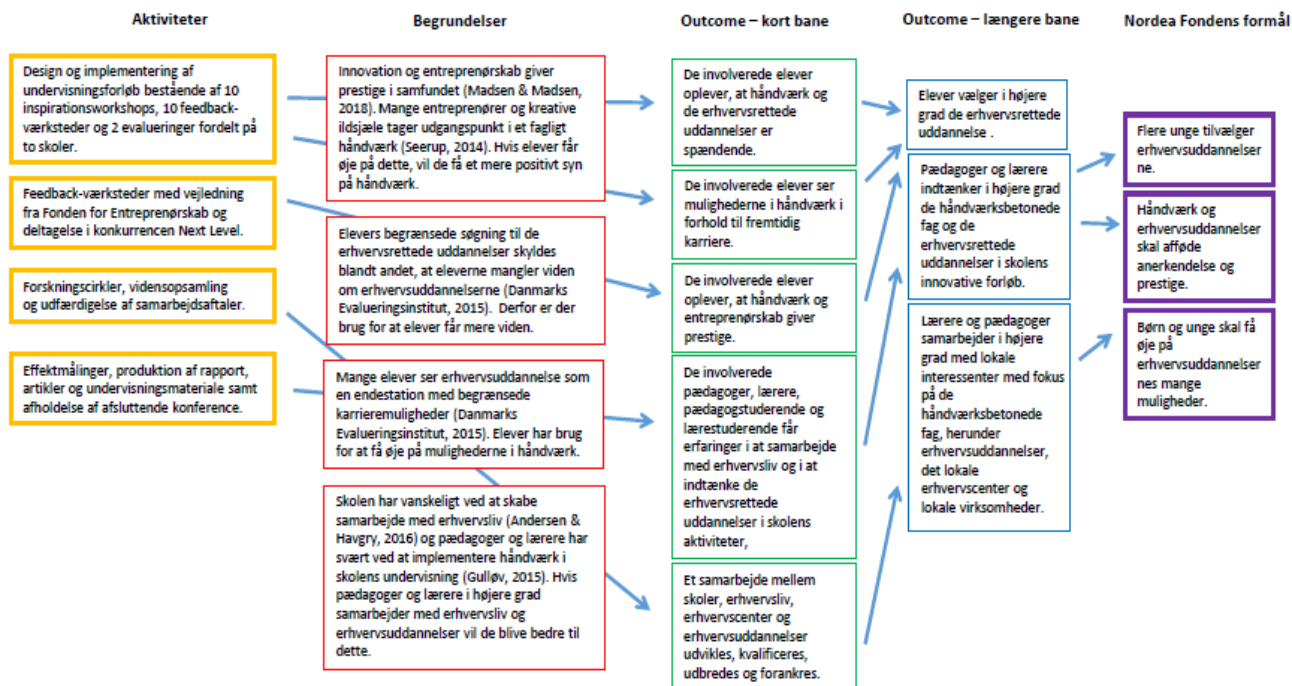
hold til henholdsvis det lokale erhvervsliv og kreativitet. Forskere og lektorer fra Absalon er kompetente i forhold til at fremme kreativitet og innovation samt stå for dokumentation og løbende evaluering. Og studerende fra Absalon kan medvirke i støttende funktioner og være med til at forankre og videreudvikle projektet i et fremtidigt perspektiv.

I nedenstående skema, er aktiviteterne på de to skoler skitseret (se i øvrigt bilag 6 og 7).

Skema 1: Forløb på skolerne		
Forløb på de tre skoler i skoleåret 2019-2020		
April 2019	3 inspirationsworkshops	Oplæg af iværksætter
August-december	6 inspirationsværksteder	Øvelser og spil med udgangspunkt i interview med faglærte iværksættere
December	Inspirationsoplæg "Mor møder virksomheder"	Faglærte iværksættere og erhvervsuddannelsen holder oplæg hos ZBC
Januar-februar 2020	6 prototyping-værksteder	Arbejde i makerspace hos Fri-rumLab
Januar-februar 2020	3 inspirations- og feedback værksteder	Besøg hos Slagelse Erhvervscenter
September 2019	3 inspirationsværksteder	Oplæg af erhvervsuddannelsen og arbejde med håndværk og ide-generering
Marts-maj 2019	Deltagelse i Next Level	
Forløb på de to skoler i skoleåret 2020-2021		
September-oktober	Elever arbejde i tæt samarbejde med lokal iværksætter	
November	Elever fremlægger ideer	

Projektets programteoretiske afsæt

I projektet anvendtes en programteoretisk tilgang i forhold til at sikre, at der var sammenhæng mellem de implementerede aktiviteter og de forventede kortsigtede og langsigtede resultater. Fordelen ved programteori er blandt andet, at projektets antagelser og forventede kausale sammenhænge ekspliciteres (Funnell, 2011). Hermed giver det aktørerne mulighed for at undersøge projektets virkning undervejs ud fra specifikke forventede delmål og dermed også mulighed for at korrigere de planlagte aktiviteter løbende. Der er således tale om, at programteorien udgør en ramme omkring de procesevalueringer og effektevalueringer, der foretages i projektet. Som beskrevet i kapitel 1 var projektets overordnede målsætning, at elever i folkeskolen oplever, at de håndværksbetonede fag er spændende, attraktive og cool, og at de derfor i højere grad overvejer at vælge de erhvervsrettede uddannelser efter endt skolegang. Dette overordnede mål implicerede en række delmål. For det første, at pædagoger og lærere i højere grad må lære at medtænke de håndværksbetonede fag og de erhvervsrettede uddannelser i skolens innovative forløb. For det andet, at lærere og pædagoger i højere grad må skabe forbindelser til lokale interessenter med fokus på de håndværksbetonede fag, herunder erhvervsuddannelser, det lokale erhvervscenter og lokale virksomheder. I nedenstående figur er projektets kortsigtede og langsigtede målsætninger sammenholdt med projektets antagelser og faglige begrundelser.

Med afsæt i den skitserede programteori blev der i projektet ekspliciteret en række succeskriterier, der dannede baggrund for effektmålinger, evalueringer og konkrete outputs:

Succeskriterier:

- At de involverede elever oplever, at håndværk og de erhvervsrettede uddannelser er spændende.
- At flere elever på de pågældende skoler i de pågældende klasser overvejer at vælge erhvervsuddannelse efter endt skoletid.
- At elever vælger at fortsætte arbejdet med deres iværksætter-projekt.
- At lærere og pædagoger på de pågældende skoler opnår større indsigt og netværk i forhold til håndværk, erhvervsliv, erhvervsuddannelser, entreprenørskab og iværksætteri.
- At lærere og pædagoger bliver bedre til at indarbejde håndværksbetonede aktiviteter i skolens undervisningsforløb.
- At det etablerede samarbejde resulterer i fremtidsrettede samarbejdsaftaler og at de etablerede undervisningsforløb fortsættes efter projektets udløb.
- At projektmodellen efter endt forløb udbredes til flere skoler i Slagelse kommune.
- At projektmodellen udbredes til andre kommuner i Region Sjælland.

Effektmåling af indsats:

- Før og eftermåling af elevernes fremtidsplaner.
- Før og eftermåling af elevernes viden om og perspektiv på entreprenørskab og de håndværksbetonede fag.
- Måling af det relative antal elever, der agter at vælge erhvervsuddannelse.
- Observation og registrering af elevernes entreprenante og håndværksbetonende kompetencer, aktiviteter og engagement under forløbet.
- Evaluering af elevernes entreprenante og håndværksmæssige kompetencer i konkurrencen 'Next Level'.

Konkrete output:

- Design og implementering af undervisningsdesigns i folkeskolen med fokus på innovation, iværksætteri og de håndværksbetonede fag.
- Udfærdigelse af undervisningsmateriale til brug for folkeskolen med fokus på entreprenørskab og de håndværksbetonede fag.
- Udfærdigelse af undervisningsmateriale til pædagogstuderende og lærestuderende og eftervidereuddannelse med fokus på erhverv, entreprenørskab og de håndværksbetonede fag.
- Fremadrettede samarbejdsaftaler mellem de involverede skoler, Slagelse Erhvervscenter, Erhvervsskolen ZBC og repræsentanter for det lokale erhvervsliv.

Evaluering og forskning

I projektet anvendtes metoder hentet fra aktionsforskning (Nielsen & Svensson, 2004) og design-based research (Barab & Squire, 2004). I aktionsforskning er formålet at udvikle nye løsninger på samfundsmæssige udfordringer, i en proces hvor de deltagende aktører alle bidrager i udvikling og forskning. Således sikres, at nyudviklede metoder forankres blandt de deltagende aktører. Ligeledes sikre en sådan proces, at forskellige centrale aktøres perspektiver er repræsenteret. I design-based research udvikles læringsdesign i iterative processer, hvor nye design løbende afprøves, evalueres og kvalificeres. I nærværende projekt udviklede og evaluerede projektets aktører læringsforløb i samskabende og gentagende processer, med henblik på at styrke projektets forankring, relevans og kvalitet.

I forhold til data-genrering arbejdede forskere fra Absalon med mixede metoder i form af både kvantitative og kvalitative tilgange (se fx Johnson & Onwuegbuzie, 2004). Før- og eftermåling blev foretaget via kvantitative og kvalitative spørgeskemaer samt fokus-gruppe interview med elever, pædagoger, lærere og UU-vejleder. Monitorering af eleverne undervejs i forløbet blev foretaget via deltagende observationer og fokus-gruppe interviews.

Skema 2: Forskning og evaluering: Tidsplan		
Periode	Aktiviteter	Medvirkende
Fase 1 Marts 2019	Vidensopsamling – review	Forskere fra Absalon
	Forskningscirkel – projektets udgangspunkt	Forskere fra Absalon, skolens uddannelsesvejledere og lærere/pædagoger, Frirum Lab, repræsentanter Erhvervsskolen ZBC samt Slagelse Erhvervscenter.
Fase 2 Marts 2019	Førmåling af elevernes fremtidsplaner og tilgang til de håndværksbetonede fag.	Forskere fra Absalon, UU-vejledere og pædagoger/lærere fra de to skoler.
Fase 3 Marts-april 2019	Design af undervisningsforløb	Forskere fra Absalon, pædagoger/lærere fra de to skoler, repræsentant fra Erhvervsskolen ZBC, 1-2 repræsentanter fra lokal erhvervsliv.
Fase 4 April-november 2019	Observation, interviews og registrering af elevernes entreprenante og håndværksbetonende kompetencer, aktiviteter og engagement under forløbet.	Forskere fra Absalon, lærere/pædagoger fra skolerne samt repræsentanter fra Erhvervsskolen ZBC.
Fase 5 November 2019	Forskningscirkel-møde midtvejsevaluering	Forskere fra Absalon, skolens uddannelsesvejledere og lærere/pædagoger, Frirum Lab, repræsentanter fra Erhvervsskolen ZBC samt Slagelse Erhvervscenter.

Skema 2: Forskning og evaluering: Tidsplan		
Fase 6 December 2019-april 2020	Evaluering af elevernes entreprenante og håndværksmæssige kompetencer i konkurrencen 'Next Level'.	Forskere fra Absalon, lærere/pædagoger fra skolerne, repræsentanter fra Erhvervsskolen ZBC samt repræsentanter fra Fonden for Entreprenørskab.
Fase 7 Maj 2020	Eftermåling af elevernes fremtidsplaner og tilgang til de håndværksbetonede fag.	Forskere fra Absalon
Fase 8 Maj-oktober 2020	Design af nyt forløb med afsæt i opnåede resultater	Forskere fra Absalon samt lærere og pædagoger fra de involverede skoler i samarbejde med iværksætter.
Fase 9 Oktober-November 2020	Observationer og interview i forbindelse med undervisningsforløb	Forskere fra Absalon
Fase 10 Forår 2021	Analyser samt produktion af undervisningsmateriale, rapport og forskningsartikler	Forskere fra Absalon

Med baggrund i ovenstående model blev der i projektet indsamlet følgende empiriske materiale:

Empiri fra Marievangskolen	
Survey til elever	Før og efter
Elevinterviews	2 gruppeinterviews med 7 elever under forløbet
	2 gruppeinterviews og et individuelt interview med 13 elever efter forløbet
Lærerinterviews	2 individuelle interview med lærer/pædagog-teamet efter forløbet af ca. 1 -1½ time
Observationsnoter hvoraf en del også er lydoptaget	Oplæg med håndværker/iværksætter
	Ide-udvikling i FriRUM lab (6 lektioner fordelt på 2 dage)
	Feedback på Erhvervscenteret (3 lektioner)
	Præsentation af iværksættere og testning af øvelser/spil om iværksætteri (6 lektioner fordelt på 2 gange)
	Innovation og ide-udvikling med besøg af erhvervsuddannelse og projektet UIIV (3 lektioner)
	Udvikling af produkter sammen med økologisk iværksætter på landbrugsskolen ZBC (fire gange af 3 timer)
Lydoptagelser	Lydoptagelse i forbindelse med observationerne
Fotos	Løbende fotos af elevernes produkter og aktiviteter
Videooptagelser	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Dokumenter	Indsendte projektbeskrivelser til Next Level
Empiri fra Nymarkskolen	
Survey til elever	Før og efter
Elevinterviews	2 gruppeinterviews med 7 elever under forløbet
	2 gruppeinterviews med 8 elever efter forløbet
Lærerinterviews	2 interview med lærerteamet efter forløbet af ca 1 -1½ time
Observationsnoter hvoraf en del også er lydoptaget	Ide-udvikling i Frirumlab (6 lektioner fordelt på 2 dage)
	Feedback på Erhvervscenteret (2 lektioner)

Empiri fra Marievangskolen	
	Præsentation af iværksættere og testning af øvelser/spil om iværksætteri (6 lektioner fordelt på 3 gange)
	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Lydoptagelser	Lydoptagelse i forbindelse med observationerne
Fotos	Løbende fotos af elevernes produkter og aktiviteter
Videoptagelser	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Dokumenter	Indsendte projektbeskrivelser til Next Level
Empiri fra Broskolen	
Survey til elever	Før og efter
Elevinterviews	1 gruppeinterviews med 4 elever under forløbet
	2 gruppeinterviews med 6 elever efter forløbet
Lærerinterviews	2 individuelle interview med lærerteamet efter forløbet af ca 1 -1½ time
Observationsnoter hvoraf en del også er lydoptaget	Oplæg med håndværker/iværksætter
	Ide-udvikling i Frirumlab (6 lektioner fordelt på 2 dage)
	Feedback på Erhvervscenteret (3 lektioner)
	Præsentation af iværksættere og testning af øvelser/spil om iværksætteri (6 lektioner fordelt på 2 gange)
	Innovation og ide-udvikling med besøg af erhvervsuddannelse og projektet UIIV (3 lektioner)
	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Lydoptagelser	Lydoptagelse i forbindelse med observationerne
Fotos	Løbende fotos af elevernes produkter og aktiviteter
Videoptagelser	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Dokumenter	Indsendte projektbeskrivelser til Next Level
Empiri fra netværksaktiviteter med ZBC, Erhvervscenter, skoler, UU vejledere og Fonden for Entreprenørskab	
Lydoptagelser + observationsnoter	"Mor møder virksomheder" – arrangement
Noter	2 samtaler med Pernille Munthe Dahl, der er UU vejledere og tidligere ansat ved ZBC
Noter	6 møder med ledere, lærere og pædagoger, 4 netværksmøder med ZBC og Erhvervscenter, 2 møder med ZBC, 2 møder med Erhvervscenter, 2 møder med Fonden for Entreprenørskab (se liste over netværk og netværksaktiviteter)
Empiri fra case-undersøgelse af iværksættere	
Video	Interviews med 4 iværksættere
Dokumenter/medier	Cases med "succesfulde" iværksættere med håndværkerbaggrund.
Medier	
Noter	Diskussion i offentlige medier (radio/TV) af håndværk, erhvervsskoler og iværksætteri.
Empiri produceret med og af pædagogstuderende	
Lydoptagelser + observationsnoter	Udvikling af spil med fokus på håndværk og iværksætteri (16 lektioner fordelt på fire dage)
Lydoptagelser + observationsnoter	Test af spil i indskoling (6 lektioner fordelt på to dage)
Dokumenter	Pædagogstuderendes skriftlige evalueringer samt eksempler på iværksætter med håndværkerbaggrund

Empiri fra Marievangskolen	
Undervisningsmateriale	Beskrivelse af prototype af spil som del af udviklet undervisningsmateriale.
Video	Interview med 6 iværksættere

Projektets udviklings- og forskningsdel

Som det fremgår af designet, bestod projektet både af en udviklings- og en forskningsdel. Disse to dele afspejles også i den måde, hvorpå projektet var organiseret og bemandet. Mikkell Snorre Wilms Boysen var som projektleder involveret i forskningsdelen samt overordnet tovholder for udviklingen af de forskellige undervisningsdesigns. Dette betyder, at han primært deltog som deltagende observatør (e.g., Emerson, Fretz & Shaw, 2011). Rikke Brown var derimod primært involveret i processerne som forsker og indtog dermed en mere passiv rolle som 'delvist deltagende' (Hammersley & Atkinson, 2007). Pointen med de forskellige forskerpositioner var dels at opnå et indgående kendskab til feltets aktører, lærere og elever (Wax, 1980, 272-73) og samtidig opretholde en distance til projektets implicerede. Denne triangulering af undersøgelsen blev yderligere kvalificeret af en ekstern ekspertgruppe, der analyserede udvalgt empiri og kom med input til hvorledes projektet kunne kvalificeres. Denne gruppe bestod af Louise Byskov (PhD og lektor ved UC Absalon), Rikke Juul (PhD og adjunkt ved UC Absalon) og Mette Rold (lektor ved UC Absalon). Yderligere indgik projektets aktører (pædagoger, lærere, iværksættere, erhvervscenter, FriRUM Lab, m.m.) i de løbende evalueringer, med henblik på både at styrke projektets udviklings- og forskningsdel.

Kapitel 3: Unges valg og fravalg af erhvervsuddannelser

Andelen af unge, der vælger en erhvervsuddannelse er faldet gennem årene, mens andelen der vælger en gymnasial ungdomsuddannelse er steget. De seneste ti år har andelen, som søger en erhvervsuddannelse ligget omkring 19-20% af de unge, der søger ind på en ungdomsuddannelse lige efter grundskolen. De gymnasiale uddannelser derimod har tiltrukket næsten helt op til hver fjerde af disse unge¹. Den faldende tilgang til erhvervsuddannelserne har været fulgt af en række undersøgelser med henblik på at blive klogere på, hvorfor disse uddannelser vælges fra af de unge og også af forsøg på at vende denne udvikling. Blandt indsatser på nationalt plan kan eksempelvis nævnes oprettelsen af EUX-uddannelsen, som er en kombination af en erhvervsuddannelse og en gymnasial uddannelse, og som i dag vælges af ca. hver tredje af de unge, der begynder på en erhvervsuddannelse direkte efter grundskolen (Center for Data og Analyse, 2019). De første forsøg med EUX blev gjort i 2010/2011, og en af intentionerne med uddannelsen var, at bidrage til, at en anden type unge vælger en erhvervsuddannelse (Rambøll, 2017). Nogle af de seneste initiativer på nationalt plan er naturligvis folkeskolereformen, som trådte i kraft i 2014 med dens vægt på, at praktiske og anvendelsesorienterede undervisningsformer skal fylde mere i folkeskolen (Ministeriet for Børn og Undervisning, 2013), og de to efterfølgende initiativer fra 2018 "Aftalen om styrket praksisfaglighed i folkeskolen" (Børne- og Undervisningsministeriet, 2018, 12. juni) og aftalen "Fra folkeskole til faglært – Erhvervsuddannelser til fremtiden" (Børne- og Undervisningsministeriet, 2018, 22. november). Men ud over de her nævnte centrale initiativer har der været, og er der aktuelt, igangsat en lang række af tiltag og indsatser også regionalt og lokalt med henblik på at øge andelen, som vælger en erhvervsuddannelse.

I vores indledende vidensopsamling vedrørende tidligere initiativer med fokus på skolens rolle i forhold til at motivere elever til at vælge erhvervsuddannelser har vi gennemgået en række nyere undersøgelser om unges ungdomsuddannelsesvalg og skolens rolle i forhold til at motivere elever til at vælge erhvervsuddannelser i dansk kontekst. Dertil har vi inddraget international forskning, som giver indblik i ligheder og forskelle i udfordringer i forhold til rekruttering til erhvervsuddannelserne, særligt i skandinavisk/nordisk kontekst.

Undersøgelserne er læst med henblik på som det ene, hvad de viser om unges syn på erhvervsuddannelserne og hvorfor unge vælger/ikke vælger erhvervsuddannelser, og som det andet, hvilken viden de giver om tidligere initiativer med fokus på skolens rolle i forhold til at motivere elever til at vælge erhvervsuddannelser. I dette kapitel præsenteres denne viden, som udgør et vigtigt grundlag for projektet.

Forskningskortlægning af håndterbare forhold til gavn for øget optag

Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning publicerede i 2014 "Forskningskortlægning af håndterbare forhold til gavn for fastholdelse, øget optag og forbedrede resultater i erhvervsuddannelserne" (Dyssegaard et al., 2014). Forskningskortlægningen er en såkaldt brief systematisk forskningskortlægning og relevant i denne sammenhæng, idet den blandt andet undersøger "hvilke strukturelle, organisatoriske og institutionelle forhold, der påvirker [...] hvorfor unge vælger at søge ind på en erhvervsuddannelse". Forskningskortlægningen blev lavet for Tænketanken DEA med henblik på at udgøre et vidensgrundlag for forslag til reform af ungdomsuddannelserne i Danmark, og kortlægningen lægger vægt på såkaldt politisk håndterbare forhold (Dyssegaard et al., 2014, 9-10).

¹ Jf. tabel over "Tilmelding til ungdomsuddannelser efter 9. og 10. klasse", som viser fordelingen af tilmelding til ungdomsuddannelser efter 9. og 10. klasse. Fundet på: <https://uddannelsesstatistik.dk/Pages/Reports/1684.aspx>

I forhold til spørgsmålet om valg af ungdomsuddannelse, peger forfatterne på baggrund af de daværende eksisterende undersøgelser på, at "faglige interesser er en væsentlig begrundelse for valg af uddannelse især i forhold til elever fra det almene gymnasium, htx og de tekniske skoler" og på, at valg af erhvervsuddannelse ofte hang sammen med "skoletræthed, behov for at tjene penge og positive erfaringer fra erhvervspraktik". Som centrale tematikker i forhold til, hvorfor unge vælger eller fravælger erhvervsuddannelser peger forskningskortlægningen desuden på, at der var et "prestigehierarki" i valg af ungdomsuddannelse, hvor erhvervsuddannelser blev oplevet som mindre fine end de gymnasiale uddannelser. En af de kortlagte undersøgelser (Pless & Katznelson, 2005) pegede endda på, at en overordnet forståelse, som eksisterede i begyndelsen af 2000'erne blandt elever i 8. og 9. klasse var, at ungdomsuddannelsesvalget blev set som "et valg mellem helt praktiske og helt boglige uddannelser, der foregår på henholdsvis en teknisk skole eller et gymnasium" (Dyssegaard et al., 2014, 28). Som centralt tema peges også på, at "valget af en erhvervsuddannelse efter grundskolen kan opleves som skelsættende, hvor gymnasiet ansues som en naturlig forlængelse af grundskolen" (Dyssegaard et al., 2014, 33). Og endelig peges på, at der var "et manglende kendskab til erhvervsuddannelserne og til sammenhængen mellem uddannelsesvalg og senere erhvervsmuligheder" (Dyssegaard et al., 2014, 34).

Flere af disse tematikker genfindes i de nyere undersøgelser af unges ungdomsuddannelsesvalg og skolens rolle i forhold til at motivere eleverne til at vælge erhvervsuddannelser, og i det følgende udfoldes og nuanceres tematikkerne på baggrund af litteraturen, ligesom der tilføjes yderligere væsentlig viden fra de nyere undersøgelser med henblik på, hvilken viden de tilføjer om, hvad der spiller ind på unges uddannelsesvalg i dag. Før vi dykker ned i pointer og fund fra en række nyere undersøgelser, som sætter fokus på valg og fravalg af erhvervsuddannelser primært set i de unges perspektiv, vender vi blikket mod henholdsvis et historisk, et strukturelt og et internationalt perspektiv på rekrutteringen til erhvervsuddannelserne. Og mod hvordan disse perspektiver også har indgået i vore overvejelser om, hvad det er, vores projekt har arbejdet med at rykke ved og hvordan.

Erhvervsuddannelsernes "imageproblem" i historisk perspektiv

Erhvervsuddannelsesforsker Ida Juul giver et historisk rids over, hvordan man har reformeret erhvervsuddannelserne, siden EFG-reformen i 1977; en reform, der var en reaktion på den allerede dengang stigende tilgang til de gymnasiale uddannelser på erhvervsuddannelsernes bekostning. Juul peger på, hvordan man med de seneste 45 års reformer på erhvervsuddannelsesområdet, i håb om at tiltrække flere unge til erhvervsuddannelserne, har vekslet mellem forsøg på at "dyrke erhvervsuddannelsernes særlige karakteristika eller forsøgene på at nedtone disse" (Juul, 2020, 35).

Dertil peger Juul på, hvordan erhvervsuddannelserne fra centralt hold fra omkring årtusindskiftet blev tildelt et særligt ansvar i forhold til at uddanne de unge, der potentielt kunne komme til at ende i den såkaldte "restgruppe" i forbindelse med den politiske målsætning om at 95 pct. af alle unge skulle have en ungdomsuddannelse. Denne rolle for erhvervsuddannelserne peger Juul på som et medvirkende forhold til, hvad hun kalder erhvervsuddannelsernes imageproblem (en pointe, der også er fremsat i bl.a. Koudahl, 2005; Koudahl & Juul, 2009; Jørgensen et al., 2018).

Den overordnede pointe, som Juul fremfører i forlængelse af sin historiske gennemgang af reformeringer af erhvervsuddannelserne er, at uddannelsespolitiske reformer har begrænset mulig virkning i forhold til at øge optaget til området. Juul opfordrer i forlængelse heraf til, at arbejdsgiverne, som har brug for faglært arbejdskraft, i højere grad bidrager til, at valget af en erhvervsuddannelse kommer til at fremstå som attraktivt, herunder ved at "øge kendskabet til de job- og videreuddannelsesmuligheder, som en erhvervsuddannelse åbner mulighed for [og ved at] overveje, hvad der skal til for, at de jobs, som erhvervsuddannelserne retter sig mod, fremstår som "konkurrencedygtige" alternativer til de akademiske jobs" (Juul, 2020, 35).

Unge uddannelsesmønstre

I tråd med Juuls historiske undersøgelse har en lang sociologisk forskningstradition igen og igen vist det uddannelsesstatistiske fund, at der er sammenhæng mellem valg af ungdomsuddannelse, skolepræstationer og forskellige baggrundsfaktorer og herunder ikke mindst forældrenes uddannelsesniveau (se fx Ploug, 2008; Christensen, 2019). Eksempelvis er dette mønster belyst i en rapport omhandlende resultater fra en forløbsundersøgelse af et repræsentativt udsnit af generationen af danske børn født i 1995 kaldet SFI's Børneforløbsundersøgelse (Thomsen, 2016). Mønsteret som rapporten peger på, er således, at det særligt er unge fra hjem, hvor forældrene ikke har så høj uddannelse, som ligger i den lave ende, hvad angår skolepræstationer, og særligt også er disse unge, som vælger erhvervsfaglige uddannelser. Dertil pointerer rapporten, at det også gælder for unge med samme skolepræstationer, at der er større sandsynlighed for, at vælge erhvervsfaglig uddannelse, for unge, hvis forældre har lav uddannelse. Dette viser, som rapportens forfattere peger på, at det er en udfordring at få akademikerbørn til at tage en erhvervsuddannelse. Blot 4 pct. af børn, hvor mindst én forælder har en lang videregående uddannelse, har valgt en erhvervsuddannelse.

På baggrund af disse tal peger rapportens forfattere i tråd med Ida Juul på, at det er "væsentligt, at de erhvervsfaglige uddannelsers status styrkes, så det sikres, at unge, der har evnerne og interessen for faglært arbejde, finder det attraktivt at tage en erhvervsfaglig uddannelse – uanset hvilken uddannelse deres forældre har" (Thomsen, 2016, 152). Rapporten giver på den måde indblik i, at den hierarkisering af ungdomsuddannelserne, hvor erhvervsuddannelserne placeres under gymnasiet, som Dyssegaard et al. (2014) viser, at eleverne selv opererer med, også afspejles i et strukturelt mønster, når man ser på baggrunde og skolepræstationer og hvilke elever, der vælger hhv. gymnasiet og erhvervsuddannelser. Rapporten peger på den baggrund på, at det er vigtigt at sætte ind i forhold til at gøre erhvervsuddannelserne attraktive også i børn af højtuddannede forældres øjne.

Denne udfordring i forhold til erhvervsuddannelsernes rekruttering er i øvrigt langt fra alene kendt i dansk kontekst, men pointeres også i international forskning. Eksempelvis peger den britiske uddannelsesforsker Sarah Swann på, at en udfordring i forhold til at udvide grundskolens curriculum – som hun anser som for smalt fokuseret på akademisk viden for mange børn – er, at skolen hermed vil medvirke til at sortere børn til positioner i samfundet med meget forskellig status, men, tilføjer Swann, kun så længe akademisk viden fortsat bliver tillagt højere værdi end håndværksmæssige kvalifikationer (Swann, 2013, 245).

Rekruttering til erhvervsuddannelser i Danmark i skandinavisk og international sammenligning

Som det sidste perspektiv før vi vender blikket mod de unges eget syn på valg og fravalg af erhvervsuddannelser, vil vi inddrage international forskning om rekruttering til erhvervsuddannelser med vægt på sammenligning med andre skandinaviske lande. Dette med henblik på at give indblik i udfordringer i forhold til rekruttering til erhvervsuddannelserne, som er fælles på tværs af nationale uddannelsessystemer og deres organisering af ungdomsuddannelserne.

I sammenligning med Finland, Norge og Sverige er Danmark det land, som har bevaret den stærkeste form for deling i spor, som er henholdsvis erhvervsrettede (på erhvervsskolerne) og studierettede og almene (på de gymnasiale ungdomsuddannelser). Unge i Danmark skal på den måde relativt tidligt tage et valg mellem det studieforberedende og erhvervsrettede (Larsen & Thunqvist, 2018). Som nævnt findes dog den kombinerede EUX. Sverige er et eksempel på, at erhvervsuddannelserne er mere skolebaserede og her, pointerer Larsen & Thunqvist (2018, 84), opfatter de unge ikke en erhvervsuddannelse som et valg, der "lukker døre", sådan som det som vist af bl.a. Dyssegaard et al. (2014) gælder blandt danske unge.

Den dalende tilgang til erhvervsuddannelser står Danmark imidlertid ikke alene med. Den genkendes også i både Sverige og Norge, og internationalt er erhvervsuddannelsernes lave agtelse og den følgende mangel på faglærte et tema i policy-diskussioner (Larsen & Thunqvist, 2018; Lehmann et al., 2014; Billett, 2014; Lasonen & Manning, 2001). Komparativ forskning peger på, at erhvervsuddannelserne har nogle indbyggede udfordringer i forhold til på den ene side en stærk forbindelse til arbejdsmarkedet og på den anden side de videregående uddannelser og sikringen af, at eleverne får mulighed for at kvalificere sig hertil. Udfordringer, som Danmark og Sverige repræsenterer to ret forskellige måder at navigere i forhold til. Hvor man i Sverige har valgt at organisere erhvervsuddannelserne som et fuldtids og skolebaseret erhvervsgymnasium, har man i Danmark holdt fast i vekseluddannelsesformen og lærepladsen som centralt i erhvervsuddannelserne (Larsen & Thunqvist, 2018).

I den danske kontekst, peger erhvervsuddannelsesforsker Christian Helms Jørgensen (2013) på, at samtidig med at erhvervsuddannelsernes tætte tilknytning til arbejdsmarkedet og praktikkens centrale rolle i uddannelserne på den ene side er noget af det, som tiltrækker unge bl.a. i form af en forholdsvis stor jobsikkerhed og høj startløn, så er de relativt lange periode på arbejdspladserne i praktik med til at vanskeliggøre, at de unge får kvalificeret sig til videregående uddannelse. Det sidstnævnte peger Jørgensen (2013) på som noget, der i dansk kontekst er en barriere for at højne erhvervsuddannelsernes agtelse. Samtidig pointerer Larsen & Thunqvist, at en erhvervsuddannelse for mange unge udgør et positivt alternativ med mere praksisbaseret læring og andre deltagelsesmuligheder end de har været vant til gennem grundskolen, og med lærepladsen, som adgang til et praksisfællesskab og en kilde til anseelse for de unge (Larsen & Thunqvist, 2018, 89).

I såvel Sverige som Danmark er der lavere adgangskrav for at komme ind på erhvervsuddannelserne end på de studierettede ungdomsuddannelser og begge steder peger Larsen & Thunqvist på dette som endnu en mulig barriere for at højne erhvervsuddannelsernes anseelse.

Følgforskning om Fremtidens valg og vejledning

Center for Ungdomsforskning (Cefu) ved Aalborg Universitet har lavet følgforskning i forbindelse med forsøgs- og udviklingsprojektet "Fremtidens Valg og Vejledning". Projektet var et samarbejde mellem Region Hovedstaden og tre UU-centre med henblik på at udvikle og afprøve vejledningsaktiviteter, som skulle styrke elevernes grundlag for at træffe uddannelsesvalget efter grundskolen. Cefu's følgforskning er præsenteret i to rapporter (Juil & Pless, 2015; Pless et al., 2016), som bringer viden, der er relevant i forhold til unges valg og fravalg af erhvervsuddannelser, og giver eksempler på tidligere forsøg på at rekruttere unge til erhvervsuddannelse.

Følgforskningsprojektet havde til formål at belyse to problemstillinger. Den ene handler om at beskrive, dokumentere og sammenholde erfaringer fra de konkrete udviklede aktiviteter og om, hvilken indflydelse disse havde på de medvirkende elevers forudsætninger for at træffe ungdomsuddannelsesvalg. Den anden problemstilling handlede om at lave en mere bred forskningsmæssig kortlægning af, hvad der ligger til grund for de unges valg af ungdomsuddannelse, herunder betydningen af eksisterende vejledningsaktiviteter for de unges uddannelsesvalg.

Centrale pointer i forhold til uddannelsesvalget generelt er, at de unge ser valget af ungdomsuddannelse som en stor omvæltning og som afgørende for deres fremtid og at det for en del er forbundet med tvivl og bekymring. Særligt unge med middelkarakterer er i tvivl, hvilket fx handler om usikkerhed i forhold til, om de skal vælge gymnasial eller erhvervsuddannelse. Unge der har gjort sig overvejelser om, hvad de kunne tænke sig i fremtiden uddannelses- og karrieremæssigt er desuden mindre i tvivl om ungdomsuddannelsesvalg end unge, som ikke har. Juil & Pless finder desuden, at en del unge oplever uddannelsesvalget som et pres. Det gælder især unge, der har personlige udfordringer, oplever faglige udfordringer, ikke er erklæret uddannelsesparate, og det gælder især piger. Tvivl og pres er altså ikke alene noget, som de elever, der ikke er erklæret uddannelsesparate oplever, men noget som gør sig gældende for en langt bredere gruppe. Rapporten peger

derfor på vigtigheden af, at lærere og vejledere er opmærksomme på, at også de uddannelsesparate elever kan have behov for sparring og vejledning ud over den kollektive vejledning (Juul & Pless, 2015, 10-11).

I forhold til kendskab til uddannelserne, så bekræfter denne undersøgelse tidligere fund af, at unge generelt har størst kendskab til de gymnasiale uddannelser og mindst til erhvervsuddannelserne. Rapporten peger desuden på, at det især er fagligt stærke elever, som har viden om de forskellige ungdomsuddannelser. Dette på trods af, pointerer Juul & Pless, at de har deltaget i den samme vejledning, hvilket tyder på, at de får forskelligt udbytte af vejledningsaktiviteterne. Juul & Pless argumenterer på den baggrund, at særligt fagligt svage elever måske kan have gavn af stærkere kobling mellem vejledningsaktiviteter og uddannelsesvalg. De kobler ikke nødvendigvis selv det at have fået information eller været på besøg på en ungdomsuddannelse med deres individuelle uddannelsesvalg (Juul & Pless, 2015, 12-13). Undersøgelsen viser desuden, at det ifølge de unge især er i skolen, de får information og viden om uddannelserne, men de peger på deres forældre som dem, der har størst betydning, når valget træffes.

Følgforskningens fund bekræfter ligeledes tidligere fund af, at en vigtig begrundelse for den store andel af de unge, som orienterer sig mod det almene gymnasium (stx) er, at de ser denne uddannelse som en vej, der åbner mange muligheder, hvilket betyder, at de kan udskyde at tage stilling til specifik karrierevej (Juul & Pless, 2015, 14). Herunder er der også elever som overvejer at tage en erhvervsuddannelse efter gymnasiet, og på den måde er disse unges valg af gymnasiet ikke nødvendigvis et fravalg af erhvervsuddannelserne men måske nærmere en udskydelse heraf, argumenterer rapporten. Til forskel fra fund i tidligere undersøgelser (se bl.a. Dyssegaard et al., 2014), så ser lav prestige, dårligt ry og fordomme om erhvervsuddannelserne ikke ud til at spille en stor rolle for de unge i undersøgelsen, pointerer Juul & Pless (2015, 15). Juul & Pless finder, at de unge peger på fordele ved erhvervsuddannelserne såsom "en hurtig og målrettet vej til jobmarkedet og et anderledes undervisningsindhold". Når de ikke selv tænker at vælge en erhvervsuddannelse, peger de unge på, at de ikke kan "se sig selv" i uddannelsernes specifikke erhverv samt at de især forbinder de gymnasiale uddannelser med den form for ungdomsmiljø, som de gerne vil være en del af (Juul & Pless, 2015, 14).

Ser vi nærmere på, hvad rapporten viser om unges valg og fravalg af erhvervsuddannelser, så går især tre hovedbegrundelser igen blandt de unge, der overvejer en erhvervsuddannelse, nemlig at de overvejer en specifik erhvervsuddannelse/specifikt erhverv, at de synes uddannelsen virker spændende og interessant samt begrundelsen at de ikke oplever sig selv som gode til eller ikke er interesserede i "det boglige" (Juul & Pless, 2015, 15). I den sidstnævnte begrundelse antyder undersøgelsen dermed alligevel, kunne man tilføje, en vis hierarkisering af ungdomsuddannelserne.

I spørgeskemaundersøgelsen er eleverne blevet bedt om at notere grunden til, at de har overvejet en erhvervsuddannelse, hvorefter begrundelserne er blevet kategoriseret og placeret under syv overskrifter. Dette er interessant i forhold til ambitionen i nærværende projekt om at medvirke til, at elever skal se en kobling mellem kreativitet, iværksætteri, håndværk og erhvervsuddannelse. Af de unge i Cefu's undersøgelse som har overvejet en erhvervsuddannelse, er der således kun enkelte, som peger på begrundelser om, at en sådan giver dem mulighed for at arbejde kreativt, når de skal begrunde, hvorfor de har overvejet en erhvervsuddannelse, og ca. en ud af fjorten peger på, at det er fordi de godt kan lide fysisk/praktisk arbejde (Juul & Pless, 2015, 46). I forhold til ambitionen om en øget kobling blandt unge imellem iværksætteri, håndværk og erhvervsuddannelserne er det desuden interessant, at undersøgelsen af Juul og Pless viser, at det først og fremmest er den gymnasiale HHX, der forbindes med ønsket om at blive selvstændigt erhvervsdrivende (Juul & Pless, 2015, 15).

Som nævnt belyser Cefu også erfaringer fra konkrete vejledningsaktiviteter og herunder, hvilken indflydelse disse har på de medvirkende elevers forudsætninger for at træffe ungdomsuddannelsesvalg. En hovedpointe i forhold til, hvordan forskellige vejledningsaktiviteter virker – med henblik

på nærværende rapport's interesse for rekruttering til erhvervsuddannelser – er, at "hands-on" aktiviteter, hvor eleverne får indblik i hverdag og krav på et uddannelsessted eller en arbejdsplads, opleves som særligt brugbare af eleverne i forhold til afklaring af deres uddannelsesvalg. En anden central pointe, er at det at komme i erhvervspraktik generelt opleves positivt. For nogen fordi de synes det er spændende og lærerigt, mens andre oplever, at det er med til at afklare deres uddannelsesvalg. Og særligt elever, der vælger en erhvervsuddannelse giver udtryk for det sidstnævnte (Juul & Pless, 2015, 16-17). Forskerne fremhæver desuden, hvordan individuelle medarbejderfortællinger, som et centralt aspekt af virksomhedsforløb, bidrager til nuancering i forhold til en forståelse blandt eleverne af livs- og karriereforløb som lineære. Fortællingerne illustrerer for eleverne, at det er muligt at skifte kurs undervejs (Pless et al., 2016, 25).

Undersøgelse af unges vej mod ungdomsuddannelse

Danmarks Evalueringsinstitut har også ad flere omgange undersøgt unges ungdomsuddannelsesvalg. Aktuelt følger EVA i projektet *Unge vej mod ungdomsuddannelse* de unge, der gik i 8. klasse i skoleåret 2016/17 i fire år gennem overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse (fx EVA, 2017, 2018, 2019a, 2019b, 2020). Målet med undersøgelsen er, skriver EVA: "at vi gennem en bedre forståelse af processerne, påvirkningerne og samspillet i den samlede overgang kan få et mere kvalificeret udgangspunkt for at tale om og definere "den gode overgang" og dermed også mulighed for at drøfte, hvordan de professionelle omkring de unge, ikke mindst lærere og vejledere, kan understøtte den." (EVA, 2020a, 5). Undersøgelsen har herunder fokus på at belyse de unges oplevelser af de indsatser, som grundskoler, ungdomsuddannelsesinstitutioner og vejledningssystemet har i forbindelse med uddannelsesvalgprocessen.

På linje med tidligere undersøgelser viser også EVA's undersøgelse, at unge generelt tager valget meget seriøst, og at mange af dem oplever et stort pres i forbindelse med at skulle vælge (EVA, 2017). EVA's undersøgelse peger ligeledes i tråd med tidligere undersøgelser på, at forældrene er "den vigtigste samtalepartner for de unge i valgprocessen" (EVA, 2019a, 7). Blandt de unge, som går i 9. klasse, er det 70 % i EVA's undersøgelse, der svarer, at deres forældre i nogen eller høj grad har betydning for deres valg af, hvad de skal efter 9. klasse. Flere andre centrale fund fra tidligere undersøgelser går også igen i denne undersøgelse af hvad der kendetegner unges valgproces ved indgangen til 2020'erne. Det gælder opfattelsen af, at man skal være meget sikker på et specifikt job, man ønsker resten af livet, hvis man vælger erhvervsuddannelser, hvorimod gymnasiet er en måde at holde mulighederne åbne, en naturlig forlængelse af grundskolen og dertil byder på et attraktivt ungdomsmiljø. Mange unge kender ikke meget til mulighederne i erhvervsuddannelserne og opdager dem heller ikke, hvis de baserer ungdomsuddannelsesvalget på råd fra deres forældre lyder centrale, men ikke nye, pointer (Beckett, 2020).

Den form for vejledningsaktivitet, som EVA finder, at de unge især fortæller om, har gjort dem klogere og mere afklarede i forhold til deres uddannelsesvalg, er besøg på ungdomsuddannelser. Sådanne besøg giver ifølge EVA de unge indblik i uddannelsesmiljø og arbejdsformer og hvorvidt deres forforståelser af en specifik ungdomsuddannelse er i overensstemmelse med hvad de faktisk oplever på uddannelsen. Erhvervspraktik er en anden vejledningsaktivitet, som mange elever peger på, kan være med til at hjælpe dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Særligt elever, der vælger en erhvervsuddannelse. Blandt dem har 81% svaret, at deres praktikophold i høj eller nogen grad har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Det samme gælder for 63% af de unge, som har valgt en gymnasial uddannelse. Såvel for besøg på ungdomsuddannelser som erhvervspraktik gælder det, pointerer EVA, at det er vigtigt for, at flest muligt elever får udbytte af aktiviteterne, at der er et forløb omkring dem med forberedelse og opfølgning, som faciliterer, at de unge reflekterer over aktiviteten og hvordan erfaringer herfra kan inddrages i forhold til deres valg af ungdomsuddannelse.

På baggrund af undersøgelsen pointerer EVA, at de unges valgproces i forhold til, hvad de vil efter 9. klasse ikke alene handler om et uddannelsesvalg men også om, at de er i gang med en identitetsproces, hvor uddannelsesvalget fletter sig sammen med overvejelser om, hvem de er og gerne vil

være. I forlængelse heraf anbefaler EVA, at unges valgproces i højere grad forstås og rammesættes som en *"lære- og identitetsproces"* – en proces, som understøttes gennem forskellige, løbende aktiviteter i udskolingen (EVA, 2019a, 10).

Interessant i forhold til elevernes valgproces er det også, at EVA finder, at der i perioden fra 8. til 9. klasse sker en ændring i, hvad der fylder i de unges overvejelser om uddannelsesvalget. Blandt de unge, der – ligesom de fleste af de unge, der har deltaget i projektet *"Fra håndværk til iværksætter"* – går i 8. klasse, er det især deres interesser, som fylder, mens det i 9. klasse, nærmere den deadline, hvor de søger optagelse på en ungdomsuddannelse eller vælger 10. klasse, i stigende grad viser sig at tanker om deres fremtid bliver centrale. Hvordan de unge tænker fremtid og uddannelsesvalg sammen, er relevant i forhold til nærværende undersøgelses fokus på unges overvejelser om valg og fravalg af erhvervsuddannelser. EVA sonderer her mellem fire *"fremtidshorisonter"* blandt de unge. Nogle ser frem til en pause efter grundskolen (*"pausehorisont"*), andre ser især frem til at blive en del af et fagligt og socialt miljø på en bestemt ungdomsuddannelse (*"ungdomsuddannelseshorisont"*), en tredje gruppe har specifikt overvejet en videregående uddannelse efter deres ungdomsuddannelse (*"videreuddannelseshorisont"*) og endelig har en fjerde gruppe klare planer om et specifikt job, de godt kunne tænke sig (*"jobhorisont"*). I forhold til nærværende rapports fokus på unges valg og fravalg af erhvervsuddannelserne, så er denne sondring interessant, idet EVA finder, at unge med *"jobhorisont"*, typisk vælger enten en erhvervsuddannelse eller en gymnasial uddannelse, der peger i retning af et specifikt job (EVA, 2019a, 6). Blandt de unge, som har besluttet sig for en erhvervsuddannelse er der hele 96 %, som svarer, at de enten helt eller nogenlunde ved, hvad de vil arbejde med i fremtiden. Blandt de unge, som har besluttet sig for en gymnasial uddannelse gælder det 73%. Det er især når man ser på, hvor mange der angiver, at de ved helt, hvad de skal arbejde med, at forskellen er slående, for det gælder 61% af dem, som har valgt erhvervsuddannelse og 25% af dem, som vil på gymnasiet (EVA, 2019a, 34).

Afhandling om unges motiver for valg af ungdomsuddannelse

Tilde Mette Juul har lavet ph.d.-afhandlingen *Det "sikre" valg i en uvis fremtid – en sociologisk analyse af unges motiver for valg af ungdomsuddannelse* (2018), hvor hun undersøger: *"hvad, der ligger til grund for unges uddannelsesvalg, og hvordan unges uddannelsesvalgprocesser foregår i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse?"*. Juul har afsat i empirien fra den ovennævnte følgeforskning (Juul & Pless, 2015; Pless, Juul & Katznelson, 2016), som hun har medvirket i, men i ph.d.-projektet supplerer hun denne ved at følge 15 unge med interviews gennem tre år, ligesom hun ser nærmere på samfundsmæssige strukturelle forhold og diskurser, samt forandringer heri, og disses betydning for unges uddannelsesvalg. Med sin afhandling nuancerer og supplerer Juul nogle af de fund og pointer, som er fremkommet i de ovenstående præsentationer af forskellige undersøgelser af unges uddannelsesvalg.

I forhold til de strukturelle forhold i uddannelsessystemet, peger Juul (i tråd med andre) på, hvordan mangel på synlige overgange fra erhvervsuddannelser til videregående uddannelser er noget af det, der afholder unge fra at vælge en erhvervsuddannelse. I den forbindelse nævner Juul EUX som et forsøg på at fjerne denne barriere, men peger også på, at synet på erhvervsuddannelserne som blindgyde ikke blot handler om begrænsede muligheder men også om manglende kendskab blandt skoleelever og deres forældre til de konkrete muligheder for overgange, der faktisk er fra en erhvervsuddannelse til videregående uddannelser (Juul, 2018, 321). Forklaringen på den stigende andel unge, som vælger gymnasiale uddannelser og særligt STX skal imidlertid ikke mindst findes, argumenterer Juul, i *"den rolle, som uddannelsen har fået i samfundet, og som er omgærdet af nogle stærke diskurser"* (Juul, 2018, 322) Juul peger på den historiske udvikling mod, at det at tage mere og mere uddannelse, er blevet noget, som ikke alene giver kompetencer, men som også anvendes til at positionere sig i samfundet. Hun peger på, at en diskurs, som hun i forlængelse heraf kalder *"succesdiskursen"*, viser sig at være dominerende også blandt forældrene i hendes undersøgelse ved, at de er optagede af, at deres børn udnytter deres potentialer og hvor forældrene ser STX som den uddannelse, der åbner flest muligheder (Juul, 2018, 322-3). I sammenhæng hermed peger Juul desuden på opfattelsen af gymnasier som boglige eller teoretiske over for erhvervsuddannelser

som praktiske; en opfattelse, som også kommer til udtryk i de unges begrundelse for deres uddannelsesvalg i Juuls undersøgelse. Fx ved begrundelser for fravalg af erhvervsuddannelser om ikke at være god med hænderne eller bedst at kunne lide at bruge hovedet. Samme type modstilling mellem hoved/hånd, sidde stille/bruge kroppen osv. peger Juul på, er i anvendelse både i den vejledning, de unge møder, og i politisk sammenhæng. Trods forsøg på at nedbryde denne modstilling fx ved at tale om "kloge hænder" pointerer Juul således, at der er en meget gennemgående hierarkisk forståelse, som er indlejret i modstillingerne, i forhold til, hvilken type viden, kunnen og uddannelse, som opfattes som vejen til succes. Med henblik på at ændre denne hierarkisering argumenterer Juul for at prioritere anderledes i forhold til, hvilke vidensformer, der vægtes i folkeskolen (Juul, 2018, 323-5); en pointe, som er godt i tråd med ambitionerne i projektet "Fra håndværk til iværksætteri".

En anden diskurs er også dominerende i forhold til, hvad som opleves som legitimt at lægge til grund for valg af ungdomsuddannelse, finder Juul. Nemlig hvad hun kalder "interessediskursen". Mange forældre, ikke mindst fra den kulturelle middelklasse, lægger vægt på, at deres unge vælger uddannelse ud fra interesse. Særligt hvis den unges interesse er i tråd med forældrenes habituelle præferencer, er de villige til at støtte den unge i, hvad de ellers opfatter som risikobetonede valg, finder Juul (Juul, 2018, 325-6). De to dominerende diskurser har stor betydning for, hvilke motiver, som opfattes som legitime begrundelser for uddannelsesvalg – både af de unge selv og af omgivelserne, argumenterer Juul. Selv om Juul således peger på fem forskellige idealtyper af motiver blandt de unge, så er det særligt de af dem, som knytter godt an til de to dominerende diskurser, og som Juul kalder hhv. "Det affektive intrinsiske interessemotiv" og "det målrationelle ekstrinsiske motiv", som fylder, når de unge fortæller om valgprocessen. Ifølge Juul opfattes det derimod ikke som lige så legitime motiver for ungdomsuddannelsesvalg at "være drevet af at komme til at lave noget, som giver værdi for offentligheden, uafhængigt af selv at opnå personlige fordele herved" ("det værdirationelle altruistiske motiv"), at vælge uddannelse ud fra "en følelse af at høre til i et fællesskab" ("det tilhørsorienterede motiv") eller at vælge en uddannelse med henblik på at holde sine muligheder åbne, fordi man er "bange for at træffe et "forkert" valg" ("det meta-rationelle motiv"). Juul pointerer, at "det målrationelle motiv" ofte får de unge til at tænke i retning af lange "prestigefyldte" uddannelser, ligesom "det meta-rationelle motiv" gerne peger i retning af STX som den mest almene og generiske ungdomsuddannelse og som en måde at udskyde valget om karriere (Juul, 2018, 326-9).

Juul pointerer, at hendes longitudinelle undersøgelse af unges valgprocesser, viser, at de unge ubevidst løbende skaber nye valg-narrativer, og at deres motiver for at ønske specifikke uddannelser forhandles og justeres undervejs. Ligesom unge også løbende i valgprocessen får nye idéer til uddannelse og job, som ændrer deres "planer" (Juul, 2018, 330). Denne viden om unges foranderlige valg-narrativer og -motiver og om, hvordan disse spiller sammen med samfundsmæssigt dominerende diskurser – som vel at mærke også kan og har forandret sig over tid – er interessant i projektet "Fra håndværk til iværksætteri", idet den peger på en vifte af forskellige motiver, som de unge i vores projekt kunne have – eller måske få – for at vælge en erhvervsuddannelse. Og idet den kan bruges til at overveje, hvordan man bedst kan understøtte disse. For hvordan spiller projektets forsøg på at få eleverne til at i højere grad at overveje en erhvervsuddannelse sammen med samfundsmæssige diskurser? Herunder erhvervsuddannelsers potentialer i forhold til iværksætteri og fx bæredygtighed?

Afhandling om vejledning i folkeskolen og Udsyn i udskolingen

Spørgsmålet om, hvad der motiverer unges valg og fravalg af erhvervsuddannelser og skolens rolle i forhold til dette, er også et, der behandles inden for forskning om vejledning. Inden for denne forskningsgren har Randi Boelskifte Skovhus skrevet ph.d.-afhandlingen "Vejledning - valg og læring: Unges deltagelse i vejledning" (2018), hvor hun undersøger "hvordan uddannelses-, erhvervs- og karrierevejledning udfolder sig i samspil med skolen og dens lærere, og hvordan vejledning giver mening for unge i udskolingen" (Skovhus, 2018, 258).

Vejledning, pointerer Skovhus, rummer en mangfoldighed af aktiviteter som kollektiv vejledning, korte individuelle samtaler, længere individuelle vejledningsforløb, brobygning til ungdomsuddannelser, praktik, åbent hus-arrangementer, deltagelse i SkoleSkills, besøg af undervisere fra ungdomsuddannelser og hjælp til etablering af fritidsjob (Skovhus, 2018, 258-9). Væsentligt er det samtidig, pointerer Skovhus, at en del af disse aktiviteter ikke tilbydes alle unge men tilbydes ud fra vurdering af den unges behov for vejledning (Skovhus, 2018, 260).

En central pointe hos Skovhus er, at der i den danske kontekst – såvel i lovgivning som i vejlederes og læreres praksis og i de unges forståelser af vejledning – overvejende er fokus på, at denne skal bidrage til uddannelsesvalg. Her overfor pointerer Skovhus, at der i europæiske policy papers findes en bredere forståelse af vejledning og hvad vejledning skal; en forståelse, som knytter an til tænkning og ambitioner om blandt andet livslang læring, aktivt medborgerskab og mindske af social ulighed (Skovhus, 2018, 260-1). I forlængelse af denne iagttagelse – og i tråd med EVA's tidligere nævnte pointe om i højere grad at forstå de unges valgproces som en lære- og identitetsproces – argumenterer Skovhus for et perspektivskifte i forståelsen og tilrettelæggelsen af vejledning fra valg til læring, hvor fokus flyttes fra de unges valg af uddannelse til i højere grad at omhandle, hvad de unge lærer om uddannelsessystemet, arbejdslivet og om sig selv (Skovhus, 2018, 277).

I forhold til den begrænsede søgning til erhvervsuddannelserne peger Skovhus på, at hun har observeret, at de forskellige ungdomsuddannelser omtales som mulige og værdsatte valgmuligheder i ret forskellig grad. Dette eksempelvis ved dét, der *ikke* bliver sagt i hverdagens undervisning, såsom "det hér er vigtigt, når I kommer på en erhvervsuddannelse" (Skovhus, 2018, 267). Skovhus peger på, at vejledere og lærere kommer til at vejlede mod bestemte uddannelser på grund af normer og nogle forventninger om, hvordan forældrenes sociale baggrund har betydning for, hvilken vejledning, der vil være passende for bestemte børn (Skovhus, 2018, 270-271). Dertil pointerer Skovhus, at frem for et fokus på social mobilitet i forståelsen, at unge helst skal opnå samme eller højere uddannelsesniveau end deres forældre, så er det centralt at arbejde mod at udvide, hvilke uddannelser, som værdsættes og opleves som mulige blandt unge. På lignende vis, argumenterer Skovhus, at man snarere end at forsøge at styre og presse unge til at vælge en erhvervsuddannelse, bør understøtte læring og refleksion over forskellige uddannelser og former for arbejdsliv i relation til den unge selv. Dette med henblik på, at de unge vil opleve mange uddannelser som interessante og relevante (Skovhus, 2018, 269). Dette er pointer, som i høj grad har inspireret projektet "Fra håndværk til iværksætteri".

I forlængelse af Skovhus' undersøgelse og pointen om et perspektivskifte fra fokus på valg til fokus på læring i vejledningsaktiviteter har forskere fra DPU og VIA gennemført et forsknings- og udviklingsprojekt under titlen "Udsyn i Udskolingen", hvor skoler i 13 lokale delprojekter forskellige steder i landet arbejdede med denne tilgang i deres vejledningsaktiviteter (Poulsen et al., 2016). En central pointe i projektet er, at det nyskabende ikke nødvendigvis handlede om nye aktiviteter men snarere om arbejdet før og efter aktiviteterne og om selve skiftet fra valg til læring, herunder eksempelvis en efterbehandling af aktiviteterne, som fokuserede på spørgsmål til de unge som tidligere typisk havde lydt: "Var det noget for dig?" til snarere at stille spørgsmål a la: "Hvad oplevede du? Hvad lærte du om virksomheden, om erhvervsuddannelserne, om arbejdslivet, om dig selv, om dine skolekammerater? Får det dig til at tænke på noget nyt?" (Poulsen et al., 2016, 13).

Centrale pointer i forhold til erhvervsuddannelserne er, at den forandrede tilgang til vejledning i udskolingen betød, at selvom mange af eleverne, inden de kom på besøg på erhvervsuddannelser, havde negative forestillinger og fordomme om disse uddannelser, så betød deres deltagelse i aktiviteterne og forløbet omkring, at deres forestillinger blev nuanceret og fordomme nedbrudt (Poulsen et al., 2016, 56). Rapporten peger på, hvordan det lykkedes at arbejde med problemstillingen om, at erhvervsuddannelserne opfattes som mindre prestigefulde end de gymnasiale, hvilket som vist er påpeget i en række undersøgelser. I og med den anderledes tilgang til vejledningsaktiviteterne og de unges deltagelse heri viser rapporten, hvordan disse medførte at også elever, som ønsker en erhvervsuddannelse, fik oplevelser med at blive set som "dygtige og anerkendte" af såvel

klassekammerater som deres lærere (Poulsen et al., 2016, 58). I den forbindelse pointerer rapporten, at "det er i samarbejdet mellem skolen, virksomheden og erhvervsskolen, at man kan lykkes med at udfordre stærke normer om, at nogle uddannelser er "finere" end andre, og at boglig dygtighed er sværere end praktisk dygtighed" (Poulsen et al., 2016, 61).

I forlængelse heraf er en vigtig pointe fra projektet, at det omgivende lokalsamfund og de lokale samarbejdspartnere har stor betydning for virkningen af vejledningsaktiviteterne og at aktiviteterne derfor må planlægges i forhold til den specifikke lokale kontekst og sammen med fx lokale virksomheder. En pointe, som i rapporten beskrives som, at de eksempler på aktiviteter, der præsenteres ikke skal tænkes som "best practice" men snarere læses med henblik på at inspirere arbejdet i egen lokal kontekst med aktiviteter, som kan kaldes "best fit" (Poulsen et al., 2016, 16). I tråd hermed har projektet "Fra håndværk til iværksætteri" arbejdet tæt sammen med en lang række lokale aktører om de aktiviteter, som har været sat i værk.

Evalueringer af indsatser med fokus på rekruttering til erhvervsuddannelser

Som det sidste i dette kapitel inddrages pointer fra to nyligt udkomne evalueringer, som begge har fokus på rekruttering til erhvervsuddannelser og (i næste afsnit) inddrages eksempler på nogle igangværende forsøg på at rekruttere flere unge til erhvervsuddannelserne, som har inspireret projektet "Fra håndværk til iværksætteri".

I Region Hovedstaden har der fra 2017-2020 været gennemført et projekt under titlen "Faglært til fremtiden – Flere unge i erhvervsuddannelserne i Region Hovedstaden", hvor der blandt andet har været iværksat forsøg med tidlig undervisningsbaseret vejledning i 6. og 7. klasse samt erhvervspraktik i 8. klasse. I en evaluering af disse tiltag peges der på, at den tidlige vejledning, hvor eleverne er blevet præsenteret for fire jobfunktioner inden for en af de fire indgange til erhvervsuddannelserne og har prøvet kræfter med praktiske opgaver relateret til de pågældende fag, både åbner elevernes øjne for erhvervsuddannelserne og for jobs, som de ikke i forvejen kendte til. Ud over dét at prøve kræfter med praktiske opgaver peger evalueringen på, at det havde positiv betydning, at eleverne undervejs stiftede bekendtskab med voksne fra deres lokalområder, som præsenterede dem for faget på levende vis. Også erhvervspraktik i 8. klasse har fungeret afklarende for eleverne i forhold til egne interesser og evner, ligesom praktikken kan medvirke til at gøre eleverne klogere på, hvad en erhvervsuddannelse fører til, konkluderer evalueringen. En interessant pointe er desuden at netop det at arbejde med konkrete opgaver fremmer snakke også om andre typer af fag og uddannelser. Evalueringen anbefaler derfor at arbejde på den måde med udgangspunkt i konkrete opgaver og oplevelser fra bestemte fag frem for at forsøge favne hele ungdoms-/erhvervsuddannelsessystemet. Samtidig argumenterer evalueringen også for, at rammesætningen om forløbene er vigtig, så ikke man afskrækker elever, der ikke umiddelbart har interesse for den pågældende erhvervsuddannelse og job. Meget i tråd med pointerne hos Skovhus, lyder anbefalingen, at forløbet ikke skal præsenteres så eleverne får opfattelse af, at de nu skal finde ud af, om de vil være fx kok, men at forløbet giver et eksempel på et fag (Louw, 2020, 7-11).

En anden aktuel evaluering med fokus på rekruttering til erhvervsuddannelser omhandler indsatser i forhold til rekruttering til struktøruddannelserne. I evalueringsrapporten indeles erhvervsskolerne anvendte rekrutteringsinitiativer i fem kategorier: 1) Information om og synliggørelse af faget (fx i form af informationskampagner og -møder, brobygning, uddannelsesmesser og introkurser), 2) samarbejder, alliancer og relationsdannelse (med bl.a. lokale virksomheder), 3) afprøvning af faget (fx via erhvervs- og virksomhedspraktik eller introduktionsdage for potentielle elever men evt. også deres forældre og vejledere), 4) brug af rollemodeller samt 5) "åben skole" (fx åbent hus ifm. svendeprøver eller valgfag eller tværfaglige undervisningsforløb for folkeskoleelever på erhvervsskolen). En central pointe i rapporten er, at det er væsentligt med afprøvningsmuligheder, hvor potentielle elever får mulighed for at prøve struktørarbejdet på egen krop. "Mange af de unge, der ville passe godt ind på uddannelsen, har brug for noget andet end skriftlige informationsmaterialer

eller informationsarrangementer, hvor de skal sidde stille og lytte til et oplæg”, pointeres det (Rambøll, 2021, 4-5). Rapporten anbefaler i forlængelse heraf bl.a. at indgå samarbejde med virksomheder og at tilbyde valgfag på struktøruddannelsesskolerne i samarbejde med folkeskoler. En anden væsentlig pointe i rapporten er, at der er et stort og mange steder uudnyttet potentiale ift. brugen af rollemodeller, fx struktørelever eller nyuddannede struktører (Rambøll, 2021). Denne viden om det frugtbare i at bruge rollemodeller og samarbejde med virksomheder, trækker vi på i ”Fra håndværk til iværksætteri”, når vi arbejder med at eleverne allerede i udkolingen møder lokale iværksættere med håndværkerbaggrund.

Aktuelle inspirerende eksempler på forsøg på at rekruttere unge til erhvervsuddannelse

I dette afsnit præsenteres kort forskellige projekter, som ligesom ”Fra håndværk til iværksætteri” er eksempler på, hvordan der aktuelt arbejdes med forsøg på at motivere flere elever til at vælge erhvervsuddannelser gennem forløb og aktiviteter, som handler om iværksætteri, innovation, entreprenørskab, kreativitet og lignende. Et eksempel er forløbet ”Kickstart Programme”, som er et innovations- og iværksætterforløb for elever på EUD og EUX, og som erhvervsskolerne vil bruge til at invitere grundskoleelever på besøg (se <http://kickstart.ffe-ye.dk/>). Et andet eksempel er talentprogrammet ”Erhvervstalenter” for erhvervsskoleelever, som handler om innovation og entreprenørskab. Her er det en målsætning, at programmet og dets fokus skal bidrage til at øge interessen for erhvervsuddannelserne, hvor der er stort fokus på at udbrede kendskabet til programmet, bl.a. via eleverne selv (se <https://talentfuldeunge.dk/erhvervstalenter-program>). Et tredje eksempel er et brobygningsprojektet ”E2E med verdensmålene i hænderne”, hvor efterskoleelever udarbejder en Innovations-Brobygnings-Opgave (IBO), hvor de udvikler en verdensmålsidé til en selvvalgt virksomhed og hvor de, i forbindelse med brobygning til erhvervsskoler, får sparring på deres ideer. På den måde skal eleverne bruge fagligheden på erhvervsskolerne som en del af den ideforberedende proces (se www.ibo-modellen.dk).

Disse projekter er alle støttet af Nordea-fonden og har via netværksaktiviteter i regi af fonden bidraget med viden og inspiration undervejs i projektet ”Fra håndværk til iværksætteri”.

Opsamling

I dette kapitel har vi præsenteret vores indledende vidensopsamling vedrørende unges ungdomsuddannelsesvalg og skolens rolle i forhold til at motivere elever til at vælge erhvervsuddannelser. Vi har gennemgået en række nyere undersøgelser fra den danske kontekst særligt med fokus på de unges perspektiver men også inddraget historiske og strukturelle perspektiver på rekrutteringen til erhvervsuddannelserne, ligesom vi har inddraget international forskning for at give indblik i ligheder og forskelle i udfordringer i forhold til rekruttering til erhvervsuddannelserne på tværs af uddannelsessystemer og forskellige måder at organisere ungdomsuddannelserne særligt i skandinavisk/nordisk kontekst. Vidensopsamlingen har udgjort et vigtigt grundlag for projektet ”Fra håndværk til iværksætteri”.

Centrale pointer fra de præsenterede undersøgelser og initiativer i forhold til at få flere elever til at vælge erhvervsuddannelser er:

- Blandt de unge, der vælger en erhvervsuddannelse er faglige interesser en væsentlig begrundelse, ligesom det for mange er tillokkende ved disse uddannelser at komme til at tjene penge tidligt.
- Kun få vælger en erhvervsuddannelse, fordi de tænker, at den giver dem mulighed for at arbejde kreativt. Det er først og fremmest unge, der vælger HHX, som begrunder deres valg med et ønske om at blive selvstændigt erhvervsdrivende.
- Mange unge mangler viden om erhvervsuddannelserne og disses potentialer i forhold til videre uddannelse og karrieremuligheder. Valget af en erhvervsuddannelse opfattes typisk som en skelsættende beslutning, hvor man skal være sikker på et konkret job, man ønsker

resten af livet. En gymnasial uddannelse opfattes derimod typisk som et valg, der holder muligheder åbne og som en naturlig forlængelse af grundskolen og forbindes af mange unge med et ungdomsmiljø, de gerne vil være del af.

- Det er en generel tendens, at unges overvejelser i forhold til ungdomsuddannelsesvalget fra 8. til 9. klasse går fra at handle meget om deres interesser til, at overvejelserne, når de unge kommer tæt på, at valget skal træffes, handler mere om fremtiden. Unges fremtids-horisonter har imidlertid forskellig karakter. Hvor nogle ser frem mod en pause efter grundskolen eller mod tiden på en bestemt ungdomsuddannelse, så er det for andre vide-reuddannelsesperspektivet, der fylder, og for endnu andre er det tanker om et bestemt job, som deres overvejelser har fokus på, når de tænker på fremtiden.
- Såvel statistiske undersøgelser af, hvem der vælger de forskellige ungdomsuddannelser, som historiske analyser af rekruttering og reformer af erhvervsuddannelsesområdet samt en lang række undersøgelser med fokus på de unges perspektiver peger samstemmende på, at der både samfundsmæssigt, i skolen og blandt de unge selv er en ret gennemgå-ende hierarkisering af ungdomsuddannelserne, hvor akademiske vidensformer vægtes hø-jere og opfattes som vejen til succes. Med andre ord et prestige-hierarki med en indlejret modstilling mellem hoved og hånd, hvor "håndens arbejde" generelt anses for mindre værdifuldt. Denne udfordring i forhold til rekruttering til erhvervsuddannelser er ikke blot et dansk fænomen, men genkendes på tværs af forskellige lande og måder at organisere ungdomsuddannelserne på.
- Forskning som omhandler rekruttering til erhvervsuddannelser peger på, at det er centralt at arbejde med, at udvide, hvilke uddannelser, der opfattes som mulige og værdsatte at vælge. En væsentlig vej i forhold til at rekruttere flere elever til erhvervsuddannelserne handler således om at skubbe til fortællinger, normer og hierarkiseringer, hvad angår ungdomsuddannelserne og herunder forestillinger om erhvervsuddannelsernes potentialer. Herunder er det væsentligt, at erhvervsuddannelsernes status styrkes, så uddannelserne bliver attraktive også i børns af højtuddannede forældres øjne. I den forbindelse er det cen-tralt at ændre på vægtningen af forskellige vidensformer i folkeskolen og på, hvordan de forskellige ungdomsuddannelser (ikke) omtales som mulige og værdsatte valgmuligheder.
- Inden for nyere ungdoms- og vejledningsforskning pointeres det, at når valgproces og vej-ledning tænkes og rammesættes ud fra en forståelse af at være en lære- og identitetspro-ces snarere end blot en afklaring, bliver det relevant for flere unge at deltage i de aktivite-ter, der tilrettelægges med henblik på at understøtte valgprocessen.
- Med en rammesætning af fx besøg på erhvervsuddannelser, hvor der er fokus på læring og refleksion, så alle elever oplever det meningsfuldt at deltage, kan man på den ene side undgå at afskrække elever, som ikke umiddelbart har interesse for den pågældende ud-dannelse, samtidig med at elever, som ønsker en erhvervsuddannelse, kan opleve at blive set som dygtige og anerkendte af deres klassekammerater og lærere. Samarbejde med erhvervsskoler og virksomheder kan på den måde udfordre normer om, at gymnasiale ud-dannelser er "finere" end erhvervsuddannelserne. En stærkere kobling mellem vejled-ningsaktiviteter og uddannelsesvalg, hvor det faciliteres, at de unge reflekterer over, hvor-dan aktiviteterne og deres erfaringer herfra kan bruges i forhold til deres valg, er desuden ikke mindst gavnlig for fagligt svagere elever.
- Konkret peger en række undersøgelser på, at besøg på erhvervsuddannelser er med til dels at gøre nogle unge afklarede i forhold til deres ungdomsuddannelsesvalg og til at gøre de unge klogere og nuancere forestillinger og nedbryde fordomme om erhvervsuddannel-ser. Hands-on aktiviteter og afprøvningsmuligheder, som undervejs i valgprocessen giver de unge indblik i hverdag og krav på uddannelsessteder eller arbejdspladser, opleves også som særligt brugbare, ligesom brug af rollemodeller, der fortæller om et fag på levende vis, vurderes positivt af de unge. I tråd hermed er også erhvervspraktik et tiltag, som gene-relt opleves positivt – enten spændende og lærerigt eller decideret afklarende i forhold til

valget af ungdomsuddannelse. Det sidste gælder især elever, der vælger erhvervsuddannelser.

Kapitel 4: Interview med faglærte iværksættere

I projektet blev en række faglærte iværksættere interviewet med henblik på at undersøge sammenhænge mellem kreativitet, håndværk og iværksætteri. Disse interview blev ligeledes anvendt som inspiration og indhold i de udviklede undervisningsdesigns og det udviklede undervisningsmateriale. Interviewene var kvalitative og semi-strukturerede (Brinkmann & Kvale, 2009) med afsæt i følgende interviewguide.

- Fortæl din historie fra folkeskolen til i dag
- Fortæl om hvorfor du valgte en erhvervsuddannelse
- Fortæl om de kreative elementer, du oplevede, at der var på erhvervsskolen og/eller i praktikken
- Hvorfor valgte du at blive iværksætter?
- Hvordan blev du iværksætter?
- Fortæl om din dagligdag som iværksætter
- Hvornår er din dagligdag kreativ?
- Hvilke råd vil du give til skoleelever i forhold til iværksætteri?

I nedenstående præsenteres tre cases med faglærte iværksættere. Efterfølgende diskuteres en række fremanalyserede tematikker. Kapitlet rundes af med en beskrivelse af hvorledes den generelle viden vedr. kreativitet, håndværk og iværksætteri anvendes i projektet og i de udviklede undervisningsdesigns.

Frederik Sahlin – en kort præsentation

Frederik er 31 år og ejer sin egen virksomhed, hvor han producerer økologiske grønsager og sælger dem til gourmet restauranter. I hans virksomhed er han også med til at arrangere events, hvor stjernekokke og økologiske landbrugs-innovatorer mødes for at udvikle nye produkter. Fredrik vidste fra et tidligt tidspunkt, at han ville være økologisk iværksætter. Han elskede at skabe. Og han havde en vision om at være med til at ændre samfundsudviklingen i en mere grøn og bæredygtig retning. Han gik på landbrugsskolen for at lære håndværket som landmand. Ifølge Fredrik, er det unikke ved mange erhvervsrettede fag, at der er kort fra handling til det konkrete resultat. Og for Fredrik var dette en vigtig grund til, at han valgte at arbejde med økologisk gartneri. Fredrik er også uddannet kaospilot, hvor han blandt andet har arbejdet med iværksætteri, projektledelse og forretningsudvikling.

Før Fredrik startede sit eget firma inden for økologisk gartneri, var han iværksætter indenfor andre områder. Han havde på et tidspunkt et kitesurfing firma, hvor han underviste i kitesurfing. Der var han 19 år gammel. Han havde også på et tidspunkt et firma, hvor han producerede økologiske sodavand. Da han begyndte som iværksætter, udviklede han en særlig forretningsplan, fordi han manglede kapital. Han inviterede kunder til at købe en andel af produktionen på forhånd. Man kan kalde det en slags crowdfunding. Ti familier valgte at støtte firmaet med 5000 kr. hver. Til gengæld fik de grønsager resten af året. I dag arbejder Fredrik tæt sammen med en event-baseret restaurant, hvor gæsterne kommer på besøg i hans økologiske gartneri og får en oplevelse. Og han leverer billeder til restaurantens sociale medieprofil med motiver af gartneriet, sæsonens aktiviteter, nyhøstede grønsager, m.m. Fredrik er også medarrangør af mad-events, hvor der arbejdes innovativt med at skabe nye madoplevelser, madretter og produktionsformer.

Andreas Lazzarotto – en kort præsentation

Andreas Lazzarotto er 31 år og i dag administrerende direktør for firmaet Event Fabrikken. I event Fabrikken arrangeres sociale events for kunderne, fx koncerter, teambuilding, fester, naturoplevelser, m.m.

Andreas startede efter 9. klasse på tømreruddannelsen, hvor han elskede at arbejde kreativt med værktøj og tegning. Desuden blev han optaget af kundekontakten, hvor han synes det var spændende at udtænke de helt rigtige løsninger til kunderne, så de i sidste ende blev glade og tilfredse, fx med indretningen af deres hus. Senere blev Andreas også uddannet som skov- og naturtekniker på erhvervsskolen, hvor han var fascineret af at finde kreative løsninger på konkrete vanskelige udfordringer. Andreas specialiserede sig under uddannelsesforløbet i naturformidling, og han holdt af at skabe oplevelser for gæsterne i skoven. Her brugte han også sine erfaringer fra sine mange år som spejder, hvor han havde arrangeret talrige eventyrlige udflugter i naturen.

Første gang Andreas prøvede kræfter med iværksætteriet var han 19 år gammel. Han fandt ud af, at det var muligt at opkøbe mødetøj fra sidste års kollektion billigt. Butikkerne ville meget gerne af med deres restlager, når det nye mødetøj skulle sælges. Andreas opkøbte fx gamle sko for næsten ingen penge og solgte dem videre. Han havde ingen butik, men solgte tøjet privat og på arbejdspladser, osv. Senere startede han sit eget event bureau, hvor han kunne drage nytte af sine erfaringer med at skabe oplevelser for andre og løse konkrete udfordringer. Hans firma fusionerede i 2018 med firmaet Event Fabrikken, hvor han i dag er direktør.

Morten Germansen – en kort præsentation

Morten er 28 år og har sin egen virksomhed, hvor han arbejder både med gartneri, eventyrssport og undervisning. Han er bl.a. engageret i mountainbike-sport og skisport, og arbejder samtidig med design og vedligeholdelse af parker, grønne områder, m.m.

Efter at være introduceret til landbrugslivet under et ophold i Australien, valgte Morten at starte på landbrugsskolen i Danmark. Han var begejstret for den afvekslende hverdag, som landbruget kan tilbyde. Hver dag rummer ifølge Morten nye unikke udfordringer, der skal løses. Morten var også glad for at se effekten af sit arbejde. Hvis koen ikke malkes ordentligt den ene dag, leverer den ikke ordentlig mælk de næste dage. De økonomiske konsekvenser af landbrugsarbejdet er derfor tydelige. Og så er der samtidig en stor personlig tilfredsstillelse forbundet med at se resultatet af veludført arbejde.

Morten færdiggjorde sin uddannelse på landbrugsskolen og blev herefter ansat som gartner. Herefter blev han ansat i et firma, der arrangerede teambuildingsture, såsom kajak roning og lign. Morten havde nemlig også erfaringer som skiinstruktør og med eventyrssport. I det nye firma var Mortens håndværksmæssige kompetencer populære. Morten kunne nemlig både undervise, ordne grej og løse praktiske og tekniske udfordringer. Morten havde dog lyst til et endnu mere varieret arbejdsliv, hvor han også kunne udfolde sin interesse for gartneriet og i det hele taget møde mange forskellige mennesker. Derfor startede han sit eget firma. På et iværksætterkursus, blev han opfordret til at finde en smal niche at arbejde indenfor. Han blev rådet til at vælge enten gartneriet, eventyrssporten eller undervisningen. Men Morten ville hellere arbejde med mange forskellige ting og have et afvekslende arbejdsliv.

Skabertrangen og arbejdet med hænderne

Ofte nævner de faglærte iværksættere glæden ved at "arbejde med hænderne". Og ofte kædes denne motivation sammen med glæden ved at se konkrete resultater af arbejdet. Alle nævner den tilfredsstillelse der er forbundet med at se et flot færdigt resultat. Og glæden ved at give dette færdige produkt videre til købere.

Efter 9. klasse startede jeg på tømreruddannelsen. Det, der tændte mig, var helt sikkert at kunne bruge mine hænder. Og skabe noget. Jeg elsker at bruge min krop og knokle. Og slæbe op. Og se noget blive skabt. Og at det ser godt ud. Og se den glade kunde bag efter. Det var det, der tændte mig. At sætte en ny gipsvæk op i et gammelt hus. Eller

skifte vinduer ud. Det har jeg gjort rigtig mange gange. Når man så gik derfra og kiggede på de vinduer og tænkte "hold kæft det sidder godt". Eller lægge et gulv. Og man går derfra med sådan en god mavefornemmelse og tænker "Det er fandeme flot arbejde det der". (interview med Andreas)

I forbindelse med ovenstående fremhæver de faglærte iværksættere, at de nyder at der er en direkte forbindelse mellem deres indsats og det efterfølgende resultat. Effekten af deres arbejde kan altså måles direkte. Det giver tilsyneladende en stor tilfredsstillelse.

Når man står en sen aften på marken, kan man ikke bare gå hjem, for man ser resultatet til høst. Det, vi gør nu, betyder noget om otte måned. Og hvis jeg ikke får denne ko malket ordentligt i dag, så leverer den ikke ordentlig mælk i overmorgen. Det kommer an på det produkt jeg leverer. Det har selvfølgelig en betydning økonomisk. Men når man går og arbejder er det mere den der tilfredsstillelse og glæde, at se en mark stå flot. Uden ukrudt. (Interview med Morten)

Også Fredrik påpeger denne glæde ved at kunne skabe noget helt konkret. Glæden ved at kunne yde en indsats, skabe noget og sælge det, fordi det har værdi for både én selv og andre:

Jeg holder meget af at kunne se et konkret resultat. Det kan ikke blive mere konkret. Man har et frø. Man putter det i jorden. Og så nogle måneder senere så høster man og så har man noget man kan gå ud og sælge. (interview med Fredrik)

At skabe noget mennesker har brug for

De faglærte iværksættere understreger, at håndværk giver mulighed for at skabe noget, folk umiddelbart sætter pris på og har brug for. Hermed fremhæver de også, at iværksætteri ikke primært handler om at skabe noget vildt og innovativt, som med det samme kan gøre initiativtageren til milliardær. Derimod handler det om at kunne skabe noget konkret, der er efterspørgsel efter. Dernæst kan man udvide iværksætteriet, således at man finder sin særlige niche i markedet og udvikler unikke produkter.

Du behøves ikke opfinde et helt nyt innovativt produkt for at blive iværksætter. Du kan sagtens starte op som selvstændig tømremester eller muremester. Her er du sikker på, at der er et marked og interesserede kunder. Herefter kan du opbygge en niche, hvor du bliver særlig dygtig til noget bestemt og efterhånden opfinder dine egne metoder og produkter. (Interview med Andreas)

Det bedste er at prøve sine ideer af i mindre skala først. Hvis man fx vil være frisør, så kan man starte sit eget frisørfirma allerede mens man går i skole. Man kan klippe sine venners og veninders hår. Så kan man finde ud af om der er en forretning i det. (Interview med Fredrik)

Kreativitet og problemløsning

Ifølge de interviewede iværksættere, opstår kreativiteten ofte i forhold til den løbende problemløsning i hverdagen. Denne type kreativitet italesættes som noget andet end den type kreativitet, der i højere grad går ud på at finde på nye ting eller skabe noget nyt. Det fortæller Andreas om i det følgende:

Kreativitet kan være mange ting. Det kan være hvordan du gør det fagligt, fx når du bruger et værktøj på en ny måde. Tusindvis af gange har jeg stået derude og kigget på en eller anden dør og tænkt, hvordan skal man lige ordne den. Og man står med et kobnet, og det er det eneste man egentlig har. Så må man være kreativ og få den banket på plads. For eksempel ved at bruge bagsiden af kobnetet til at banke et søm væk. På den

anden har vi innovation, som er det nye og det skabende. De to ting er ikke kronisk forbundet. De kan godt skilles fra hinanden. (Interview med Andreas)

Den nævnte type problemløsning forekommer i situationer, hvor det er nødvendigt at finde en løsning lige nu og her. Og ofte er vilkårene, at man selv skal finde løsningen selv. Derfor er man presset til at finde på noget. Morten beskriver det på følgende måde:

Kreativt opstår når løsninger skal findes. Nogle gange må man lave nogle akutte løsninger for at få nogle ting til at fungere i nuet. Hvordan får vi lige løftet den her sten væk, så vi kan komme til med gravemaskinen. Eller hvis en traktor er i stykker, hvordan kan vi lave en midlertidig løsning, så vi kan få den hjem og få den fixet. Man bliver nødt til at være meget løsningsorienteret. Det er nogle kreative løsninger, som ikke lige står i en bog. Ofte arbejder vi med store maskiner. Og vi bliver nødt til at kunne løse udfordringerne selv. Det er noget jeg også har brugt andre steder i mit arbejdsliv. Vi står i et problem. Vi skal selv løse det. (Interview med Morten)

Mestring og kreativitet

I forhold til de håndværksbetonede aktiviteter fremhæves den glæde, der er forbundet med at mestre teknikker. Og den kreativitet, der kommer til udtryk, når nyt værktøj og nye teknikker skal i brug og implementeres i arbejdet.

Det er nok ikke kreativt som vi sådan forestiller os kreativitet nu om dage, sådan a la "du skal finde på en masse ting". Men altså når man finder ud af hvordan stemmejernet virkede. Den kreative faglige del. At finde ud af hvordan virker det her værktøj. Når man virkelig kunne finde ud af at håndtere det her stemmejern. Og det bare hævlede derudaf. Det bare fløj op af hullet. Og tappen den bare lige sad i og sagde "shhph", når man satte træet sammen. Det er så man får næsten gåsehud. (Interview med Andreas)

Samme type glæde ved mestring kan også komme til udtryk i forhold til aktiviteter, der kræver præcision og som involverer både store maskiner og flere aktører, og hvor der arbejdes med materialer, der potentielt kan udgøre en sikkerhedsrisiko.

Når du skal lægge et 200 år gammelt egetræ ned i en skov, så skal du være kreativ i forhold til, hvor træet skal ramme. Du skal være præcis med din savning for at sørge for at den rammer det ønskede sted. Vi gik jo og jokede med at sætte en pind, og så gjaldt det om at fange den pind der. (Interview med Andreas)

Ide-udvikling og æstetik

I ovenstående er kreativ beskrevet i forhold til problemløsning, udvikling af færdigheder og den grundlæggende glæde ved at skabe. De faglærte iværksættere fremhæver dog i høj grad også kreativiteten, der er forbundet med at udvikle nye ideer eller nye produkter. Andreas fortæller fx om, hvorledes han arrangerede et event med faldskærmsudspring som én af hans første opgaver i det første firma han etablerede inden for oplevelsesøkonomi. Han fortæller ligeledes om glæden ved at lave skitsetegning og teknisk tegning i tømrefaget. Morten fortæller om glæden ved det kreative æstetiske arbejde inden for gartnerfaget. Yderligere fortæller han om det kreative arbejde, der finder sted, når han arrangerer eventyrlige friluftsturer for kunder. Fredrik fortæller om hans tidligere iværksætter-initiativer, der både omfatter udvikling og salg af økologisk sodavand og kite-surfing camps. Han fortæller også om æstetiske og kreative aspekter i hans nuværende arbejdsliv som økologisk iværksætter:

Jeg har eksempelvis en fast aftale med en restaurant. Og denne restaurant vil være selvforsynede med grønsager. Og denne restaurant leverer jeg grønsager til. Og om to uger så kommer der noget her i Roskilde, som hedder "Ro:Kost ugen" hvor der kommer et par

tusinde mennesker ud til restauranten og spiser denne her specielle menu som jeg har lavet til den her uge. Og så kan kunderne også komme ud til mig, før de skal ud at spise. Så kan de se, hvor det der grønkål blev dyrket. Hvem var personen, som høstede det og hvad er fortællingen bag det grønkål. Og så kommer de ind til restauranten bagefter og har fået en hel anden forståelse af og fornemmelse af det grønkål. (Interview med Fredrik)

Fredrik fortæller også om vigtigheden af at indgå i netværk med andre og på denne måde skabe og ide-udvikle sammen med forskellige aktører. I følgende fortæller han om en festival, som han er medinitiativtager til og medorganisator af. Festivalen hedder "Seeds of Exchange" og foregik i det omtalte år på Fredriks gård:

Konceptet er følgende: Vi har en masse ideer. Alle har hver især masser af ideer. Men hvis vi skal kunne komme videre og udvikle os, så er et en virkelig god ide, hvis vi kan dele de ideer. Så det var en festival der var fokuseret på mad, altså gastronomi, altså god mad, og hvor det kombineres med landbruget. Så det var fundamentet. Så vi inviterede stjernekokke fra hele verdenen. Og rigtigt spændende landmænd også fra hele verden. Til at holde workshops. Til at holde foredrag. Og så inviterede vi helt almindelige mennesker til at komme på besøg. Så vi havde Claus Meyer, der lavede flæskkestegs-sandwicher, bonderøven han lavede smør, Camilla Plum kom, måske de unge ikke kan huske hende, men hun er også et stort madikon. Så de kom ud og lavede forskellige workshops og madoplevelser.

At have en vision og gøre verden til et bedre sted

For de interviewede iværksætter betyder det tilsyneladende meget, at deres virksomheder og kreative bidrag har en positiv betydning i verden og for andre mennesker. Særligt Fredrik er optaget af samfundsrelaterede problemstillinger og ønsker at gøre en positiv forskel ved at introducere og udarbejde nye former for økologisk landbrug: "Jeg har nogle bekymringer i forhold til, hvor verden er på vej hen. Så jeg har en motivation for, hvad jeg gerne vil bidrage med til verden" (interview med Fredrik). Fredrik ser her erhvervsuddannelsen som særlig velegnet i den forstand, at den kan bidrage med de nødvendige teknikker.

Det jeg synes er spændende med det erhvervsfaglige tilgang til at være iværksætter, det er at man har noget man gerne vil skabe. Man har en vision om noget, man vil se i verden. Og så kan man tage en uddannelse, der giver en de værktøjer, som kan hjælpe én hen imod den vision. (Interview med Frederik)

I Fredriks fortælling beskriver han, hvorledes han tidligere har haft jobs, der var mere karriere-betonet og hvor han tjente mange penge. Sådanne jobs beskriver han også som mere selvcentrerede i den forstand at han primært arbejdede for at tjene penge og for egen karrieres skyld. Men arbejdet gjorde ham ikke glad. På samme måde beskriver Andreas tidligere iværksætterprojekter, hvor han primært arbejdede for pengenes skyld. Og dette gjorde heller ikke Andreas glad. Til gengæld giver det i dag Andreas stor glæde at skabe noget godt for andre mennesker.

Vi havde en vandmølle, der hvor vi arbejdede. Og da vi gik derfra og kunne se, at nu havde fiskene det godt og gæsterne havde det godt. Eller man havde haft undervisning og man kunne se på børnene, at de var glade. At man havde givet dem en oplevelse. At man havde været kreativ og skubbet til de her mennesker. Så rejste nakkehårene sig. (interview med Andreas)

I tråd med ovenstående, ønsker Andreas at hjælpe unge mennesker til et bedre liv. Han har stærke meninger om, hvorledes skolen og uddannelsessystemet kan ændres, så flere talenter kan inkluderes og komme i spil. Derfor medvirker han frivilligt til forskellige arrangementer for at fremme og støtte skoleelevers skaberglæde og entreprenørskabsånd.

At skabe det gode liv

I forlængelse af det foregående, fremstår øget livskvalitet som en vigtig årsag til, at de faglærte iværksættere har valgt at gå denne vej. Således forekommer det afgørende for iværksætterne at skabe nogle rammer i deres eget arbejdsliv, der giver både mening og afveksling.

Jeg valgte iværksætteriet, fordi jeg gerne ville skabe en bestemt hverdag for mig selv. Jeg stillede mig selv en masse spørgsmål. Vil jeg gerne side foran en computer? Vil jeg gerne arbejde med mennesker? Vil jeg arbejde udenfor? Jeg kom frem til, at jeg rigtig gerne ville arbejde udenfor [...]. Og få den her stimulans, som det er. Og jeg ville rigtig gerne arbejde med mine hænder [...]. Jeg har prøvet at sidde foran en computer. Det er kun sjovt i nogle måneder. Så keder man sig. Så begynder det at krible i kroppen. (Interview med Fredrik)

I tråd med ovenstående citat fortæller Fredrik om, hvorledes hans arbejdsdag er meget varieret. Han har mange "hatte på" i løbet af en dag, som han udtrykker det. Han er både mekaniker, gartner, revisor, sælger, leder, ide-udvikler, fotograf, osv. Samme type varieret arbejdsliv fremhæver Morten. Han vælger bevidst, at hans iværksætte-aktiviteter både omfatter gartneriet, eventyrspporten og undervisningen. For ham er afvekslingen væsentlig.

Ønsker til uddannelsessystemet

De faglærte iværksættere udtrykker i interviewet flere tanker om uddannelsessystemet og bud på, hvorledes pædagogikken og organiseringen kan ændres. Fredrik er således kritiske overfor elementer af erhvervsuddannelsen i den forstand, at han mener, at der under hans uddannelsesforløb undervistes i en række traditionelle teknikker, der fra Fredriks perspektiv var demotiverende. I den forstand mente Fredrik, at erhvervsuddannelsen kunne fremstå lidt konservativ. Fx skulle de lære om forskellige kemikalier, som Fredrik ikke havde i sinde at anvende i sit økologiske landbrug. Til gengæld lærte Fredrik andre teknikker, der for ham var vigtige i forhold til at kunne være iværksætter.

Jeg ser erhvervsuddannelsen som en masse gaver, man får tilbudt i form af forskellige traditioner, teknikker og kundskaber. Nogle gaver sagde jeg "ja tak" til. Andre gaver sagde jeg "nej tak" til. Men erhvervsuddannelsen er vigtig, fordi den tilbyder mange teknikker som du har brug for, hvis du arbejder indenfor et særligt fagligt felt. (Interview med Fredrik)

Fredrik har også en gymnasieuddannelse og fra hans perspektiv giver det god mening både at have den akademiske og den faglærte baggrund. Andreas giver i interviews udtryk for det samme. Han vil på mange måder foretrække en model, hvor erhvervsuddannelsen i højere grad kombineres med gymnasiet. Derfor synes han EUX modellen er attraktiv: "EUX ville have været det helt rigtige for mig. Desværre var der ikke noget EUX, dengang jeg var færdig med folkeskolen". Andreas har mange tanker om skolens dominerende pædagogik. Fra hans perspektiv er skolen primært karakteriseret ved snak, dialog og lytning fremfor handling. Han mener, at mange flere børn ville være motiveret i skolen, hvis skolen i højere grad kunne formå at inddrage praktisk arbejde, håndværk og kreativt skabende arbejde.

Jeg lærte først for alvor at skrive, da jeg skulle bruge det. Det er måske meget kendetegnende for mig. Jeg lærer det ved at bruge det. Jeg kan ikke læse en stor bog og kunne det hele udenad bagefter. Jeg skal have det i hånden. Det skal bruges til noget. Jeg skal gøre noget. Jeg drømmer om at folkeskolen kan blive mere rummelig i forhold til praktisk arbejde. Mere sløjde, værksteder og mulighed for at bygge noget og skabe noget.

Råd til eleverne

I interviewet giver de faglærte en række råd og anbefalinger til nye kommende iværksættere. Et centralt råd fra de tre iværksættere er at opsøge netværk og mulige mentorer og skabe eget netværk: "Find en eller flere mentorer, der kan hjælpe dig på vej. Nogle med erfaring og et netværk, der kan åbne vigtige døre for dig". Det samme pointerer Andreas. Ligeledes lægger både Andreas og Morten vægt på at vedligeholde netværk til aktuelle og potentielle kunder.

Networking er altafgørende. Man skal opbygge gode relationer til kunder og kollegaer og behandle dem godt. Folk køber en opgave hos dig, fordi de har tillid til, at du udfører opgaven med høj kvalitet. Ikke fordi de har set en fancy reklame. (Interview med Andreas)

De faglærte iværksættere betoner også vigtigheden af at arbejde med noget man holder af. Fx siger Andreas, "man skal brænde for det man laver, det er det aller vigtigste". Og Fredrik opsummerer det på følgende møde til arrangementet "mor møder virksomheder", hvor Fredrik holdt et oplæg i forbindelse med projektet, hvor han gav en række råd til 8. klasseelever og 9. klasseelever fra hele Slagelse.

I skal finde tre ting. I skal finde en ting, der gør verden til et bedre sted. I skal finde noget, I godt kan lide at lave. I skal finde noget, I er gode til. Hvis I finder noget, der lever op til de tre ting. Som gør verden til et bedre sted, som I kan lide at lave og som I er gode til. Så får I et godt liv. Det lover jeg. (oplæg af Fredrik ved arrangementet "mor møder virksomheder")

Perspektivering på interview

I nærværende projekt anvendes ovenstående interviews på flere måder. For det første anvendes interviews til kvalitativt at blive klogere på projektets overordnede tema, dvs. relationen mellem iværksætter og faglært håndværk. For det andet benyttes interviewene til at kvalificere de undervisningsdesigns, der tilrettelægges. I forhold til disse punkter, er det interessant, at de tre faglærte iværksættere forbinder kreativitet med processer, der karakteriseres ved træning af færdigheder, grundighed og almen værdiskabelse. Et sådant blik på kreativitet afviger fra dominerende fortællinger om den kreative iværksætter, der finder på et originalt og epokegørende produkt, der forandrer verden og med det samme gør skaberen til milliardær. Samme pointe fremgår af en række uformelle interviews foretaget i projektet. Thomas Bagger, direktør for "Bagger Låse og Alarm" fortæller eksempelvis, hvorledes fokus på innovation som afsæt for iværksætteri er en delvis misforståelse. Fra hans perspektiv handler iværksætteri meget mere om at skabe et produkt, der umiddelbart har værdi for andre og herefter langsomt opbygge særlige produkter og gradvist udbygge virksomheden (Thomas Baggers virksomhed har i 2021 omkring 200 medarbejdere). Til gengæld mener han, at der i for høj grad formidles en forestilling om, at iværksætteri tager udgangspunkt i en fantastisk og pludseligt opstået ide. Fx i form af den formidling og iscenesættelse af iværksætteri, der finder sted i Tv-programmet "Løvens hule". I forhold til dette diskussionspunkt kan ses en parallel til de forskningsmæssige og teoretiske perspektiver, der bl.a. er fremført af Lene Tanggaard og Richard Sennett (se kapitel 1). Dvs. at de diskuterende interview bekræfter aktuelle nytolkninger af kreativitetsbegrebet, hvor kreativitet i højere grad associeres med grundighed, fordybelse og håndværk. Yderligere understreges i de diskuterende interview vigtigheden af, at de kreative resultater har værdi for andre. Indenfor kreativitetsteori defineres kreativitet som noget, der både er nyt og værdifuldt (Fx Amabile 1996; Csikszentmihalyi, 1996). Men som den danske professor Søren Harnow Klausen beskriver, kan kreative produkter befinde sig på forskellige positioner mellem de to punkter "værdi" og "nyhed" (Klausen, 2010). Nogle produkter er i højere grad nye, men har i mindre grad almen værdi. Andre produkter er i mindre grad nye, men har stor almen værdi. Med afsæt i denne analytiske distinktion, kan der argumenteres for, at betydningen af nyhedselementet ikke bør dominere fremfor værdi, når det handler om sammenhænge mellem håndværk og iværksætteri.

Opsamling

Sammenhænge mellem håndværk og iværksætteri:

- Iværksætterne oplever glæde ved at skabe noget konkret, som har værdi for andre.
- Iværksætterne kobler ofte skabertrangen til arbejdet med krop og hænder.
- Iværksætterne sætter pris på et afvekslende arbejdsliv og balancer mellem at bruge krop, hænder og intellekt og arbejde både indenfor og udenfor.
- Mestring af teknikker forbindes med kreativitet og arbejdsglæde.
- Kreativitet handler både om problemløsning, ide-generering (såsom produktudvikling, forretningsplaner, salgsstrategier og marketing) og færdighedsbaserede håndværksrelaterede aktiviteter.

Opmærksomhedspunkter i forhold til design af undervisning:

- Det er vigtigt for eleverne, at de får mulighed for at opbygge et netværk og at de opfordres til at tage kontakt til forskellige aktører.
- Det er vigtigt, at eleverne oplever at kunne skabe noget konkret, som har værdi for andre.
- Det er vigtigt, at eleverne oplever glæden ved at arbejde med hænderne og skabe noget.
- Det er vigtigt at skabe undervisningsdesigns, hvor der i højere grad handles end tales.
- Det er vigtigt, at eleverne oplever, at de kan iværksætte forskellige entreprenante projekter i deres fritid – fx som alternativ til fritidsjob.
- Det er vigtigt, at iværksætteri ikke kun kobles til noget med at være smart og tjene penge, men også kobles til glæden ved at kunne skabe en bedre verden, skabe noget positivt for andre mennesker og/eller løse lokale og globale samfundsudfordringer.
- Det er vigtigt at kreativitet og entreprenørskab kobles til vedvarende skabende arbejde, der har værdi for andre fremfor, at det alene kobles til vilde ideer og skøre eksperimenter.
- Det er vigtigt, at undervisningsdesignet ikke skaber unødvendige skel mellem erhvervsuddannelse og gymnasieuddannelse. Erhvervsuddannelsen skal ikke nødvendigvis ses som noget der tilvælges i stedet for gymnasiet. Det skal tilvælges, fordi det er relevant for eleven.

Implikationer for projekt:

- Med afsæt i iværksætternes fortællinger, skabes en række øvelser og inspirationsvideoer, der inkluderes i projektets undervisningsdesign og undervisningsmateriale.
- Med afsæt i iværksætternes perspektiver besluttet det at lave interviews med skoleelever, der er iværksættere i fritiden, med henblik på at inspirere eleverne på de deltagende skoler.
- Med afsæt i iværksætternes perspektiver, lægges særligt vægt på at knytte forestillingen om iværksætteri til forestillingen om at kunne skabe værdi for andre og bidrage til at skabe en bedre verden.

Kapitel 5: Undervisningsdesigns

De udformede og afprøvede undervisningsaktiviteter blev designet med afsæt i design-based research (DBR). Således produceredes viden om projektets genstandsfeltet via udvikling og undersøgelse af undervisningsdesigns. Dette betyder, at projektet havde to spor, der var indbyrdes afhængige: "At forskningen er designbaseret betyder inden for DBR-tilgangen, at ny viden genereres gennem processer, som samtidig udvikler, afprøver og forbedrer et design" (Christensen, Gynther & Petersen, 2012, s. 3). I tråd med dette er DBR karakteriseret ved at være intervenserende, kollaborativ, iterativ, anvendelsesorienteret og teorigenerende (Amiel & Reeves, 2008). Ifølge DBR-metodikken udfoldes processen hen over 4 faser (Christensen, Gynther & Petersen, 2012), der består af:

Fase 1: Problemidentifikation: Identifikationen foretages af forskere og praksisdeltagere via analyser af problemer i en given praksis.

Fase 2: Udvikling af løsningsforslag: Undervisningsdesigns udvikles med udgangspunkt i eksisterende designprincipper og viden på feltet.

Fase 3: Iterative forløb: Undervisningsdesigns testes i praksis og forbedres.

Fase 4: Refleksion: Der udvikles viden med henblik på at producere designprincipper og forstærke implementeringsmulighederne.

I nedenstående skitseres de mest centrale aktiviteter, indsigter, refleksioner og interventioner i forhold til projektets fire faser.

Fase 1: Problemidentifikation og innovationspotentiale

I projektets første fase anvendtes en række forskellige tilgange til at indhente viden. For det første undersøgtes de konkrete skoleelevers perspektiver på håndværk, iværksætteri og uddannelse via et survey. For det andet foretoges en række indledende observationer og uformelle interviews blandt skolernes undervisere og lærere. For det tredje indhentedes viden om feltet samt domæne-specifikke teorier via desk-research. Med afsæt i denne viden tegnedes et billede af de udfordringer samt potentialer, der kunne identificeres. Se følgende skema.

	Udfordringer	Potentialer
Survey	Ikke alle elever er på holdet, fordi de synes iværksætteri er spændende.	En del elever er mindre interesseret i iværksætteri, men til gengæld interesseret i madlavning.
	Der er flere elever på iværksættervalgfaget end på de andre valgfag, der ikke vil på erhvervsuddannelsen.	
Feltstudie	Nogle elever forbinder erhvervsuddannelse med "tabere" og fagligt svage elever.	Nogle elever ønsker at være iværksættere.
	Nogle elever synes, at de modtager for meget information om erhvervsuddannelsen.	Nogle elever vil gerne tjene mange penge og ser iværksætteri som en mulighed for at gøre dette.
		Nogle elever har fritidsjob
		Mange elever er motiveret af arbejde med hænderne
Desk-research	Elever er forbeholdne med at vælge erhvervsuddannelsen, da de ikke ønsker at binde sig til et specifikt fag for tidligt i livet.	Arbejde med hænder motiverer mange elever og skaber særlig gode rammer for læring. Mange unge synes iværksættere er seje.

Fase 2: Udvikling af løsningsforslag

I fase 2 udvikledes en række undervisningsdesigns med afsæt i udviklingsmøder med projektets aktører. En samlet oversigt over aktører og netværksmøder kan findes i bilag. De vigtigste aktører var:

- Skolens involverede lærere, pædagoger og ledere
- Slagelse Erhvervscenter
- Erhvervsskolen
- UU-vejledere
- Faglærte iværksættere
- FrirumLab
- Lektorer og studerende fra pædagoguddannelsen
- Fonden for Entreprenørskab

Med afsæt i netværksmøder ekspliciteredes en række pointer og opmærksomhedspunkter som projektets indledende designprincipper blev afledt af. I nedenstående ses de mest væsentlige opmærksomhedspunkter:

- Forældre skal indtænkes som målgruppe, da de har stor indflydelse på elevers uddannelsesvalg.
- I undervisningsdesigns skal hands-on øvelser prioriteres fremfor snak og præsentation af teori.
- Eleverne skal på besøg uden for skolens matrikel, udvide deres netværk og få øje på de muligheder for kreativitet, håndværk, iværksætteri og forretning, der findes lokalt.
- Elever skal arbejde med udvikling af konkrete produkter.
- Erhvervsuddannelsen skal ikke italesættes som et sted for dem, der ikke trivedes i skolen pga. faglige udfordringer.
- Undervisningsforløb skal designes ud fra virkelighedens faglærte iværksættere fremfor at være designet ud fra nogle skolestiske og curriculumrelaterede rationaler, der kan genfindes i skole såvel som på erhvervsuddannelse.
- Eleverne skal ikke opleve, at vi prøver at manipulere dem til at vælge erhvervsuddannelsen. Derimod skal vi have fokus på det kreative og hvorledes håndværk og erhvervsuddannelse kan bidrage til iværksætteri. Erhvervsuddannelse skal formidles som et middel frem for et mål i sig selv.

I projektet udvikledes en række forskellige undervisningsforløb og formater. En del af disse forløb er præsenteret i færdigudviklet form i projektets producerede undervisningsmateriale. I dette kapitel er udvalgte forløb præsenteret og de iterative processer, refleksioner og konklusioner er punktvist noteret.

Fase 3: Iterative forløb

I projektet er der blevet lavet 9 forskellige undervisningsdesigns, der har været afprøvet i iterative cirkler. I nedenstående tabel er de 9 designs skitseret i oversigtsform.

Design	Titel	Indhold	Eksempler
1	Forbedring af egen skole	Eleverne har til opgave at forbedre skolen via innovative forslag som fremlægges for skolebestyrelse.	Elever udvikler en type væg/tapet til skolens toiletter, hvor der ikke kan skrives ondsksfulde budskaber.
2	Udvikling af event	Eleverne skal udvikle events med et socialt og/eller økonomisk sigte.	Elever laver en bage-konkurrence på et plejehjem med invitation af TV2 Øst.

Design	Titel	Indhold	Eksempler
3	Faglært iværksætteri i undervisningslokalet	Elever præsenteres for iværksættere og laver efterfølgende relaterede øvelser.	Elever agerer tømrere og indretningsarkitekter og designer nye løsninger til deres klassekammerater.
4	Iværksætter på rekordtid	Elever opretter små virksomheder og får 100 kr. som startkapital og kan efter to uger selv beholde overskud.	Elever laver og sælger æbleskiver, laver juledekorationer eller køber mærketøj i Rødkors og sælger dyrere.
5	Erhvervsskole, iværksætteri og kreativt arbejde med metalrør	Elever har besøg af erhvervsskolen og UIIV, ser film med iværksættere (mekaniker, maler, frisør) og laver metal-konstruktioner	Elever udvikler en holder til bøger og iPad, udformet i metal, der kan anvendes i skoletimer.
6	Ide-generering i makerspace	Elever udvikler ideer i makerspace frem mod konkurrencen Next Level	Elever udvikler plastik-former med 3D-printer, der anvendes til at lave kontorartikler i genbrugspapir.
7	Pitch på Slagelse Erhvervscenter	Elever tilbydes konsulentbistand på erhvervscenteret og pitcher deres ideer.	Elever fremviser model af "dobbeltsøfa" eller model af trøje med en implementeret brillepudseklud for erhvervs-konsulenter.
8	Iværksætterspil	Udvikling og afprøvning af bordrollespil med fokus på iværksætteri.	Elever spiller spillet "fra håndværk til iværksætteri"
9	Økologisk iværksætteri på landbrugsskole	Elever udvikler økologiske madprodukter på landbrugsskole sammen med iværksætter.	Elever udvikler og præsenterer en kartoffelchips med en særlig form og smag.

I det følgende er udvalgt fire undervisningsdesigns til at demonstrere, hvorledes design-based research har været anvendt til løbende at kvalificere projektets designprincipper og vidensgrundlag.

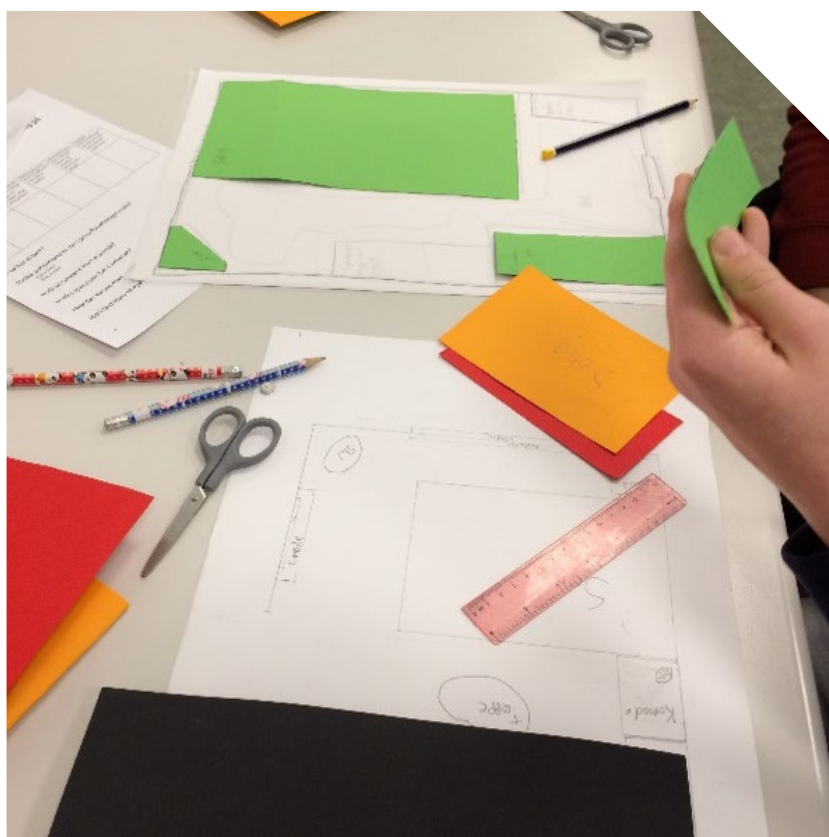
- Design 3: Faglært iværksætteri i undervisningslokalet
- Design 4: Iværksætter på rekordtid
- Design 6: Ide-generering i maker space
- Design 9: Økologisk iværksætteri på landbrugsskole

Design 3: faglært iværksætteri i undervisningslokalet

Det første design, der præsenteres er "faglært iværksætteri i undervisningslokalet". Forløbet faldt henover 2-3 gange med en uges mellemrum. Hver gang varede 2-3 timer. Det samlede forløb blev afprøvet og løbende kvalificeret på alle tre skoler. Målet med forløbet var, at eleverne skulle blive inspireret af faglærte iværksættere og at de skulle opleve, at emnet var inspirerende at arbejde med. Desuden var målet, at eleverne oplevede frugtbare sammenhænge mellem iværksætteri, kreativitet og forskellige former for håndværk. I forløbet så eleverne en række film med faglærte iværksættere og med afsæt i deres fortælling blev eleverne stillet en række opgaver. Det færdige resultat af forløbet kan læses i det undervisningsmateriale, der er udviklet i projektet. I nedenstående beskrives designprincipper, observationer/interview, refleksioner samt løbende justeringer med afsæt i design-based research.

Designprincipper og begrundelser

Princip	Begrundelse
Der skal indgå arbejde med hånd og materialer	Målet med forløbet er at fremme elevernes blik for håndværk og samtidig ved vi at kropsligt forankrede kreative processer kan virke motiverende.
Eleverne skal have mulighed for at identificere sig med virkelige faglærte iværksættere.	En faglært iværksætter kan være mange forskellige ting. Vi ønsker at give eleverne oplevelsen af denne mangfoldighed.
De kreative øvelser skal tage afsæt i virkelige iværksætteres arbejdsliv, således at eleverne oplever at problemerne er praksisnære fremfor skolastiske.	Mange bøger om kreativitet m.m. er skrevet fra et akademisk perspektiv. Vi ønsker at sætte fokus på den kreativitet, der udledes og opleves af faglærte iværksættere.
De kreative opgaver skal være rammesatte og snævre i forhold til tid og tematik fremfor åbne.	I de første undervisningsforløb i iværksætterfaget, oplevede vi, at elever mistede motivation, hvis tidsramme og opgaveramme var for løst beskrevet. Dette problem var særligt udtalt for de elever der generelt ikke var motiveret i skolen.
De kreative opgaver skal være elevcentrerede i den forstand, at de imødekommer elevernes egne interesser.	Vi ved at elev-centreret undervisning kan være motiverende og samtidig ønsker vi at inspirere eleverne til at se mulighederne i forhold til selv at kunne tage styring på arbejdsliv ud fra et iværksætter-perspektiv.
Der skal indgå både individuelt arbejde og gruppearbejde,	Med henblik på at motivere de studerende, ønsker vi at give rum for forskellige arbejdsprocesser og læringsstile.

Eleverne arbejder med design, indretning og tømrefaget. Billedet er taget af Mikkel S. W. Boysen

Refleksioner: Hvad virker?

- Øvelser, der inkluderer krop, leg, eksperimenter og kreativitet er mere motiverende end kollektiv snak.
- En del af eleverne er optaget af det gode liv og at gøre en positiv forandring i verden.

Refleksioner: Hvad virker ikke?

- Selvom designet ønsker at reducere for meget snak, kan de kollektive opsamlinger betyde en overvægt af fælles mundtlig samtale, hvor nogle elever mister motivation. Sådanne sessioner skal reduceres.
- En del elever forbinder de kreative aktiviteter med hygge og med noget, der hører barndommen til. Dette er positivt for den gode stemning, men ikke så hensigtsmæssigt i forhold til at fremme elevernes oplevelse af, at innovation, kreativitet og ide-generering repræsenterer reelle karrieremuligheder.
- Eleverne savner tilsyneladende inspiration i forhold til at se sig selv som iværksætter i en ung alder. Iværksætteren Fredrik opfordrer eleverne til at kaste sig ud i iværksætter-projekter i deres fritid. Men vi vurderer, at de har brug for mere inspiration og flere muligheder for identifikation.
- En del elever og lærere giver udtryk for at information om håndværk og erhvervsuddannelse i for høj grad kommer til at handle om at eleverne skal påduttet noget.

Forbedringer af design

- De kreative aktiviteter skal professionaliseres, så de ikke kun forbindes med "klippe-klistre-hygge". Dette gøres ved at indkøbe materialer og værktøjer, der bruges af arkitekter og tømrere. I denne sammenhæng indkøbes eksempelvis transparent papir og markeringsstusser, som arkitekter anvender, når de laver skitser.
- Fælles samtale reduceres til fordel for hands-on aktiviteter.
- Med henblik på at inspirere eleverne til at være iværksættere i en ung alder, produceres en film om Celia, der går i 8. klasse og er iværksætter. Filmen vises for eleverne og intentionen er, at eleverne i højere grad identificerer sig med iværksætteren.
- Der skal lægges øget vægt på koblingen mellem iværksætteri og social entreprenørielle ønsker om at bidrage positivt til verden.
- Det skal undgås, at erhvervsuddannelsen fremstår som noget, der skal sælges til eleverne.

Kvalificerede og udbyggede designprincipper:

- Hands-on aktiviteter frem for snak.
- Professionalisering af de kreative processer via anvendelse af værktøjer og materialer, der kan associeres med professionelt arbejde og professionelle værksteder.
- Fokus på kreativitet, skabelse af noget konkret samt iværksætteri – fremfor fokus på "salg" af erhvervsuddannelse.

Design 4: Iværksætter på rekordtid

Via det første design, blev vi i stigende grad opmærksomme på, at eleverne opfattede "iværksætteri" som noget abstrakt. Vi ved også fra undersøgelser, at elever ofte demotiveres af at skulle arbejde med forretningsplaner og lign. hvorimod de i højere grad motiveres af den kreative proces, hvor de skal finde på noget og gøre noget aktivt (Boysen & Thers, 2019). I design 2 arbejdede vi videre med dette spor. I forløbet modtog eleverne penge til at starte egen virksomhed. Efter to uger skulle eleverne fremvise regnskab. Overskuddet kunne de selv beholde. Hvis der var underskud og eleverne ikke kunne betale investeringsbeløbet tilbage, så var dette også helt fint. Hver gruppe fik uddelt 100 kr. Øvelsen var inspireret af undervisningsmateriale udformet af Fonden for Entreprenørskab. Men i dette projekt blev der gjort noget særligt ud af, at eleverne skulle producere noget.

Opgaven lød således: "Udfordringen til dig er, at du skal skabe noget konkret, som du skal sælge. Hvad kan du lave eller hvilken service kan du tilbyde, som du kan sælge? Friskbagte boller, smykker, stenfigurer, oplæsning af eventyr, nye typer af juice, lejlighedssange, udbringning af varer til ældre, turguide til turister, havearbejde, sminkebutik, frisør, håndmassage, malervirksomhed..."

Designprincipper og begrundelser

Princip	Begrundelse
Eleverne skal opleve konsekvensen af egen indsats.	Vi ved fra interview, at iværksættere motiveres af at se det konkrete resultat af deres arbejde.
Eleverne skal opleve at de kan skabe noget konkret, der har værdi for andre.	Skolen er en institution, hvor elevernes egen læreproces er i fokus. Vi ønsker at eleverne mærker at det de gør, kan have værdi for andre end dem selv og vi ønsker at eleverne bliver opmærksomme på hvad der har værdi for andre.
Eleverne skal gøre noget fremfor at lave planer om hvordan noget kan gøres.	Vi ved, at mange elever i mindre grad motiveres af at lægge planer, men derimod motiveres af at gøre og handle. Ligeledes ønsker vi at give eleverne handlekompetence.
Eleverne skal opleve at faglært arbejde rummer mulighed for at skabe noget konkret, der har værdi for andre.	I mange af vores interview med faglærte iværksættere, beskriver de hvorledes faglært arbejde giver mulighed for at skabe noget, der har konkret værdi for andre. Denne oplevelse ønsker vi at promovere.

Eleverne arbejder med at udvikle alternative lysestager. Billedet er taget af Mikkel S. W. Boysen

Output: Øvelsen blev kun lavet på to af de medvirkende skoler. I øvelsen havde nogle grupper stor succes, mens andre ikke kom så langt med øvelsen. Generelt syntes de elever, der var skolefagligt dygtige og havde succes i skolen, at klare sig bedst. Der var dog enkelte undtagelser, som viste hvorledes en øvelse som denne kan give rum for andre typer af kompetencer og dermed også lade andre typer elever få succesoplevelser. Eksempelvist, havde en elev, der generelt indtager en passiv rolle i skolen, fundet en attraktiv (mærke)trøje i en rødkors butik, købt den for 40 kr. og solgt den videre til 360 kr. I forbindelse med efterfølgende interview, viser det sig, at denne elev ofte foretog den slags handler, hvilket var en overraskelse for de lærere, der havde med den omtalte elev at gøre.

Grupper	Aktivitet	Overskud
Skole 1 - gruppe 1	Ville sælge varm kakao i byen, men kom ikke i gang (investering er betalt tilbage)	0 kr.
Skole 1 - gruppe 2	Ville sælge slik på skolen, men kom ikke i gang (investering er betalt tilbage)	0 kr.
Skole 1 - gruppe 3	Talte om bilvask eller bagning, men kom ikke i gang (investering er betalt tilbage)	0 kr.
Skole 1 - gruppe 4	Lavede juledekorationer og en af gruppemedlemmerne solgte dem (investering er betalt tilbage)	319,00 kr.
Skole 1 - gruppe 5	Solgte saftvand og æbleskiver i 12-pause i tre dage på skolen. Fik delvis sponsoreret af REMA. (investering er betalt tilbage)	1139,00 kr.
Skole 2 - gruppe 1	Har købt pynteting til at sælge videre, men har endnu ikke solgt. (kvittering og de resterende penge er givet tilbage)	Underskud
Skole 2 - gruppe 3	Gruppens plan var at investere i en af gruppemedlemmernes papfars firma.	Underskud
Skole 2 - gruppe 4	Har købt en mærketrøje til 40 kr. i rødkors og solgt den videre for 400 kr. til en ven af en af gruppemedlemmerne (investering er betalt tilbage)	360 kr.
Skole 2 - gruppe 5	Noget med at lave og sælge mad med afsæt i en af gruppemedlemmernes forældre (penge og kvittering er givet tilbage)	Underskud

Refleksioner: Hvad virker?

- Øvelsen er helt fri når det kommer til proces, men meget rammesat når det kommer til produkt (dvs. afkast og evaluering). Flere elever fremhæver i interview, hvorledes de var meget glad for friheden.
- Øvelsen tydeliggør forskelle på elevernes indsats og/eller ressourcer. Dem, der klarer sig godt, er meget stolte over resultatet. Det bliver ligeledes synligt i lokalet, hvem der klarer

sig dårligt eller ikke har lavet noget. Den meget objektive og tydelige evaluering (i form af afkast) fremhæves positivt af eleverne. Men primært af de elever, der klarer sig godt. Lærerne fremhæver også forløbet som positivt. De kalder bl.a. didaktikken "upædagogisk på den gode måde" idet eleverne der klarer sig godt, også for noget ud af det.

- Flere grupper vælger at benytte deres personlige netværk, når de skal sælge deres produkter. Dette kan give en vigtig læring, idet netværk er vigtigt inden for iværksætteri.
- Flere grupper vælger at blive sponsoreret og dermed indhente yderligere kapital. I interview omtaler eleverne forsøget på at få sponsorater som noget af det mest spændende og givtige. Ligeledes understreger de, hvor spændende og inspirerende det er at komme ud af skolen.
- Enkelte elever, der ikke normalt trives i skolen, demonstrerer i forløbet nogle værdifulde kompetencer i forhold til købmandsskab, og måder at tjene hurtige penge. Samtaler med lærere indikerer dog at denne type kompetence ikke nødvendigvis er værdsat i skolen, hvor der i højere grad er fokus på, at der skal være en balance mellem omfang af indsats og afkast.

Refleksioner: Hvad virker ikke?

- Mange elever mister motivationen undervejs. Disse elever giver udtryk for, at de havde svært ved at samle gruppen udenfor skoletid, strukturere processen, og lign. Evt. skal processen stillaseres mere.
- Undervejs møder projektet modstand, fordi skolebestyrelsen på den ene skole har vedtaget, at der ikke må være penge mellem eleverne i skoletiden. Der er sikkert mange gode årsager til dette. Men det modvirker projektets intention om at inspirere eleverne til at kunne tænke i sådanne baner.

Forbedringer af design

- Med henblik på at stillasere processen, blev der i forløbet produceret et skema, der kan findes under afsnittet "iværksætter på rekordtid" i undervisningsmaterialet. Yderligere blev det foreslået at indføre midtvejsevaluering.
- I forhold til kontekst vurderes det som afgørende at få diskuteret med skolebestyrelser og lign. om det er et godt princip at der ikke må være penge mellem elever eller om der kan findes løsninger. Risikoen vil skolernes politik kan medføre, at eleverne oplever at det er noget forkert i at ville tjene penge og det er ikke så hensigtsmæssigt i forhold til at fremme håndværk og iværksætteri.

Kvalificerede og udbyggede designprincipper:

- Frihed i forhold til proces men tydelige rammer og succeskriterier i forhold til outcome af proces.
- Løbende opsamling og stillasering, således at elever der har svært ved den frie proces støttes.

Design 6: Ide-generering i Makerspace

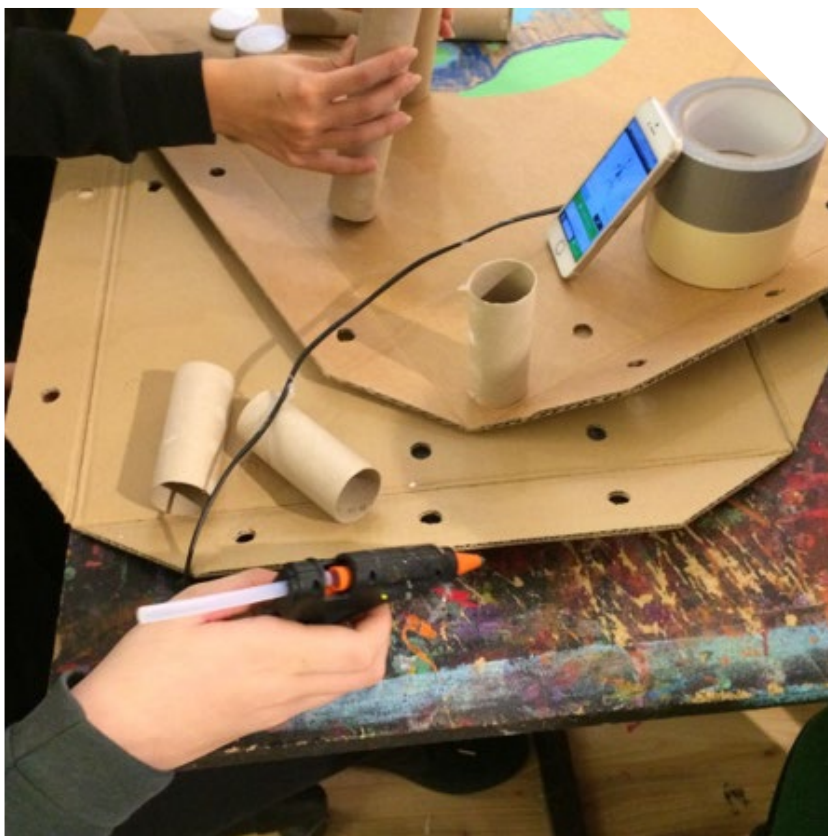
I dette forløb arbejdede eleverne med at udvikle et produkt, som var målrettet en konkurrence kaldet Next Level, der er arrangeret af Fonden for Entreprenørskab. Tematikken i Next Level skifter fra år til år, men generelt er konkurrencen rummelig i den forstand, at elevernes ideer kan falde indenfor de fire tematiske hovedspor: Viden & Verden, Bevægelse, Velfærd & samfund, og Sprog & kultur". Next Level valgte i 2020 at have fokus på det "det hjerte sunde liv", både mentalt og fysisk. Derfor blev denne tematik også afsættet for elevernes innovative arbejde i dette projekt. Konkurrencen var inkluderet med henblik på at motivere eleverne og ligeledes skabe en kobling mellem håndværk og den form for ungdommelig, tidsvarende, succesfuld og socialt bevidste form for iværksætteri som Fonden for Entreprenørskab ofte har fokus på og som de eksponerer via deres konkurrencer og undervisningsmateriale.

Forløbet foregik i makerspace FriRumLab i Vestsjællandscenteret. FriRUM er ejet og udviklet af iværksætteren Karen Sieling og er et kreativitetslaboratorium med utallige mængder og variationer af materialer, der kan anvendes til at skabe, prototype og ide-generere. Sieling er uddannet pædagog, men hendes oprindelige drøm var at blive tekstildesigner. Se evt. film om Karen Sieling her: <https://youtu.be/CP1EOL3QwOk>

Opgaven, der blev stillet eleverne, var "du skal skabe et produkt, der kan skabe relationer mellem mennesker". Som inspiration startede Sieling med at vise eleverne en dobbeltvante, hvor to personer kan have hænderne samme sted. Vanten var smukt udformet og skulle således inspirere både hvad angår innovation og håndværksmæssig kvalitet og kompetence.

Designprincipper og begrundelser

Princip	Begrundelse
Der skal indgå arbejde med hånd og materialer.	Målet med forløbet er at fremme elevernes blik for håndværk og samtidig ved vi at kropsligt forankrede kreative processer kan virke motiverende.
Eleverne skal primært arbejde tredimensionalt.	I projektet har vi erfaret, at mange elever er relativt vant til at arbejde med skitsetegning. Vi ønsker, at lade eleverne opleve potentialet i at arbejde og prototype med materialer fremfor skitsetegning, der i sin todimensionelle form ligger tættere på normale aktiviteter i en skole.
Eleverne skal inspireres af en iværksætter med fokus på kreativitet og håndværk.	En iværksætter kan være mange forskellige ting. Vi ønsker at give eleverne oplevelsen af denne mangfoldighed.
Eleverne skal inspireres af materialer i alle former og farver.	Med afsæt i teorien om distribueret kreativitet og lignende tilgange med fokus på betydningen af materialitet, anses materialerne og værkstedet som en væsentlig del af den kreative proces.
Eleverne skal inspireres af og præsenteres for produkter, der kobler opfindsomhed med håndværksmæssig kvalitet.	Selvom prototyping er en hurtig måde at illustrere og afprøve en ide, ønsker vi at holde fokus på håndværksmæssig kvalitet.
Eleverne skal være ude af skolens fysiske rammer.	Eleverne har i de tidligere evalueringer entydigt peget på, at det er positivt at komme ud af skolens lokaler.
Der skal indgå konkurrence	Undersøgelser – bl.a. udført af Fonden for Entreprenørskab – peger på at konkurrence kan være motiverende og fremme elevernes arbejdsindsats.

Eleverne arbejder med prototyping i makerspace. Billedet er taget af Mikkel S. W. Boysen

Output: Eleverne var helt overvejende motiverede og elevernes lærere var meget begejstret for elevernes arbejde og engagement. Eleverne var generelt også meget positive, men der var en tendens til at eleverne forbandt processen med hygge fremfor noget professionelt karriere-rettet. Eleverne fremstillede mange interessante produkter og en del af disse produkter var præsenteret i en række film, der blev lavet i projektet. En del af eleverne præsenterede deres ideer på Slagelse Erhvervscenter. Eleverne skrev også en projektbeskrivelse, der blev indsendt til Next Level, men deltog ikke i konkurrencen pga. corona-epidemi. Mange elever gav udtryk for at deltagelse i en konkurrence er motiverende.

Producerede film:

Waterspin: <https://youtu.be/A3wtUpJ5wHl>

Papirprodukt <https://youtu.be/HVhSPjEe1zM>

Dobbeldækker sofa <https://youtu.be/Eh1J8tQkw8U>

Læringsø: <https://youtu.be/nnpDk3aOlw>

Bagerprojekt: <https://youtu.be/YfDwpTv1ik>

Wild Child: <https://youtu.be/3HBVUQWcbeg>

Madroulette og andre spil: <https://youtu.be/sVnPUUZzWRM>

Refleksioner: Hvad virker?

- Det fremmer engagement og ide-genrering at arbejde i et makerspace.
- Konkurrence element fremmer tilsyneladende motivation. Dog virker det demotiverende for mange elever at de skal udfylde en projektbeskrivelse, når de skal indsende ide til konkurrencen. Fra lærernes side, kan der også være en bekymring for, at nogle elever falder igennem til en sådan konkurrence og dermed får en dårlig oplevelse.

Refleksioner: Hvad virker ikke?

- Makerspace i FriRUM Lab fremmer hurtig opfindsom prototyping, men fremmer ikke nødvendigvis de håndværksmæssige processer, som finder sted hos en snedker eller lign. Her savnes mere fagspecifikt udstyr og materialer.
- At eleverne forbinder det kreative arbejde med noget hyggeligt, er naturligvis godt, men kan udfordre ønsket om at inspirere eleverne til at vælge kreativitet, håndværk og iværksætteri som en seriøs karriere vej.
- Der kan være en tendens til, at elevernes produkter bliver vilde og skøre fremfor egentlig værdifulde og anvendelsesbare.

Kvalificerede og udbyggede designprincipper:

- Med henblik på at promovere koblingen mellem håndværk, kreativitet og iværksætteri bør makerspace forløb kombineres med - eller evt. erstattes med - arbejde i et mere fagspecifikt værksted. Alternativt bør opgaverne designs på en måde, hvormed det anvendte makerspace indeholder de nødvendige materialer og det nødvendige værktøj til at udforme det færdige produkt.

Design 9: Økologisk iværksætteri på landbrugsskolen

I dette forløb var der fokus på at kombinere iværksætteri med økologi og bæredygtighed. Forløbet blev ledet af den økologisk iværksætter Fredrik Sahlin. Forløbet fandt sted på Landsbrugsskolen i Slagelse. I projektet indgik forskellige typer af kreative og håndværksbetonede aktiviteter. Eleverne skulle selv høste kartofler og udvikle forskellige typer af kartoffelchips. Ligeledes skulle de arbejde med visuel kommunikation og markedsføring.

Designprincipper og begrundelser

Princip	Begrundelse
Der skal indgå arbejde med hånd og materialer og minimal snak/information.	I de tidligere designs, var der tendens til, at der var meget snak, selvom ønsket var at have fokus på skabende arbejde. Dette vil vi undgå.
Forløbet skal være en sanselig oplevelse	Mange af de interviewede iværksættere fremhæver positivt den sanselige oplevelse ved at være i naturen, arbejde med materialer, osv.
Eleverne skal være ude af skolens fysiske rammer	Eleverne har i de tidligere evalueringer entydigt peget på, at det er positivt at komme ud af skolens lokaler.
Eleverne skal opleve Landbrugsskolen som et sted, hvor der er rum til kreativitet	Eleverne skal ikke blot på besøg på landsbrugsskolen. De skal ikke være gæst, men derimod være der fordi de skal bruge faciliteterne i forbindelse med den innovative fase. I interview taler elever positivt om denne type aktiviteter og mindre positivt om "besøg og information".
Eleverne skal ikke blot være kreative, men også udføre praktisk manuelt arbejde.	I projektet er vi i stigende grad blevet opmærksomme på, at den type kreativitet, der indgår i faglært iværksætteri i højere grad er forbundet med færdigheder og manuelt arbejde end skøre eksperimenter.
Det som eleverne udvikler, skal have værdi for andre.	Eleverne skal opleve at det de producerer, har værdi og kan sælges, fremfor at det blot er skøre eksperimenter.

Princip	Begrundelse
Forløbet skal indeholde inspiration i forhold til det gode liv og bæredygtighed.	Igennem projektet "mor møder virksomheder" er vi blevet opmærksomme på, at mange unge er optaget af at skabe et arbejdsliv med fokus på "det gode liv" og "bæredygtighed".
Materialer, redskaber og faciliteter skal fremme en proces, der giver mulighed for professionelt arbejde.	Igennem projektet (interview med lærere, iværksættere og elever) er vi blevet opmærksomme på betydningen af "det professionelle værksted" i forhold til at muliggøre fagfaglig kreativitet og iværksætteri.

Eleverne udvikler nye typer af kartoffelchips. Billederne er taget af Mikkel S. W. Boysen

Udover disse principper indgik en række af de tidligere opstillede designprincipper:

- Eleverne skal have mulighed for at identificere sig med virkelige faglærte iværksættere.
- De kreative øvelser skal tage afsæt i virkelige iværksætteres arbejdsliv, således at eleverne oplever at problemerne er praksisnære fremfor skolestiske.
- De kreative opgaver skal være rammesatte og snævre i forhold til tid og tematik fremfor åbne.

Output: Alle grupper lykkedes med at udvikle forskellige typer af kartoffelchips, logoer, kartoffeltryk, m.m. Motivationen var stor igennem hele forløbet.

Refleksioner: Hvad virker?

- At produktet skal have værdi. Umiddelbart efter præsentationen af de færdige produkter, var alle produkter spist. Godt tegn på værdien.
- At komme ud af skolen og ud i naturen. Samtalerne var hyggelige og der var ikke brug for at tisse på elever og lign. Elever fremhævede i interview, at det var dejligt at komme ud af skolen.
- At reducere tidsmængde brugt på fælles beskeder og information.
- At arbejde med manuelt arbejde.
- At sørge for at nødvendige materialer er til stede i forhold til at fremme en mere professionel proces. Det var tydeligt at eleverne var glade for resultaterne.
- At have en klar rammesætning (fx idet der kun arbejdes med kartofler). Eleverne arbejdede hele tiden med hænderne og i værkstedet fremfor at bruge meget tid på at vælge materialer, m.m.

Hvad virker ikke?

- Ingen af de anvendte designprincipper ser ud til ikke at virke. Men eleverne synes ikke der var grund til at gå den lange tur ud for at høste kartofler i både workshop nummer 1 og 2.

Kvalificerede og udbyggede designprincipper:

- Generelt bekræftede forløbet værdien af de opstillede designprincipper. Hvorvidt forløbet også inspirerer eleverne til at søge ind på erhvervsskolen og uddanne sig til at være eksempelvis kok eller landmand og/eller blive iværksætter på længere sigt er svært at sige.

En samlet oversigt over kvalificerede designprincipper

Projektets 9 undervisningsdesigns har samlet resulteret i en række design-principper. I nedenstående er disse principper opdelt i tre kategorier.

Den kreative proces

- Værktøj, materialer og værksted skal fremme professionalitet og kvalitet.
- De kreative produkter elever udvikler skal have værdi for andre og ikke kun være nye og innovative.
- Eleverne skal arbejde med færdigheder og håndværksmæssige udfordringer og ikke blot udvikling af nye ideer.

Undervisning generelt

- Elever skal opleve resultatet af egen indsats.
- Der skal være fokus på skabende arbejde fremfor snak.
- Eleverne skal have mulighed for at komme ud af skolens fysiske rammer og skabe netværk i lokalsamfundet.
- Elever skal have en sanseoplevelse.

Erhvervsuddannelse og håndværk

- Eleverne skal ikke lokkes ind på erhvervsuddannelser, men derimod blot have lov til at opleve mulighederne i håndværk, kreativitet og iværksætteri.
- Eleverne skal opleve, at håndværk giver mulighed for at skabe noget der har konkret værdi for andre.
- Der skal så vidt muligt ikke formidles en distinktion mellem gymnasium og erhvervsskole.
- Elever skal besøge erhvervsskoler for at kunne bruge deres værksteder (fx landbrugsskole) i det skabende arbejde.

Iværksætteri

- Eleverne skal møde faglærte iværksættere face-to-face og ikke kun på film.
- Elever skal opleve, at håndværk og iværksætteri kan være en vej til at skabe "det gode liv".
- Elever skal opleve, at iværksætteri og håndværk kan kobles med et ønske om at skabe bæredygtige samfundsmæssige løsninger.
- Elever skal opleve, at det ikke er forbundet med "noget mindre fint" at have et ønske om at tjene penge og få et afkast.

Kapitel 6: Kvalitative analytiske nedslag

I projektet blev eksterne forskere inviteret til at deltage i analyse sessions med henblik på at undersøge produceret empiri fra forskellige perspektiver. Formålet med denne strategi var todelt. For det første trianguleres undersøgelsen ved at forskere med andre perspektiver og kompetencer kvalificerer analyserne. For det andet udbredes viden om projektet til andre aktører med interesse for problemstillingen. I nærværende kapitel anvendes analyser udformet af Louise Hvitved og Rikke Juel Madsen som supplement til analyser foretaget af rapportens forfattere, Rikke Brown og Mikkel Snorre W. Boysen. Louise Hvitved er ekspert i læreprocesser på erhvervsuddannelsen og har skrevet PhD afhandlingen "Elevattituder på erhvervsuddannelserne" (2014). Rikke Juel Madsen har forsket særligt i kønsrelaterede problemstillinger og har skrevet PhD afhandlingen "Subjekt og Stemning— Relationer mellem aktører og institution på Diakonissestiftelsens uddannelsescenter" (2019). De to forskeres perspektiver supplerer Rikke Brown's forskningserfaring i forhold til udskoling og unges uddannelsesvalg samt Mikkel Snorre W. Boysen's forskningserfaring i forhold til kreativitet, iværksætteri og entreprenørskab. Som oplæg til analysesessions fik Hvitved og Madsen udleveret udvalgte interviews og film, der involverer grupper af elever, som har deltaget i projektet. Yderligere nærlæste de to forskere projektbeskrivelsen af "fra håndværk til iværksætteri" og projektets overordnede formål blev inddelt og ekspliciteret i tre hovedkategorier:

- At fremme elevernes viden og interesse for iværksætteri, erhvervsuddannelse og håndværk (i bred forstand) med afsæt i erfaringsbaseret, oplevelsesbaseret læring.
- At etablere en kobling mellem iværksætteri og håndværk, således at eleverne i højere grad oplever håndværk som noget, der kan forbindes med et arbejdsliv og en karriere fyldt med spændende, kreative og innovative aktiviteter og muligheder.
- At fremme en type skole med større fokus på arbejdet med hænder, kreativitet, initiativ, handlekraft og forbindelser med det omkringliggende samfund.

I nedenstående fremvises uddrag fra analyse sessions med afsæt i de forskellige forskeres særlige perspektiver og tilgange. Der er fokus på projektets grundlæggende mål og antagelser, men i en form hvor der ligeledes er plads til induktive tilgange til det empiriske materiale. I analyserne refererer Louise Hvitved primært til et interview med en gruppe bestående af fire drenge, som bl.a. har udviklet kontorartikler, og kister ved at genbruge og presse papir i selvproducerede plastforme. Rikke Juel Madsen's analyser tager primært udgangspunkt i et interview med fem piger og en dreng, der bl.a. har udviklet et produkt kaldet "Waterspin", hvor der skabes bæredygtig energi. Rikke Brown og Mikkel Snorre W. Boysen's analyser tager primært udgangspunkt i interviews fra projektets sidste fase (efterår 2020). Analyserne er suppleret med overvejelser og input fra de øvrige deltagere fremkommet under analyse sessions.

Kobling mellem iværksætteri og erhvervsuddannelsens logikker

I Byskovs analyser lægger hun særligt vægt på, hvorledes valgfaget tilsyneladende er baseret på pædagogikker, der er beslægtet med erhvervsuddannelsen og relateret til iværksætteri. I særdeleshed understreger hun kreativitet, konkurrence og arbejdstempo som elementer, der går igen både i valgfaget og på erhvervsuddannelsen (Hvitved, 2014, s. 129). Yderligere viser hun med empiriuddrag, hvordan netop disse elementer synes at virke motiverende på eleverne. I særdeleshed i de tilfælde hvor målet for aktiviteten er ekspliciteret, men hvor vejen til målet er ubeskrivet og fordrer elevernes kreativitet.

Der var mange små kreative opgaver i valgfaget. Vi fik eksempelvis nogle forskellige redskaber. Vi skulle bygge en beskyttelse, og kaste et æg ned fra en højde uden at det skulle gå i stykker. Det fik vi 10 minutter til at løse, så vi skulle tænke hurtigt og udvikle en metode, så vi ikke ødelagde ægget. Det kunne jeg godt lide. [...] Jeg kunne godt lide de frie opgaver, fx hvor vi skulle iværksætte et eller andet. Jeg kunne godt lide det, som vi skulle til konkurrencen Next level (Elev).

I forlængelse af ovenstående, er Byskov særligt optaget af, hvorledes de svagt rammesatte processer styrker elevernes motivation. Eksempeltvist fremhæver hun elevernes begejstring i forbindelse med øvelsen "iværksætter på rekordtid" (se kapitel 3).

Det bedste i valgfaget var helt klart, der hvor vi fik de der åbne opgaver. Der hvor vi fik 100,00 kr. og så fik vi at vide, at vi skulle få mest muligt ud af de 100,00 kr. Så der var et mål, men vi fik ikke at vide hvordan, at vi skulle gøre det. Man skulle selv tænke det igennem, så der var ikke nogen, som gjorde præcis det samme. (Elev)

Byskovs fremhævelse af de kreative processer som motiverende stemmer på den ene side overnes med de analyser, der undervejs i projektet er foretaget af projektets forskere, lærere og pædagoger. På den anden side, er det også et gennemgående træk, at de svagt rammesatte processer er en udfordring for elever, der generelt ikke er motiveret i skolen (se kapitel 5).

Netværk og lokalsamfund

Byskov fremhæver, hvorledes valgfaget tilsyneladende har givet eleverne mulighed for at skabe netværk, prototype og pitche. Ifølge Byskov er sådanne elementer ikke blot relateret til iværksætteri, men ligeledes relateret til erhvervsuddannelsen i den forstand, at elever på erhvervsuddannelsen eksempelvis skal netværke og være opsøgende, når de skal finde egen læreplads eller være gode til både at udvikle og præsentere produkter. Byskov fremhæver en passage, hvor eleverne fortæller om deres besøg på Slagelse Erhvervscenter, hvor Morten Hass fortæller om hans uddannelsesbaggrund som slagter, og hvorledes han igennem livet har haft mange forskellige typer af jobs.

Interviewer: Hvad siger I til besøget på Slagelse Erhvervscenter nede på posthuset?

Elev: Det var rigtig godt at få at vide at det findes, så man ved at man kan bruge det senere hen.

Elev 2: Jeg synes, at vi lærte rigtig meget af ham Morten. Vi har kontaktet ham 2-3 gange sidenhen.

Interviewer: Hvad lærte I af ham?

Elev 2: Han fortalte næsten hele sin livshistorie, og så kom han med nogle gode tips til hvordan, at vi skulle pitche. Han skaffede os også et møde med en fra Roskildes tekniske institut.

Byskov fremhæver, hvorledes kontakten til det omgivne samfund tilsyneladende fremmer motivation. Børnenes ideer bliver taget alvorligt og de har mulighed for at få sparring med særlige faglige kompetencer. Ligeledes vidner forløbet om, at børnene har nogle dispositioner, som er relevante for at blive iværksættere, nemlig at være udfarende/netværksskabende og ihærdige. Disse kompetencer problematiseres dog i Rikke Juel Madsens analyser, hvor hun peger på at netværksskabende kompetencer formentlig er relateret til elevernes tidligere positive såvel som negative erfaringer i forhold til at tage kontakt. Således kan elevens selvopfattelse og de roller og positioner som eleven tillægges have stor betydning for, hvorvidt eleven har mod til at kontakte fremmede. I følgende empiriuddrag demonstreres ifølge Madsen, hvorledes succesfulde elever med selvtillid motiveres af udfordringen i forhold til at tage kontakt, hvilket man ikke kan forvente af alle elever.

Elev: Jeg synes at det har været fedt at man kunne sådan, få lov til selv at prøve nogle ting, som vi normalt ikke får lov til. Fordi vi ikke er ældre og sådan noget. Så man har fået lov til at stå lidt mere på egne ben og gøre hvad vi synes kunne være fedt.

Interviewer: Vil du ikke prøve at uddybe det?

Elev: Jamen, jeg synes bare vi har fået lov til meget. For eksempel hvor vi skulle tjene penge. Her fik vi lov til at lave den der bod. Og vi har fået lov til at gå ned og

spørge i Rema og sådan nogle ting. Der var noget personlig udvikling i det, synes jeg.

Elev 2: Det er også personlig udvikling i hvordan man gør tingene.

Elev 3: Jeg synes også, det der med at vi skulle udfordre vores grænser, fordi vi skulle selv tage initiativ til at gå op og snakke med mennesker vi ikke kendte. Fx det der med æbleskiverne. Der fik vi jo sponsoreret og der var vi jo nede og spørge. Og selv om vi fik et nej i den første butik, så måtte vi jo videre, fordi ellers så havde vi jo ikke råd til det. Så det var også det der med, vi skulle bare tage initiativ og man kom ikke rigtig nogle vegne, hvis ikke vi gjorde det.

Med afsæt i Madsens pointe, er det vigtigt at forholde sig til, hvorvidt elever med eksempelvis anden etnisk baggrund end dansk, håndterer en sådan opgave. En hypotese kunne være, at man med anden etnisk baggrund end dansk vil være bekymret for at ejeren af Rema eksempelvis har fordomme overfor folk med anden etnicitet. Med afsæt i projektets empiri kan denne tese hverken bekræftes eller afkræftes. I projektet var der flere elever med anden etnisk baggrund end dansk. Nogle af disse elever havde problemer med at skabe netværk. Andre elever havde ikke problemer med dette. I den forstand var der ikke tydelig forskel på elever med og uden dansk etnisk baggrund. Men det er en vigtig pointe, at sådanne ekstroverte opgaver stiller eleverne i forskellige positioner, der afhænger af hvilken forforståelse de mødes med.

Iværksætteri og håndværk

I projektet var det en målsætning at forbinde håndværk med iværksætteri. Undervejs i processen blev det dog tydeligt, at den kreativitet, der associeres med iværksætteri, i nogen grad forbindes med noget andet end håndens arbejde med materialer. Dette har Madsen særligt fokus på i hendes analyser. Først og fremmest viser hun via empiri uddrag, hvorledes eleverne forbinder iværksætteri med noget kognitivt, ekstrovert og udfarende fremfor noget, der foregår på et værksted.

Interviewer: Hvorfor valgte I det her iværksætterfag?

Elev: Det var nyt.

Elev: Det var spændende og sådan.

Elev: Ja, det lød spændende, men jeg tænker også det var sådan fordi det var nyt fordi meget af det andet det var sådan noget man har været igennem før.

Elev: Ja. Det lød som noget man kunne lære noget af. Vi fik noget ud af det. I modsætning til sådan noget krea.

Interviewer: Ja, okay. Så i modsætning til det du siger med krea, hvad tænkte du på som man kan lære noget af i iværksætterfaget?

Elev: Jamen, det er mere det der med, at man kan bruge det i sin fremtid. Jeg føler også, men altså det kommer an på fra person til person fordi det kommer an på om man vil arbejde med noget med hænderne, for så er krea, det kan jo godt være en fordel. Men iværksætter, det... Altså man kommer bare ud og snakker med folk og der lærer man at... Ja at kunne videreudvikle på ideer.

I det skitserede empiri-uddrag fremgår det hvorledes "krea" forbindes med noget velkendt pædagogisk, hvorimod iværksætter forbindes med noget fremadrettet, karrierer betonet og udadvendt. I Madsens analyser finder hun yderligere belæg for, at eleverne i højere grad er optaget af den type kreativitet, der har med kognitive processer fremfor værksted og håndværk. Eksempelvis i et interview, hvor eleverne forholder sig til en workshop initieret af erhvervsuddannelsen.

Interviewer: Kan I huske, at I havde besøg af erhvervsuddannelsen her? I lavede de der rør.

Elever: Ja. [flere griner]

Interviewer: Hvad tænker I om det?

Elever: Vi lavede lysestager.

Elev: Jeg lavede smykkestativ.

Elev: Hvad lavede jeg? Jeg lavede bordskåner. Det var det jeg lavede.

Elev: Jeg lavede en vandhane.

Interviewer: Noget af det jeg godt kunne tænke mig at spørge om det var, de lavede det der med erhvervsuddannelserne... Alle mulige forskellige typer og så skulle vi sådan lægge det op og sådan noget for at få et overblik over det. Og jeg kunne godt tænke mig at spørge om, er det noget I ved i forvejen? Altså er det nyt det med alle de der uddannelser eller er det noget, som I ved i forvejen?

Elev: Ikke alle uddannelserne, der var nogen som overraskede mig.

Elev: Jeg kan huske jeg tænkte... Okay, det kunne man faktisk også lige sådan blive.

Interviewer: Kan I huske nogen af de uddannelser der egentlig overraskede jer?

Elev: Var der ikke det der med... festivalplanlægger, hvad hedder det.

Interviewer: Eventkoordinator.

Elev: Jeg vidste ikke det var et job.

Med dette uddrag viser Madsen, hvordan eleverne er opmærksomme på kreativitet der handler om processtyring, samarbejdsrelationer, skrift og tale fremfor håndværk og værksted. Denne konklusion støttes i nogen grad af den samlede empiri i projektet. Dog er det afgørende at nævne, at materialers og værktøjs karakter er afgørende for elevernes oplevelse. Hvis materialer og værktøj indikerer professionalisme, er eleverne motiveret (se design 9, kapitel 5). Hvis materialer består af traditionelle SFO-redskaber såsom saks, papir og limpistoler forbindes aktiviteten i højere grad med noget hyggeligt og fritidsrelateret fremfor en seriøs karrieremulighed.

Professionalisme, erhvervsuddannelse og kreativitet

Som beskrevet i kapitel 5 førte ovenstående pointer frem til, at de sidste undervisningsdesigns i højere grad indeholdte professionelle elementer, fx i form af arbejde med 3D-printere eller professionelt kokkeudstyr på ZBC's landbrugsskole. I interview fortæller eleverne i detaljer om de anvendte teknikker og undervisningsforløbene associeres i den forstand med noget professionelt fremfor hyggelig adspredelse. Denne sammenkædning af håndværk, professionalisme og erhvervsuddannelse ses også på et mere generelt niveau i forhold til de muligheder erhvervsuddannelsen tilbyder:

I: Hvad har du egentlig tænkt i forhold til uddannelse siden vi sidst talte sammen.

Elev: Ja altså jeg har jo altid tænkt at jeg skulle på gymnasiet jo. Men så fandt jeg ud af, at jeg gider ikke at gå i skole længere. Jeg vil gerne være dekoratør [...]

I: Men dekoratør er det sådan noget med at lave opstillinger i butikker?

Elev: Ja ja altså design og stille frem, fx alle de blå ting her eller alle rygsækkene der. Og altså også da jeg var i praktik, jeg var i spejdersport, der fik jeg også lov til at ekspedere kunder [...]. Og jeg fik lov til at renovere hele deres afdeling med vandrestøvler. Så nu regner jeg med at tage en EUX. For her kan jeg arbejde mere kreativ end det normale gymnasium. Og så vælger jeg at tage til udlandet mens jeg læser EUX.

I: Altså hvornår kan du tage til udlandet? Er det mens du tager EUX?

Elev: Ja, hvis jeg fx starter med at arbejde i spejdersport og hvis der ligger en lignende butik i Frankrig, så kan jeg tage derned det er vildt fedt [...]. Det er også fordi, at her bruger du jo dine hænder og du skal jo også have taget svendepøven i en EUX. Altså hvis du er smed skal du smede noget. Eller hvis du er tømre, så skal du bygge noget. Så jeg tror, du skal lave en butik eller en salgsplan [når du studerer til dekoratør] eller et eller andet og det synes jeg er helt vildt fedt også. Så gymnasiet det bliver bare lidt kedeligt for mig, synes jeg [...]. Også fordi når man tager en EUX får man jo både studentereksamen og et svendebrev. Så det åbner sygt mange muligheder.

Med dette uddrag ønsker Boysen at vise, hvorledes erhvervsuddannelsen og håndværk i elevens optik har noget særligt at tilbyde i forhold til kreativitet, ansvar og professionalisme. Håndværk associeres med noget, der kræver at eleven tager ansvar og kan handle selvstændigt og kreativt.

Yderligere fremhæver eleven muligheden for at tage ud i verden i en ung alder, hvilket yderligere understreger forestillingen om at erhvervsrettede uddannelser (i dette tilfælde EUX) giver mulighed for at blive voksen og selvstændig i en ung alder. Forestillingen kan sammenholdes med Hersoms undersøgelse af erhvervsuddannelsen (Hersom, 2020), hvor han viser hvorledes lærere og elever fremhæver, at håndværk giver mulighed for at skabe noget, der har en væsentlig og vedvarende betydning for andre. Fx citerer Hersom en elev for at sige: "Det giver en stolthed, at du kan være på erhvervsskolen, og du kan faktisk være med til at lave noget, som kommer ud i verden, eller noget, der faktisk sørger for, at verden den stadig kører rundt" (Hersom, 2020, s. 72). Her synes erhvervsskolen at repræsentere noget andet end folkeskole og gymnasium, der i højere grad er rette mod elevernes læreproces og til en vis grad isoleret (og beskyttet) fra omverdenen. Erhvervsskolen og de erhvervsrettede uddannelser tilbyder således eleverne en mulighed for at tage ansvar og bidrage til samfundet i en ung alder.

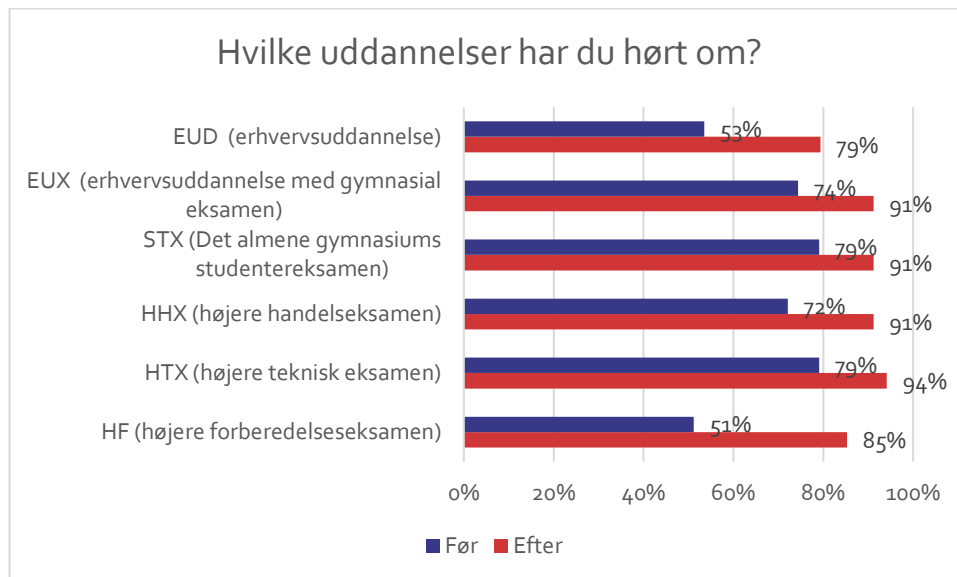
Kapitel 7: Resultat af survey

I det følgende præsenteres resultater fra vores survey-undersøgelse blandt elever på de tre delta-gende skoler. I det første survey (før forløbet) har 43 elever fra iværksættervalgfaget besvaret. I det andet survey (efter forløbet) har 34 elever, som har fulgt iværksættervalgfaget og dermed forløbet i "Fra håndværk til iværksætteri", besvaret.

Med vores interesse i elevernes fremtidsplaner og tilgang til de håndværksbaserede fag, har vi set på, hvordan de elever, som besvarede det første survey, har svaret på en række spørgsmål inden for dette tema, før forløbet startede, og tilsvarende, hvordan eleverne i det andet survey har svaret på spørgsmål om temaet efter forløbet. Det vil sige spørgsmål, som omhandler elevernes planer eller overvejelser i forhold til valg af ungdomsuddannelse og deres syn på erhvervsuddannelserne, kreativitet og iværksætteri.

Planer eller overvejelser i forhold til valg af ungdomsuddannelse

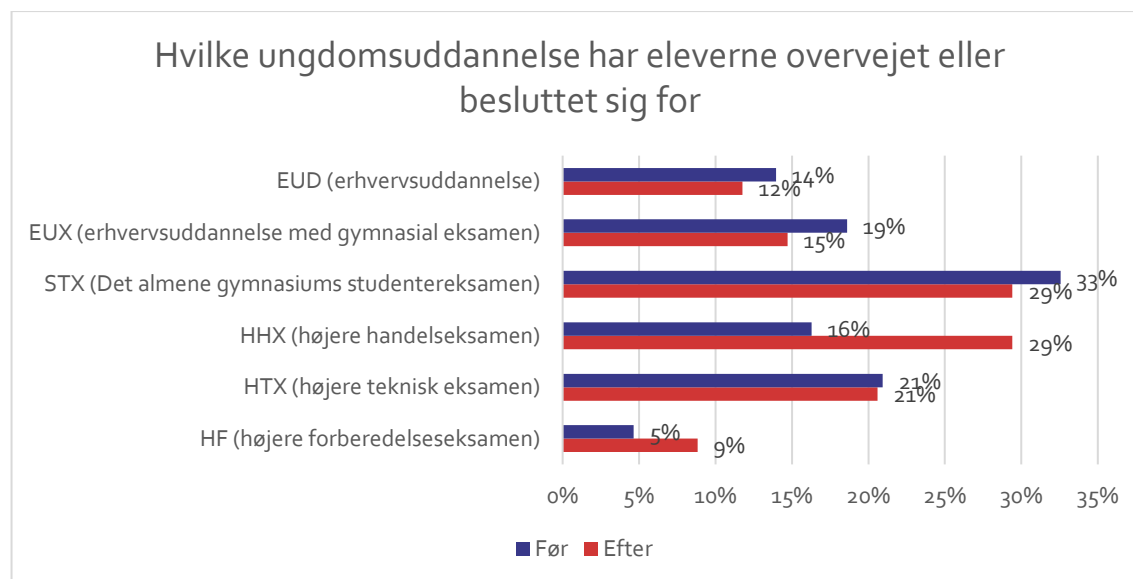
I spørgeskemaet til eleverne har vi både spurgt til, om de har hørt om de forskellige former for ungdomsuddannelser, dvs. henholdsvis EUX, EUD, HHX, HTX, HF og STX, og om de har overvejet eller besluttet sig for at søge ind på nogen af dem. Som det ses i figur 1, er der færrest af eleverne, som har hørt om EUD og HF, da vi spørger eleverne første gang, mens EUX ser ud til at være en mulighed, som er kendt på linje med de 3-årige gymnasiale uddannelser (STX, HHX og HTX). Da vi spørger igen ved slutningen af skoleåret, er der flere elever, som har hørt om alle de forskellige ungdomsuddannelser, men i tråd med andre studier, er der alligevel færrest elever, som svarer, at de har hørt om erhvervsuddannelserne. Gennem forløbet "Fra håndværk til iværksætteri" er eleverne blevet fortalt om og har arbejdet med erhvervsuddannelser på forskellig vis, men det ser altså fortsat ud til, at være det, som de har hørt om de gymnasiale uddannelser og herunder EUX, som er præsent hos flest elever.

Figur 1. Hvilke uddannelser har eleverne hørt om hhv. før og efter deltagelse i "Fra håndværk til iværksætteri", procent (antal besvarelser: før 43, efter 34).

I figur 2 ses, hvor mange af eleverne, som har enten overvejet eller besluttet sig for de forskellige typer af ungdomsuddannelse. De fleste af eleverne, som har fulgt valgfaget, går i 7. eller 8. klasse, hvilket som nævnt i kapitel 3 er tidligere end de fleste unge for alvor går i gang med at snævre ind, hvilken vej, de vil gå efter grundskolen, og det er da også relativt få af eleverne, som sætter kryds ved, at de har besluttet eller overvejet det almene gymnasium i forhold til, hvor mange, der typisk vælger denne vej.

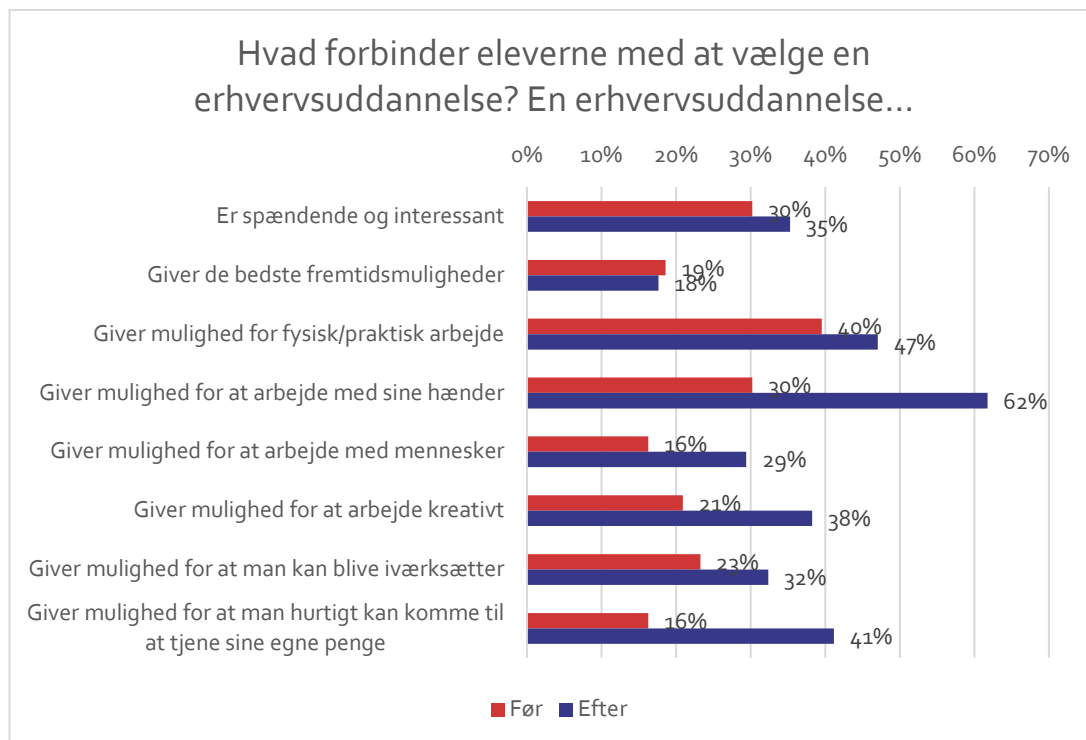
Det er små tal, vi har at gøre med, men hvis noget springer i øjnene, når man ser på svarene fra gruppen af elever før og gruppen efter forløbet, er det, at der er lidt flere blandt de unge, som har fulgt iværksætter-valgfaget, som overvejer at søge ind på HHX. Dette synes godt i tråd med en tidligere undersøgelse, præsenteret i kapitel 3, som pegede på, at det først og fremmest er unge, som vælger HHX, der begrundet deres valg med et ønske om at blive selvstændigt erhvervsdrivende (Juul & Pless, 2015, 15). Derimod peger elevernes svar på dette spørgsmål om deres planer eller overvejelser i forhold til valg af ungdomsuddannelse umiddelbart ikke på, at der er flere, som vil vælge en erhvervsuddannelse eller en EUX efter, at de har deltaget i forløbet "Fra håndværk til iværksætter" gennem deres valgfag.

Figur 2. Hvilke ungdomsuddannelser har eleverne enten overvejet eller besluttet sig for hhv. før og efter deltagelse i "Fra håndværk til iværksætter", procent (antal besvarelser: før 43, efter 34).

Syn på erhvervsuddannelserne

Ser vi på, hvad eleverne svarer, at de forbinder med en erhvervsuddannelse, så er der imidlertid nogle af svarmulighederne, som der er en større andel, der er enige i blandt gruppen af elever, som har svaret efter forløbet end i gruppen, som svarede inden forløbet. I figur 3 ses det, at det især gælder udsagnene, at en erhvervsuddannelse giver mulighed for at arbejde med sine egne hænder, at man hurtigt kan komme til at tjene sine egne penge, at arbejde kreativt samt at arbejde med mennesker. Der er også en lidt større andel af de elever, som har svaret på spørgeskemaet i slutningen af skoleåret end blandt dem, som har svaret i begyndelsen, som forbinder en erhvervsuddannelse med muligheden for at blive iværksætter. Dette er alt sammen aspekter ved erhvervsuddannelserne, som projektet "Fra håndværk til iværksætter" har arbejdet med at øge elevernes viden om.

Figur 3. Hvad forbinder eleverne med at vælge en erhvervsuddannelse hhv. før og efter deltagelse i "Fra håndværk til iværksætteri", procent (antal besvarelser: før 43, efter 34).

Samtidig ses det, at selvom ca. en tredjedel af eleverne såvel før som efter forløbet, svarer, at en erhvervsuddannelse er spændende og interessant, så er det blot hver femte, der forbinder det at vælge en erhvervsuddannelse med, at det giver de bedste fremtidsmuligheder. Dette synes at afspejle tidligere undersøgelser præsenteret i kapitel 3, som peger dels på en mangel på synlige overgange fra erhvervsuddannelserne til videregående uddannelser, men også på, at elevernes kendskab til de muligheder, der faktisk er i forhold til videre uddannelse og karrierer, er begrænset (fx Juul, 2018).

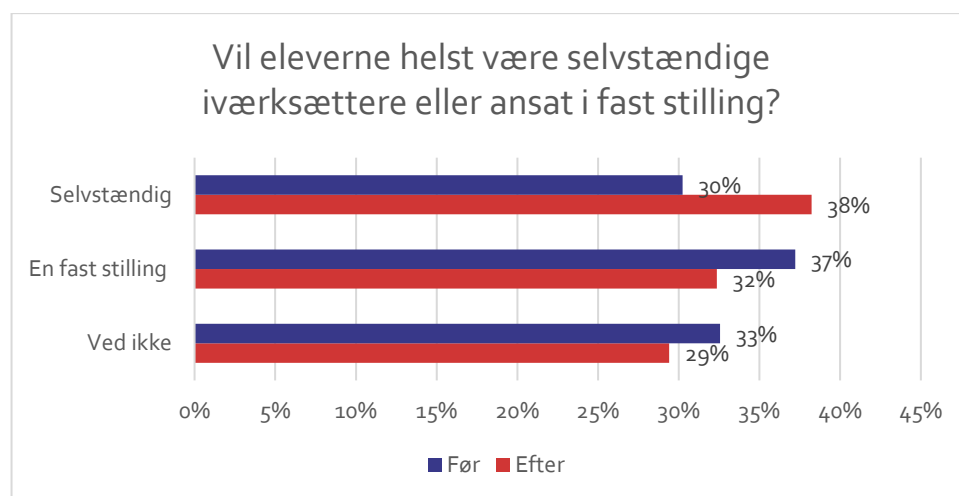
Syn på kreativitet og iværksætteri

Har eleverne lyst til at blive iværksættere? Og ser de en kobling mellem håndværk og iværksætteri? De spørgsmål kan survey-undersøgelsen i begyndelsen og slutningen af elevernes deltagelse i "Fra håndværk til iværksætteri" også give en pejling på. I forhold til det førstnævnte fremgår det af figur 4, at eleverne fordeler sig relativt ligeligt, når man spørger dem, om de helst vil være selvstændig, have en fast stilling eller ikke ved det endnu. Med andre ord er det omkring en tredjedel af eleverne, som helst kunne tænke sig at blive selvstændige. Blandt de elever fra valgfaget, som svarer i slutning af forløbet, er der lidt flere end blandt dem, som svarede før forløbet, der helst vil være selvstændig.

Såvel før som efter forløbet skiller disse elever sig vel at mærke ud fra den samlede elevgruppe på deres skoler, ved at de er på et valgfag, der handler om iværksætteri. Med andre ord er der, selv på et iværksætter-valgfag omkring to tredjedele af eleverne, som ikke ser ud til at gå og drømme om at blive iværksætter, hvilket er væsentligt i forhold til overvejelser om, hvorvidt mulighederne for at blive iværksætter skal sættes højt på dagsordenen i erhvervsuddannelsernes rekrutteringsbestræbelser.

I forlængelse af tidligere undersøgelser af udskolingselevers "fremtidshorisonter" kan man dertil stille spørgsmålstejn ved, hvorvidt de unge egentlig på det tidspunkt forbinder deres ungdomsuddannelsesvalg med at ville eller ikke ville være iværksættere, hvis de ikke vælger med en 'jobhorisont' (EVA, 2019a). EVA peger på linje med andre undersøgelser (se evt. kapitel 3) på, at valget af

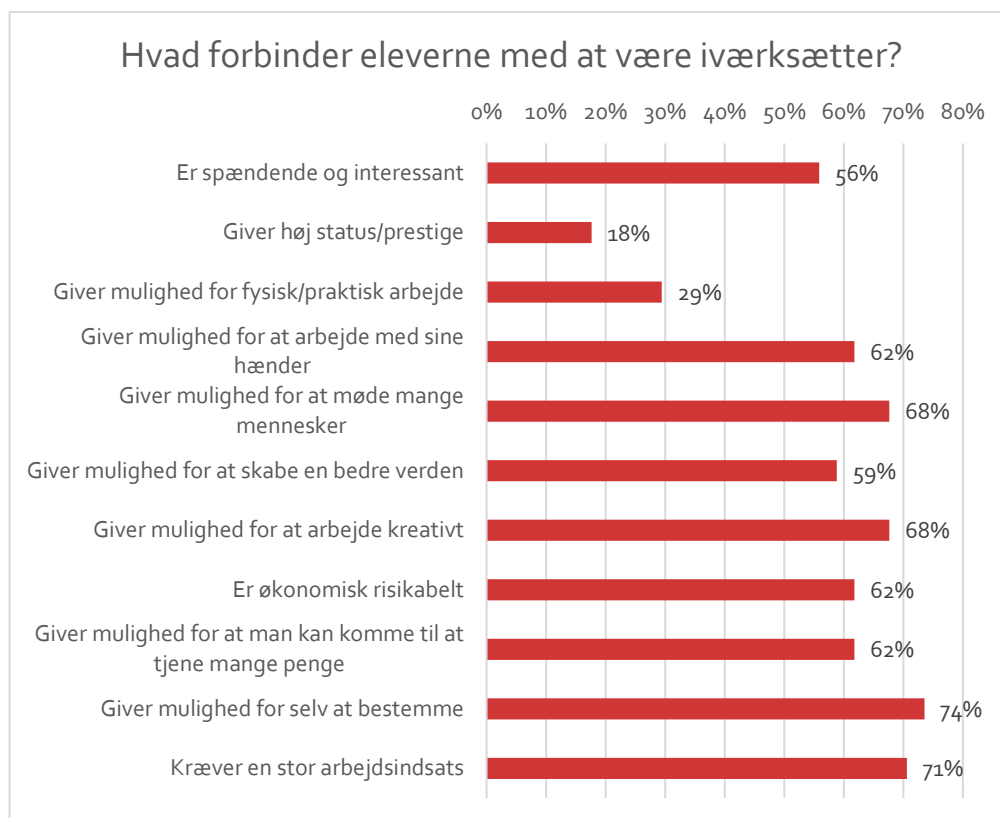
ungdomsuddannelse for mange unge nærmere handler om blandt andet ungdomsmiljøerne på de forskellige ungdomsuddannelser eller om videreuddannelsesperspektiver frem for bestemte fremtidige jobmuligheder.

Figur 4. Vil eleverne helst være selvstændige iværksættere eller ansat i fast stilling, hhv. før og efter deltagelse i "Fra håndværk til iværksætteri", procent (antal besvarelser: før 43, efter 34).

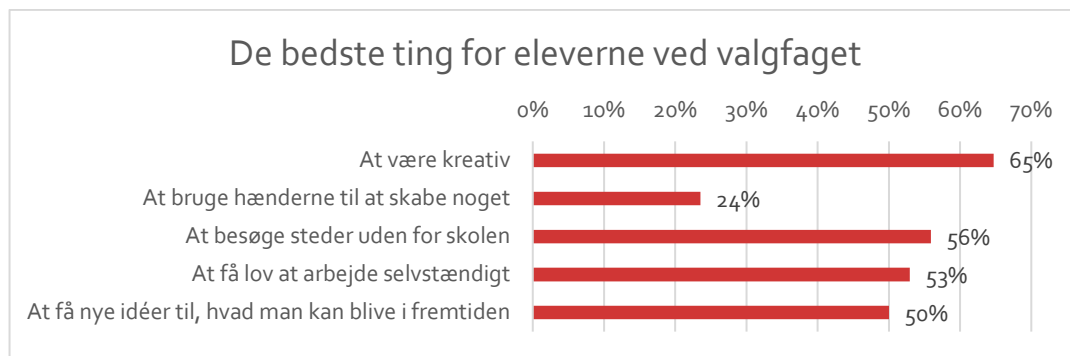
Figur 5 viser, hvad eleverne svarer, at de forbinder med at være iværksætter. Dette spørgsmål er kun stillet efter forløbet. Her ses det, at dét, som klart færrest af eleverne forbinder med at være iværksætter, er, at det giver høj status eller prestige. Dette bekræfter ikke umiddelbart antagelsen i "Fra håndværk til iværksætteri" om, at iværksætteri opfattes som attraktivt og er forbundet med prestige blandt de unge (se kapitel 1).

Ikke desto mindre går netop disse elever på et iværksætter-valgfag, og ser vi på nogle af de andre udsagn i forhold til, hvad de forbinder med det at være iværksætter, så tegner der sig et billede af, at de opfatter det at være iværksætter som både attraktivt (ved at det er spændende og interessant, giver mulighed for at møde mange mennesker, skabe en bedre verden, arbejde kreativt, tjene mange penge og selv bestemme), men samtidig også opfatter det at være iværksætter som en hård og risikobetonet vej at gå (ved at det er økonomisk risikabelt og kræver en stor arbejdsindsats). Svarene peger også på, at en del af eleverne ser en mulig kobling mellem det at være iværksætter og håndværk og erhvervsuddannelser (når de svarer, at iværksætteri giver mulighed for at arbejde med sine hænder). Men det ser som nævnt ikke ud til at være elevernes opfattelse eller forventning, at det at være iværksætter giver høj status eller prestige.

Figur 5. Hvad eleverne forbinder med at være iværksætter efter deres deltagelse i "Fra håndværk til iværksætteri", procent (antal besvarelser 34).

I figur 6 ses elevernes svar på et spørgsmål, som også kun er stillet i slutningen af forløbet i "Fra håndværk til iværksætteri", idet det omhandler elevernes oplevelser og erfaringer på forløbet. Nemlig, hvad der har været det bedste ved deres valgfag. Det, som flest elever peger på som noget af det bedste, er at være kreativ. Lidt færre men stadig omkring halvdelen peger på dét at besøge steder uden for skolen, få lov at arbejde selvstændigt og at få nye idéer til, hvad man kan blive i fremtiden, som nogle af de bedste ting ved valgfaget. Derimod er det kun hver fjerde af de 34 elever, som angiver det at bruge hænderne til at skabe noget som noget af det bedste ved deres valgfag. Dette kan der naturligvis være flere årsager til. Hvis survey sammenholdes med den kvalitative undersøgelse i projektet kan årsagerne være, (1) at nogle elever syntes der blev brugt for meget tid på forretningsmodeller og innovationsmodeller fremfor arbejde med hænderne, (2) at nogle af eleverne associerede de håndværksmæssige øvelser med noget barnligt, (3) at lærerne savnede professionelle værksteder, hvori de kunne udføre de håndværksbetonede aktiviteter, og (4) at nogle elever på valgfaget i højere grad forbandt kreativitet med at få ideer, bruge hovedet, pitche, sælge og skabe netværk. At eleverne nævner arbejdet med hænder som noget af det mindst positive ved valgfaget, kan således skyldes at de håndværksprægede aktiviteter savnede kvalitet. Da undervisningsdesigns løbende blev kvalificeret med afsæt i empiriske analyser, blev også håndværksdelen kvalificeret og professionaliseret igennem forløbet. Design 9 med den økologiske iværksætter Fredrik (kapitel 5) er således et eksempel på et forløb, hvor håndværksdelen havde en mere professionel karakter. Den kvalitative undersøgelse viser, at elever vurderede dette forløb meget positivt. Forløbet blev dog lavet med en ny gruppe af elever på iværksætterfagets andet år, og disse elever er derfor ikke med i det beskrevne survey.

Figur 6. Elevernes svar på, hvad der var de bedste ting ved valgfaget efter deres deltagelse i "Fra håndværk til iværksætter", procent (antal besvarelser 34).

I forhold til vores interesse for elevernes arbejde med kreativitet koblet til håndværk i form af konkrete udfordringer og materialer, så er det især kreativitetsaspektet, som mange af eleverne ser ud til at have været glade for ved valgfaget. I figur 3 så vi, at der var en større andel blandt eleverne efter forløbet end inden forløbet, som mente, at en erhvervsuddannelse giver mulighed for at arbejde kreativt. I forlængelse af disse spørgsmål om elevernes syn på erhvervsuddannelserne og på kreativitet og deres iværksætter-valgfag ser det således ud til, at der med fordel kan arbejdes endnu mere med at koble kreativitet til det at skabe noget med hænderne, og gerne fortsat i samarbejde med lokale aktører, da eleverne blandt andet også er glade for aktiviteter, som foregår andre steder end på skolen.

Kapitel 8: Konklusion

I nedenstående opsamles konklusionerne på projektet i form af punkterne; målopfyldelse, udfordringer, læringspunkter og forankring. Herefter behandles og nuanceres projektets grundlæggende antagelser skematisk. Til sidst opsummeres de fire væsentligste designprincipper, der kan fungere som inspiration og anbefaling til lignende projekter i udskolingen med fokus på kreativitet, iværksætteri, erhvervsuddannelser og håndværk.

Målopfyldelse

- 55 elever fra tre skoler var igennem syv workshops med fokus på håndværk og iværksætteri.
- 55 elever fra tre skoler udviklede ideer og deltog i konkurrence, som dog blev forstyrret af corona epidemi. Som compensation blev der produceret en række film om elevernes produkter og ideer.
- 40 elever fra to skoler deltog i et forløb hen over to måneder med lokal iværksætter.
- Et netværk blev etableret af lærere, erhvervskonsulenter, forskere, iværksættere og folk fra erhvervsuddannelser.
- Omkring 20 interviews og 30 observationer blev foretaget.
- 9 undervisningsdesigns blev udviklet.

Udfordringer

- Eleverne har en række forforståelser omkring erhvervsuddannelserne, som er vanskelige at ændre på.
- Mange elever synes, at arbejde med håndværk og kreativitet er spændende, med de er bange for, at hvis de vælger en erhvervsuddannelse, så afskæres de for specifikke muligheder for at uddanne sig videre.
- Skolerne mangler professionelle værksteder til at kunne arbejde (semi)professionelt med innovation og iværksætteri.
- Skoler har ofte en politik om, at der ikke må være udveksling mellem eleverne i form af penge, varer og ydelser. Dette hæmmer muligheden for at skabe iværksætterprojekter, hvor eleverne bruger deres egen erfaring og potentielle kundekreds til at teste iværksætter-ideer og opnå iværksættererfaring.

Læringspunkter

- Eleverne motiveres af processer, hvor de arbejder kreativt med hænderne.
- Erhvervsuddannelserne har mange gode projekter i gang i folkeskolen og man skal derfor være varsom med at overfodre eleverne med informationer om erhvervsuddannelser.
- I lyset af forrige punkt, skal man i højere grad fokusere på at præsentere eleverne for inspirerende iværksættere med håndværkerbaggrund.
- Fokus på bæredygtighed og forestillinger om det gode liv motiverer eleverne.

Forankring

- Der er stort potentiale i samarbejdet mellem erhvervscenter og skole. Her er mulighederne for forankring gode.
- Der er stor interesse for iværksætteri i skolerne blandt elever, lærere og ledere. Samtidig er der stor interesse i at skabe mere rum for håndværk og kreativitet. Samlet er der derfor stor forankringspotentiale i forhold til projektets målsætning.

Som projektets indledende kapitel præciserer, hviler projektet på en række antagelser, der undervejs er blevet bekræftet, nuanceret eller delvist afkræftet. I nedenstående skema skitseres projektets resultater i forhold til de nævnte antagelser.

Antagelse	Nuancering
Elever synes iværksætteri er cool	For eleverne kan iværksætteri være positivt både fordi iværksætteri kan give mulighed for frihed i arbejdslivet, mulighed for at skabe "det gode liv", fremme en bestemt dagsorden (fx bæredygtighed), være kreativ, opnå prestige og tjene penge. Mange elever oplever dog at iværksætteri er forbundet med usikkerhed og har derfor mere lyst til et job med sikkerhed. Derfor kan der stilles spørgsmålstejn ved, hvorvidt det er den rigtige rekruteringsstrategi at forbinde iværksætteri med håndværk.
Håndens arbejde med materialer fremmer trivsel og motivation	Projektet peger på, at elevers trivsel fremmes ved at inkorporere arbejde med forskellige typer af materialer. Dog associerer elever nogle typer af aktiviteter med barnlige tilbageskuende SFO-adsprelser og et hyggeligt pusterum (se følgende punkt), fremfor en fremadrettet vej til karrierer og uddannelse.
Håndens arbejde med materialer fremmer kreativitet	Arbejdet med krop, hænder og materialer fremmer kreativitet, men materialers og værktøjs karakter har stor betydning for kvaliteten af proces og produkt. Det er derfor vigtigt at anvendte teknikker, materialer og værktøjer, der er koblet til (semi)professionelle værksteder.
Håndens arbejde med materialer fremmer iværksætteri	Kvalitative interviews med faglærte iværksættere og netværksarbejde i projektet viser, at kreativitet i håndværksfaget er koblet til daglig problemløsning og ekspertise oparbejdet gennem lang tid. Denne type (inkrementel) kreativitet står i en vis grad i modsætning til den type (radikal) innovation, som ofte iscenesættes i entreprenørskabskonkurrencer og TV-programmer såsom Løvens Hule, hvor en ide hurtig og pludseligt opstår og hvor indehaveren af ideen bliver berømt og tjener mange penge. Derfor er projektets pointe delvist drejet i retning af følgende: "Ved at lære et håndværk sættes man i stand til at skabe noget af værdi for andre, hvilket er et godt afsæt for iværksætteri".
Elevers samarbejde med aktører uden for skolen fremmer motivation	Projektet peger entydigt på, at elever motiveres af at arbejde i rammer uden for skolen og møde mennesker med forskellig professionel baggrund som eleverne kan få hjælp, støtte og feedback fra. Dette fremmer bl.a. elevernes oplevelse af at kunne deltage selvstændigt i professionelle samarbejder og løse samfundsrelevante problemstillinger fremfor blot at simulere/iscenesætte problemstillinger indenfor skolens lukkede rammer.
Elevers arbejde med professionelle problemstillinger fremmer elevers motivation.	Projektet peger på, at en del elever motiveres af at få muligheden for at virkeliggøre egne ideer fx ved at sælge en ydelse eller et produkt uden for skolens rammer. Projektet peger dog også på, at dette kræver et overskud fra elevernes side, som ikke alle er i besiddelse af.
Fokus på håndværk og iværksætteri favner flere forskellige elever, også dem der normalt har vanskeligheder i skolen.	Projektet viser, at elever som normalt har succes i skolen, også præsterer godt i iværksætter-forløbet. I særlig grad evner disse elever at arbejde selvstændigt. Projektet viser også at elever, der påtænker at starte på erhvervsuddannelsen, præsterer og trives i faget. Der er også eksempler på at elever, der normalt ikke har succes i skolen præsterer godt og overrasker lærerne med deres evner og initiativ. Dog viser projektet også, at iværksætteri kræver selvstændighed og motivation, hvilket betyder at elever der generelt ikke har succes i skolen også kan opleve fiaskoer i iværksætterfaget, fordi de ikke har overskuddet eller motivationen til selvstændigt at løse opgaver. Her er det vigtigt, at deres proces rammesættes og stilaseres.

Med afsæt i projektet er der udviklet en række designprincipper, der kan guide fremtidige undervisningsforløb i udskolingen med fokus på håndværk, erhvervsuddannelser og iværksætteri. Disse

principper er detaljeret beskrevet i kapitel 5. Her opsamles blot de overordnede anbefalinger, der kan udledes af projektets væsentligste indsigter:

- For at fremme elevernes motivation i forhold til at beskæftige sig med håndværk og iværksætteri, må forløb foregå i (semi)professionelle omgivelser, hvor professionelt udstyr og teknikker tages i brug.
- Frem for alene at fokusere på, at elevernes skal skabe noget helt nyt, er det i højere grad meningsfuldt at fokusere på, hvorledes elever kan skabe noget, der har værdi for andre.
- Fremfor alene at koble iværksætteri med penge og prestige, er det givende at fokusere på iværksætteri og håndværk som en måde, hvormed samfundsrelevante problemstillinger kan løses og det gode liv kan skabes.
- For at lade eleverne få erfaringer med iværksætteri og favne iværksætteriets grundlæggende logikker, bør skolerne give mulighed for, at der kan udveksles penge mellem eleverne, i hvertfald i relation til specifikke projekter.

Projektets målsætning var at undersøge og formidle en kobling mellem håndværk, kreativitet og iværksætteri og dermed understøtte elevers interesse for erhvervsuddannelserne. I forhold til denne målsætning kan der udpeges to væsentlige læringspunkter. For det første forbinder elever i højere grad iværksætteri med ungdomsuddannelsen HHX end EUD. Dette tyder på, at iværksætteri associeres med forretningsmodeller, økonomiske kompetencer, og lign. fremfor håndværk. Denne kobling har projektet delvist ændret ved, i den forstand at de deltagende elever efter forløbets afslutning i større grad forbinder håndværk med kreativitet, iværksætteri og entreprenørskab. For det andet indikerer projektet, at fokus på kreativitet motiverer eleverne. Dette er dog ikke nødvendigvis ensbetydende med at fokus på iværksætteri er en god rekrutteringsstrategi i forhold til erhvervsuddannelsen. For selvom iværksætteri opfattes som prestigefyldt og med kreative potentialer, opfattes det også som meget usikkert og arbejdskrævende. Projektets strategi er således delvist afhængig af om elevers motivation for at blive iværksættere kan styrkes. Undervejs i projektet er elevers motivation for at blive iværksættere steget, hvilket tyder på at dette kan være en mulig vej at gå i forhold til at skabe interesse og opmærksomhed omkring erhvervsuddannelsen. Samtidig viser projektet dog at andre beslægtede perspektiver på håndværk i ligeså høj grad rummer mulighed for at skabe opmærksomhed omkring erhvervsuddannelsen, herunder muligheden for at arbejde kreativt, muligheden for at opnå et fleksibelt arbejdsliv, muligheden for at skabe noget konkret med værdi for andre, muligheden for at opnå et arbejdsliv der involverer både hænder, krop og hoved, samt muligheden for at arbejde med bæredygtighed og udvikle globale/lokale løsninger.

Referencer

- Amabile, T. M. (1996). *Creativity in Context: Update to the Social Psychology of Creativity*. USA: Westview Press.
- Amiel, T., & Reeves, T. (2008). Designbased research and Educational Technology: Rethinking Technology and the Research Agenda. *Educational Technology & Society*, No. 11.
- Andersen, M. D. & Havgry, M. (2016). Tre udfordringer for den åbne skole: Et statusbillede på den åbne skole anno 2016. *Unge Pædagoger*, 77(3), 38-49.
- Austin, J. B. (2017). *Making it Matters: Makerspaces' Impact on Creativity in an Elementary School Media Center*. Education Dissertations and Projects.
- Barab, S. & Squire, K. (2004). Design-Based Research: Putting a Stake in the Ground. *The Journal of the learning sciences*, 13(1), 1-14.
- Beckett, T. (2020). *Derfor fravælger mange unge igen i år EUD*. Hentet på <https://www.eva.dk/ungdomsuddannelse/derfor-fravaelger-unge-igen-aar-eud>
- Bernstein, B. (2001). Pædagogiske koder og deres praksismodaliteter. I L. Chouliaraki & M. Bayer (red.), *Basil Bernstein. Pædagogik, diskurs og magt* (s. 70-91). København: Akademisk Forlag.
- Biesta, G. (2004). Against learning: Reclaiming a language for education in an age of learning. *Nordisk Pædagogik*, 24, 70-82.
- Biesta, G. (2006). *Beyond learning: Democratic education for a human future*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
- Billett, S. (2014). The standing of vocational education. Sources of its societal esteem and implications for its enactment. *Journal of Vocational Education & Training*, vol. 66, no. 1. S. 1-21.
- Bourdieu, P. (1997). *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Boysen, M. S. W., & Thers, C. S. (2019). Does handoffs promote creativity? A study of a pass-the-baton approach to the development of educational games. *Thinking Skills and Creativity*, volume 31(March 2019), 262-274.
- Boysen, M. S. W. (2017). Embracing the Network: A Study of Distributed Creativity in a School Setting. *Thinking Skills and Creativity*, Volume 26, 102-112.
- Boysen, M. S. W., Mundt, N. og Thilemann, M. (2017). Ninja-moves, koldbøtter og understøttende undervisning, *Unge Pædagoger*, 79(4), 21-29.
- Boysen, M. S. W., Mundt, N. & Thilemann, M. (2018). *Kreativitet i den åbne skole: 27 workshops til brug i undervisningen med fokus på kreativitet, entreprenørskab og 'skolen i virkeligheden'*. Sorø: Professionshøjskolen Absalon.
- Boysen, M. S. W., Jansen, L. & Knage, M. (2018). To share or not to share: A study of educational dilemmas regarding the promotion of entrepreneurship and entrepreneur competence. *Scandinavian Journal of Educational Research*. (in press).
- Boysen, M. S. W. (2015). *The relationship between Creativity and Expertise*. PhD thesis. The University of Southern Denmark.
- Bredahl, T. (2017). *Kreative iværksættere i små sko*. Danske Professionshøjskoler.
- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2009). *Interview: Introduktion til et håndværk* (2. udgave). København: Hans Reitzels Forlag.
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2010). Toward an Epistemology of the Hand. *Stud Philos Educ*, 29, 243-257.
- Brown, R. (2018). Subtile sorteringsprocesser i den linjedelte folkeskole. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, nr. 2., 37-48.
- Brown, R., Falkenberg, H., & Rasmussen, M. S. (2020). Ungdom i udskolingen: - nye organiseringer af skoleliv og elevtilblivelser. *Unge Pædagoger*.
- Brown, R. & Katznelson, N. (2011). *Motivation i erhvervsuddannelserne: med eleverne ind i undervisningsrummet til faget, pædagogikken, lærerne og praktikpladsmanglen*. Erhvervsskolernes Forlag.
- Brown, R., Louw, A. V., & Katznelson, N. (2011). *Ungdom på erhvervsuddannelserne: delrapport om valg, elever, læring og fællesskaber*. (1 ed.) Erhvervsskolernes Forlag.

Byskov, L. V. (2014). *Elevattituder på erhvervsuddannelserne*. Ph.d. afhandling. Aarhus Universitet.

- Børne- og Undervisningsministeriet (2018, 12. juni). *Aftale mellem regeringen (Venstre, Liberal Alliance og Det Konservative Folkeparti), Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti, Radikale Venstre og Socialistisk Folkeparti om styrket praksisfaglighed i folkeskolen*.
- Børne- og Undervisningsministeriet (2018, 22. november). *Aftale mellem regeringen, Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti, Radikale Venstre og Socialistisk Folkeparti om Fra folkeskole til faglært – Erhvervsuddannelser til fremtiden*.
- Center for Data og Analyse (2019). *Ingen ændring i tilgangen til erhvervsuddannelserne*. Hentet på <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/erhverv/pdf19/nov/191128-tilgang-til-eud-sommer-2019.pdf?la=da>
- Chemi, T., Jensen, J. B., & Hersted, L. (2015). *Behind the Scenes of Artistic Creativity: Processes of Learning, Creating and Organising*. Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/978-3-653-04415-7>
- Christensen, O., Gynther, K. & Petersen, T.B. (2012). Design-Based Research –introduktion til en forskningsmetode i udvikling af nye E-læringskoncepter og didaktisk design medieret af digitale teknologier. *Læring & Medier (LOM)*, 9, 1-12.
- Christensen, V. T. (red.) (2019). *PISA 2018. Danske unge i en international sammenligning*. VIVE – Vidnen til Velfærd Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York, NY: HarperCollins.
- Dansk Byggeri (2018). Mangel på håndværkere i København. <https://www.danskbyggeri.dk/nyheder-og-presse/presen-i-dag/2018/presen-i-dag-1-august-2018/mangel-paa-haandvaerkere-i-koebenhavn/>
- Danmarks Evalueringsinstitut (2015). *UU-centrenes vejledning: brugerundersøgelse 2016*. Ministeriet for børn, unge og ligestilling.
- Danske Regioner (2018). *BEHOV FOR ARBEJDSKRAFT – REGIONALT OG NATIONALT*. <https://www.regioner.dk/media/8601/behov-for-arbejdskraft-regionalt-og-nationalt-26-april.pdf>
- Danmarks Evalueringsinstitut (2020a). *Metodeappendiks til Unges vej mod ungdomsuddannelse*. Hentet på <https://www.eva.dk/sites/eva/files/2020-05/Metodeappendiks%20til%20Unges%20vej%20mod%20ungdomsuddannelse.pdf>
- Danmarks Evalueringsinstitut (2020b). *Undervisningspraksis i udskolingen*.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2019a). *Uddannelsesvalg i 9. klasse*. Hentet på <https://www.eva.dk/grundskole/uddannelsesvalg-9-klasse>.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2019b). *Synet på ungdomsuddannelserne blandt unge i 9. klasse*. Hentet på <https://www.eva.dk/grundskole/synet-paa-ungdomsuddannelserne-blandt-unge-9-klasse>.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2018). *Unges oplevelse af uddannelsesvalg og vejledning i 9. klasse*. Hentet på <https://www.eva.dk/grundskole/unges-oplevelse-uddannelsesvalg-vejledning-9-klasse>.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2017). *Uddannelsesvalg i 8. klasse*. Hentet på <https://www.eva.dk/grundskole/uddannelsesvalg-8-klasse>.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2015). *UU-centrenes vejledning: brugerundersøgelse 2016*. Ministeriet for børn, unge og ligestilling.
- Danmarks Radio (2019). *Ugens TV-top 10: 661.000 seere gik ind i 'Løvens Hule'*. Danmarks Radio, 14. januar, 2018. <https://www.dr.dk/om-dr/nyheder/ugens-tv-top-10-661000-seere-gik-ind-i-loevens-hule>
- Dansk Erhverv (2018) *Iværksætterne er de nye rockstjerner, men danskere skal ikke nyde noget*. Pressemeddelelse, 2018. <https://www.danskerhverv.dk/presse-og-nyheder/nyheder/iværksætterne-er-de-nye-rockstjerner-men-danskerne-skal-ikke-nyde-noget/>
- Dewey, J. (1900). *The school and society*. Chicago: The University of Chicago Press. This edition published 1969.

- Dewey, J. (1920). *Reconstruction in philosophy*. Boston: The Beacon Press. Second enlarged edition published 1948.
- Diduch, K. D. (2018). Lærer i håndværk og design: Vi taber mange elever i den akademiserede folkeskole. *Altinget*, 22. januar 2018.
- Dybvad, K. (2017). 'De lærdes tyranni – Hvordan den kreative klasse skaber ulighed og undergraver verdens bedste samfund'. København: People's Press.
- Dybvad, K. (2015). *Udkantsmyten*. København: People's Press.
- Dyssegaard, C. B., de Hemmer Egeberg, J., Steenberg, K., Tiftikci, N. & Vestergaard, S. (2014). *Forskningskortlægning af håndterbare forhold til gavn for fastholdelse, øget optag og forbedrede resultater i erhvervsuddannelserne*. København: Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet. Hentet på <https://ebooks.au.dk/aul/catalog/view/2018/78-3>
- Egedesø, C. H., Hansen, K. E. H. & Nielsen, P. B. (2018). *Iværksætteri i Danmark*. DST Analyse.
- Egelund, N. (2011). *Folkeskolens udfordringer*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I & Shaw, L. L. (2011) *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- EVA (2020a). *Metodeappendiks til Unges vej mod ungdomsuddannelse*. Hentet på <https://www.eva.dk/sites/eva/files/2020-05/Metodeappendiks%20til%20Unges%20vej%20mod%20ungdomsuddannelse.pdf>
- EVA (2019a). *Uddannelsesvalg i 9. klasse*. Hentet på <https://www.eva.dk/grundskole/uddannelsesvalg-9-klasse>.
- EVA (2019b). *Synet på ungdomsuddannelserne blandt unge i 9. klasse*. Hentet på <https://www.eva.dk/grundskole/synet-paa-ungdomsuddannelserne-blandt-unge-9-klasse>.
- EVA (2018). *Unges oplevelse af uddannelsesvalg og vejledning i 9. klasse*. Hentet på <https://www.eva.dk/grundskole/unges-oplevelse-uddannelsesvalg-vejledning-9-klasse>.
- EVA (2017). *Uddannelsesvalg i 8. klasse*. Hentet på <https://www.eva.dk/grundskole/uddannelsesvalg-8-klasse>.
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class: And how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Perseus Book Group
- Funnell, S. C. (2011). *Purposeful Program Theory: Effective Use of Theories of Change and Logic Models*. NY: Jossey-Bass.
- Garrison, J. (1999). John Dewey's theory of practical reasoning. *Educational Philosophy and Theory*, 31, 291–312.
- Gulløv, J. M. (2015). *Dømmekraft i praksis. Et antropologisk studie af professionelle på en skole*. Ph.d.-afhandling ved Roskilde Universitet.
- Gulløv, E., & Gulløv, J. M. (2020). *Opvækst i provinsen: Om dem, der bliver, og dem, der rejser*. Aarhus Universitetsforlag. Antropologiske Studier.
- Halverson, E. R., & Sheridan, K. (2014). The maker movement in education. *Harvard Educational Review*, 84(4), 495–504.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). *Ethnography. Principles in Practice*. London: Routledge
- Hamre, B. (2012). *Potentialitet og optimering i skolen – Problemforståelser og forskelssætninger af elever – en nutidshistorisk analyse*. Aarhus Universitet.
- Hersom, H. (2020). *Veje til stolthed i erhvervsuddannelserne*. København: Praxis.
- Hsu, Y. C., Baldwin, S., & Ching, Y. H. (2017). Learning through making and maker education. *TechTrends*, 1-6.
- Hynes, M. M. & Hynes, W. J. (2018). If you build it, will they come? Student preferences for Makerspace environments in higher education. *Int J Technol Des Educ*, 28, 867–883.
- Hvitved, L. V. (2014). *Elevattituder på erhvervsuddannelserne*. Ph.d.-afhandling. København: Aarhus Universitet. https://pure.au.dk/portal/files/85693956/Elevattituder_p_erhvervsuddannelserne.pdf
- Hvitved, L. V. & Juul, I. (2012). Synlige og usynlige sorteringsmekanismer i erhvervsuddannelserne. I: *VejlederForum Magasinet*, 2012, 4, s. 59-61.
- Iværksætterhåndbogen.dk (2020). Anders Mølgaard (Økotømre). <http://ivaerksaetterhaandbogen.dk/interviews/anders-moelgaard/>
- Johnson, B. R. and Onwuegbuzie, A. J. (2004): Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26.

- Johnson, M. (2007). *The meaning of the body: Aesthetics of human understanding*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Juelsbo, T., & Tanggaard, L. (2015). *Lær!: Effektiv talentudvikling og innovation*. København: Gyl-dendal.
- Juul, I. (2020). Erhvervsuddannelsernes imageproblemer kræver mere end reformer. I: Tema: Den reflekterende praktiker. *Asterisk* nr. 95. Identifieret 5.10.2020 på: <https://dpu.au.dk/aktu-elt/asterisk/magasinetasteriskarkiv/asterisk-95/>
- Juul, T. & Pless, M. (2015). *Unges uddannelsesvalg i tal - Midtvejsrapport i forsøgs- og udviklingspro-jektet 'Fremtidens Valg og Vejledning'*. Center for Ungdomsforskning.
- Jørgensen, C. H., Olsen, O. J., & Persson Thunqvist, D. (Eds.) (2018). *Vocational education in the Nordic countries: Learning from diversity*. Routledge. Routledge Research in International and Comparative Education Vol. 2
- Jørgensen, C. H. (2018). *Vocational education and training in the Nordic countries: Different systems and common challenges*. In C. H. Jørgensen, O. J. Olsen, & D. Persson Thunqvist (Eds.), *Vocational Education in the Nordic Countries: Learning from Diversity* (s. 1-28). Routledge. Routledge Research in International and Comparative Education No. 2
- Jørgensen, C. H. (2013). *Linking the dual system with higher education in Denmark: - when strength becomes weakness*. In T. Deissinger, J. Aff, A. Fuller, & C. Helms Jørgensen (Eds.), *Hybrid Qualifications: Structures and Problems in the Context of European vet policy* (Vol. 10, pp. 53 - 78). Peter Lang. Studies in Vocational and Continuing Education Vol. 10
- Keune, A. & Peppler, K. (2019). Materials-to-develop-with: The making of a makerspace. *British Journal of Educational Technology*, 50(1), 280-293.
- Klausen, S. H. (2010). The Notion of Creativity Revisited: A Philosophical Perspective on Creativity Research. *Creativity Journal*, 22(4), 347-360.
- Klöcker-Gatzwiller, A. & Krog, K. (2018). *Mellem forventningens glæde og det svære valg*. Køben-havn: Tænk tanken DEA.
- Koudahl, P. (2005). *Den gode erhvervsuddannelse? En analyse af relationerne mellem uddannelsespo-litisk tænkning og elever i erhvervsuddannelse*. (1 udg.) Roskilde Universitet. Lokaliseret på https://forskning.ruc.dk/files/57417528/Den_gode_erhvervsuddannelse.pdf
- Koudahl, P., & Juul, I. (2009). Erhvervsuddannelsernes rolle: Ligeværdig ungdomsuddannelse eller et tilbud til restgruppen...? *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, 57(1), 14-25.
- Krause-Jensen, N. H., Hansen, B. B., Brandsen, M., Højlund, C., Skov, T. K., Davidsen, H. M., & Knudsen, E. L. (2020). *Vidensgrundlag for praksisnær og anvendelsesorienteret undervisning: Slutrapport*. VIA University College.
- Kvale, S. (1999). *Forskere i lære*. I: K. Nielsen & S. Kvale (red.), *Mesterlære-læring som social prak-sis*. (s. 178-197). København: Hans Reitzels Forlag.
- Larsen, L., & Thunqvist, D. P. (2018). *Balancing the esteem of vocational education and social inclu-sion in four Nordic countries*. In C. Helms Jørgensen, O. J. Olsen, & D. Persson Thunqvist (Eds.), *Vocational Education in the Nordic Countries: Learning from Diversity* (s. 74-95). Routledge. Routledge Research in International and Comparative Education Vol. 1 No. 5
- Lasonen, J & Manning, S. (2001). *How to improve the standing of Vocational compared to General Ed-ucation*. In Descy, P. and Tessaring, M. (eds.) *Training in Europe, Second Report on Va-cotional Training Research in Europe 2000 – background report Volume I*, Paris, CEDEFOP, s. 115-167.
- Lehmann, W., Taylor, A. & Wright, L. (2014). Youth apprenticeship in Canada: On their inferior sta-tus despite skilled labour shortages. *Journal of Vocational Education & Training*, vol. 66, no. 4, s. 572-589.
- Lille, B. & Romero, M. (2017). Creativity Assessment in the Context of Maker-based Projects. *De-sign and Technology Education*. 22(3), 1-17.
- Lindström, L. (2007). Creativity: What is it? Can you assess it? Can it be taught? *JADE*, 25, 53-66.
- LO (2016). *Faglærte iværksættere skaber nye jobs og virksomheder som overlever*.
- LO (2015). *Danmark 2030*. Landsorganisationen i Danmark. Set april 2020 på adresse, <https://fho.dk/wp-content/uploads/lo/2015/03/2127-dk2030rapport.pdf>
- Madsen, S. S. & Madsen, J. K. (2018). *Hvorfor vil danskere ikke være iværksættere*. Dansk Erhverv.

- Ministeriet for Børn og Undervisning (2013, 7. juni). *Aftale mellem regeringen (Socialdemokraterne, Radikale, Venstre og Socialistisk Folkeparti), Venstre og Dansk Folkeparti om et fagligt løft af folkeskolen*.
- Mortensen, H.B. (2017). Styrk Iværksætteriet på erhvervsuddannelserne. Altinget.dk <https://www.alinget.dk/arbejdsmarked/artikel/lederne-styrk-ivaerksaetteriet-paa-erhvervsuddannelserne>
- Nielsen, K. A., & Svensson, L. (2004). *Action and interactive research: a nordic approach*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Pallasmaa, J. (2009). *The Thinking Hand: Existential and embodied wisdom in architecture*. Finland: Wiley.
- Parkinson, C. N. (1963). *Parkinsons Lov*. København: Forlaget Fremad.
- Pihl, M. D. (2017). *Flere får en uddannelse med faglærte taber terræn*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- Pless, M., & Katznelson, N. (2005). *Niende klasse og hvad så? – en midtvejsrapport om unges uddannelsesvalg og overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse og arbejde*. København: Center for Ungdomsforskning.
- Pless, M., Juul, T. M., & Katznelson, N. (2016). *Uddannelsesvalg, vejledning og karrierelæring i et ungeperspektiv*. (Open Access udg.) Aalborg Universitetsforlag.
- Ploug, N. (red.). (2008). *Social arv og social ulighed*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Poulsen, B. K. (2020). Insights and Outlooks: career learning in the final years of compulsory school, *Education Inquiry*, 11:4, 316-330, DOI: 10.1080/20004508.2020.1713691. Hentet på: <https://doi.org/10.1080/20004508.2020.1713691>
- Poulsen, B. K., Thomsen, R., Buhl, R. & Hagmayer, I. A. (2016). *Udsyn i udskolingen*. KL og Danmarks Lærerforening. Hentet på https://pure.au.dk/portal/files/102324240/Bog_om_Udsyn_i_Udskolingen.pdf
- Rambøll (2021). *Rekruttering til strukturfaget. Undersøgelse*. Byggeriets Uddannelser. Hentet på <https://ramboll-my.sharepoint.com/:b:/p/vib/EQWwAHBjsthlvV5BKA7WLUABRf4uz8OrdEBzQCp8xgsfnw>
- Rambøll (2017). *Evaluering af EUX*. Endelig rapport.
- Rasmussen, P. B., Moberg, K., & Vestergaard, L. (2013). Effektmåling af projekt Edison: et entreprenørskabsforløb for 6.-7. klasse. Odense: Fonden for Entreprenørskab.
- Risgaard, L. (2020). Den direkte vej til Løvens Hule er erhvervsuddannelsen. Fho.dk <https://fho.dk/blog/2020/02/02/den-direkte-vej-til-loevens-hule-er-en-erhvervsuddannelse/>
- Ritzau (2020). Læreplads i Høng kåret som Årets Innovative Læreplads. <https://www.zbc.dk/nyhedsoversigt/vinder-af-aarets-innovative-laereplads-2020/>
- Seerup, T. J. (2014). Danske Iværksættere er håndværkere. TV2 nyheder. 14.03.2014. set 4. marts <http://nyheder.tv2.dk/external/eboc4b5dd73ee5282020fe958fd864299275c916/noredirect>
- Sennett, R. (2008). *The craftsman*. New Haven: Yale University Press.
- Skovhus, R. B. (2018). *Vejledning - valg og læring: Unges deltagelse i vejledning*. Trykværket. Hentet på https://www.ucviden.dk/ws/portalfiles/portal/107142479/Skovhus_Randi_2018_Vejledning_valg_og_l_ring.pdf
- Sørensen, K. B., & Winie, E. (2015). The role of doing and making models with materials: Outlining "designerly and human-centred entrepreneurship". I *Tangible means: Experimental knowledge through materials* (s. 185-199). Kolding: Kolding School of Design.
- Tanggaard, L. (2017). Måske skulle vi gøre 2017 til håndværkets år? Kristeligt Dagblad. Nedtaget d. 04.06.18: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/debat/professormaske-skulle-vi-goere-2017-til-haandvaerkets-aar> Tanggaard
- Tanggaard, L. & Wegener, C. (2015). Why novelty is overrated, *Journal of Education and Work*, DOI: [10.1080/13639080.2015.1040379](https://doi.org/10.1080/13639080.2015.1040379)
- Tanggaard, L. (2008). *Kreativitet skal læres—når talent bliver til innovation*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Tanggard, L. (2004). Læring og identitet mellem skole og praktik: med udgangspunkt i moderne dansk erhvervsuddannelse. InDiMedia, Department of Communication, Aalborg University.
- Tesfaye, M. (2013). *Kloge hænder. Et forsvar for håndværk og faglighed*. København: Gyldendal.

- Thomsen, J. P. (red.) (2016). *Unge i Danmark – 18 år og på vej til voksenlivet: Årgang 95 – Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Trust, T., Maloy, R. W. & Edwards, S. (2018). Learning through Making: Emerging and Expanding Designs for College Classes, *TechTrends*, 62, 19–28.
- Uddannelses- og forskningsministeriet (2019). Analyse: flere iværksættere har en videregående uddannelse. <https://ufm.dk/aktuelt/pressemeddelelser/2019/filer/analysenotat-om-ivaerksaetteri-03-04-19.pdf>
- Vækstanalyse (2019). Iværksætterbarometer 2019. Vækstanalyse, Erhvervshus Sjælland og Vækstfabrikkerne. <http://vaekstanalyse.dk/file/668442/ivaerksaetterbarometer2019.pdf>
- Vækstforum Sjælland (2017). *Produktivitetsanalyse 2017, dybdegående indblik i produktivitetsudviklingen i Region Sjælland over de seneste ti år*. Vordingborg: Vækstforum Sjælland.
- Wax, M. L. (1980). Paradoxes of "consent" to the practice of fieldwork. *Social Problems*, 27, 272-83.
- Østergaard, K. (2016). Se de mest attraktive job. *Ugebrevet A4*. 4. maj, 2016. <https://fagbladet3f.dk/nyheder/90609a69734348edb05cd904610cf6a1-20160510-se-de-mest-at-traktive-job>

■

Bilag 1: Interviewguide lærerteams

Skolens valgfag

- Hvor mange spor har skolen i udskolingsårgangene?
- Hvilke valgfag har skolen?
- Hvordan præsenterer I valgfagene for dem? (brochurer, oplæg, hjemmeside, video, 6. klasser på besøg, introaftener ...)
- Hvilke elever vælger de forskellige linjer (fx i fht. køn, tosprogede, familiebaggrund)?
- Hvilke linjer vælger de elever, der overvejer erhvervsuddannelser – ved I noget om det?

Elevernes lyst til læring

Oplever I, der har været elever, som har været *særligt* engagerede i valgfaget?

- Hvordan har I oplevet det?
- Hvad er det for elever? (fx køn, tosprogede, familiebaggrund)
- Hvordan arbejder I med de elever?
- Har I organiseret jer særligt i forhold til dem? (fx særlige tilbud, inddrager erhvervsliv, foreninger)

Oplever I, der har været elever, som *ikke* har været engagerede i valgfaget?

- Hvordan har I oplevet det?
- Hvad er det for elever? (fx køn, tosprogede, familiebaggrund)
- Hvordan arbejder I med de elever?
- Har I organiseret jer særligt i forhold til dem? (fx særlige tilbud, inddrager erhvervsliv, foreninger)

Hvad har fungeret godt og mindre godt i valgfaget?

Her spørges til konkrete eksempler fra de undervisningsforløb specifikt rettet mod håndværk og iværksætteri. Hvad fungerede godt og hvad fungerede mindre godt? Hvilke elever lagde I særligt mærke til? Forløbene inkluderer:

- Besøg hos Frirumlab
- Afprøvning af øvelser under Mikkel's ledelse (skab en fortælling – indret et rum - lav en festival – få penge til at yngle – se film om iværksættere, Andreas, Fredrik, Celia)
- Besøg på Slagelse Erhvervscenter
- Besøg af Erhvervsuddannelse
- Besøg af iværksætter i forår 2019
- Arbejdet frem mod Next Level

Antagelser

Projektet bygger på en række antagelser og målsætninger vi gerne vil spørge ind til:

- Hvad er elevernes oplevelse af iværksætteri. Har valgfaget rykket ved deres forståelse af iværksætteri?
- Hvad er elevernes oplevelse af håndværk og erhvervsuddannelse? Har forløbet rykket ved deres oplevelse af hvad man kan bruge håndværk til?
- Hvorledes oplever eleverne at arbejde med hænderne og konkrete udfordringer og opgaver? Er det mere eller mindre motiverende end traditionelt skolearbejde eller...
- Tror I denne type valgfag og undervisningsaktiviteter kan gøre elever mere interesseret i iværksætteri og/eller håndværk? Hvad ville der skulle til for at lykkedes i endnu højere grad med dette?

Afsluttende

Hvis/når I skal til at planlægge og gennemføre valgfaget igen, med den erfaring, I har nu, hvad ville I så gøre og hvad ville I være opmærksom på? – Eller hvis I skulle give et godt råd til en ny lærer der skulle planlægge og gennemføre valgfaget, hvad ville I så pege på?

Udvælgelse af elever

- Hvilke elever skal evt. interviewes?
- Hvornår skal de interviewes?
- Hvornår kan survey uddeles?

Bilag 2: Interviewguide elever før og under projekt

Introspørgsmål

- Hvad hedder I
- Hvilken klasse går I i?

Valg af valgfag

- Hvilke andre valgfag er der på skolen?
- Har I selv valgt at komme på dette valgfag?
- Var det svært at vælge valgfag?
- Hvad tænker I, havde været det værste ved at komme på hver af de andre valgfag på skolen?
- Hvad tænker I, er det gode ved hvert af de andre valgfag?
- Talte I med jeres forældre om valgfagene? Hvad sagde de?

Skolens og vores tiltag/aktiviteter

- Hvad er I særligt glade for, og hvad er det værste ved dette valgfag? Giv eksempler – bedste & værste oplevelse på valgfaget?
- Hvad var I særligt glad for, og hvad var det værste ved aktiviteterne i dag? Giv eksempler.
- Hvad er de 2-3 vigtigste indholdsmæssige pointer, I tager med fra undervisningen i dag?

Forståelse af iværksætteri og erhvervsuddannelser

- Hvad forbinder I med håndværk og erhvervsuddannelser?
- Hvad forbinder I med ordet "iværksætteri"?
- Har dette valgfag/dagen i dag ændret på, hvad I forbinder med iværksætteri og med håndværk og erhvervsuddannelser? Giv eksempler.

Fremtidsplaner

- Har I planer/ ønsker/ drømme i forhold til at tage en ungdomsuddannelse?
- Hvordan tror I, jeres liv ser ud om 10 år?

Bilag 3: Interviewguide elever efter projekt

Introspørgsmål

- Hvad hedder I
- Hvilken klasse går I i?

Valg af valgfag

- Hvilke andre valgfag er der på skolen?
- Har I selv valgt at komme på dette valgfag?
- Var det svært at vælge valgfag?
- Hvad tænker I, havde været det værste ved at komme på hver af de andre valgfag på skolen?
- Hvad tænker I, er det gode ved hvert af de andre valgfag?
- Talte I med jeres forældre om valgfagene? Hvad sagde de?

Skolens og vores tiltag/aktiviteter

- Hvad er I særligt glade for, og hvad er det værste ved dette valgfag? Giv eksempler – bedste & værste oplevelse på valgfaget?
- Besøg hos Frirumlab?
- Afprøvning af øvelser under Mikkel's ledelse (skab en fortælling – indret et rum - lav en festival – få penge til at yngle – se film om iværksættere, Andreas, Fredrik, Celia)?
- Besøg på Slagelse Erhvervscenter?
- Besøg af Erhvervsuddannelse ?
- Besøg af iværksætter i forår 2019?
- Arbejdet frem mod Next Level

Cases med elevernes produktudvikling

- Fortæl om dine ideer og produktudvikling frem mod Next Level
- Hvor har du hentet hjælp eller inspiration til denne ide eller dette produkt?
- Hvilke ideer er du ellers kommet på undervejs i projektet? (Pengeyngleøvelsen, skoleforbedring, nordby)
- Hvor har du hentet hjælp eller inspiration til dine ideer?
- Er der nogle ideer du kunne tænke dig at gå videre med?

Brug af hånd og løsning af konkrete udfordringer (hvis eleverne ikke tidligere har været inde på dette)

- Hvorledes oplever I at arbejde med hænderne og løse konkrete udfordringer og opgaver? Er det mere eller mindre motiverende end traditionelt skolearbejde eller...?
- Er der nogle af de forskellige mennesker I har mødt undervejs i valgfaget, som har gjort særligt indtryk på jer? Er der nogle af dem, som I kunne finde på at kontakte i fremtiden, hvis I har et spørgsmål i forhold til noget med iværksætteri, håndværk, uddannelse eller lign.

Forståelse af iværksætteri og erhvervsuddannelser

- Hvad forbinder I med håndværk og erhvervsuddannelser?
- Hvad forbinder I med ordet "iværksætteri"?
- Har dette valgfag ændret på, hvad I forbinder med iværksætteri og med håndværk og erhvervsuddannelser? Giv eksempler.

Fremtidsplaner

- Har I planer/ ønsker/ drømme i forhold til at tage en ungdomsuddannelse?
- Hvordan tror I, jeres liv ser ud om 10 år?
- Kunne I tænke jer at blive iværksættere? Hvorfor? Hvorfor ikke?
- Kunne I tænke jer at blive håndværkere og/eller tage en uddannelse på erhvervsskolen? Hvorfor? Hvorfor ikke?

Afsluttende: Hvis I var lærere, hvad ville I så ændre for at gøre valgfaget endnu bedre?

Bilag 4: Rammer for film

Interviewguide i forhold til film med elever

Hvad er jeres ide?

Hvem kan få gavne af ideen?

Hvad skal der til for at komme videre med ideen?

Hvordan fandt I på det?

Hvor har du hentet hjælp eller inspiration til denne ide eller dette produkt?

Hvis der er nogle der også vil være iværksætter eller håndværker spørger vi også ind til dette

Interviewguide i forhold til film med faglærte iværksættere

Vil du beskrive den virksomhed, som du har etableret?

Kan du fortælle din historie fra du valgte en erhvervsuddannelse til du valgte at blive iværksætter?

Hvilke positive elementer er der ved at arbejde med et håndværk?

Hvilke positive elementer er der ved at være iværksætter?

Hvilke udfordringer er der ved at være iværksætter?

Hvilke dele af dit arbejdsliv indeholder kreativitet?

Hvilke råd vil du give til unge mennesker i dag i forhold til at blive iværksætter?

Bilag 5: Observationsguide

Konteksten

- Hvor foregår det?
- Hvordan er rummet organiseret fra start (og eventuelt hvordan omroberes det undervejs)?

Læreren

- Hvordan igangsætter læreren aktiviteter?
- Hvilket indhold/aktiviteter arbejdes der med?
 - Arbejdes der praktisk, med at producere noget?
 - Lægger underviser op til at eleverne skal finde på (innovation)?
- Hvordan håndterer læreren 'forstyrrelser'?

Eleverne

- Hvordan deltager eleverne?
- Hvordan deltager de forskelligt?
- Hvordan interagerer eleverne?
- Hvilke sammenhænge ses mellem praktisk arbejde med hænderne og kreativitet?
- Hvilke sammenhænge ses mellem praktisk arbejde med hænderne og motivation?

Bilag 6: Aktiviteter på de tre skoler

	Marievangskolen	Nymarksskolen	Broskolen
Oplæg med faglært iværksætter	21/5/19		21/5/19
FriRUM Lab 1. del	14/8/19	9/1/19	6/1/19
FriRUM Lab 2. del	21/8/19	16/1/19	13/1/19
Besøg hos Erhvervscentret	8/1/19	23/1/19	20/1/19
Præsentation af iværksættere og øvelser/spil om iværksætteri.	20/11/19 og 4/12/19	21/11/19, 28/11/19 og 5/12/19	4/11/19
Besøg af erhvervsuddannelse	22/1/20	30/1/20	27/1/20
"Mor møder virksomheder" - arrangement	10/12/19	10/12/19	10/12/19
Feedback og hjælp til projektbeskrivelse - Next Level.	Løbende	Løbende	Løbende
Deadline tilmelding Next Level	6/1/20	6/1/20	6/1/20
Indsendelser af projektbeskrivelser til Next Level	26/2/20	26/2/20	26/2/20
Fælles afslutning på Erhvervscenteret som afslutning på første år af iværksætterfaget	18/3/20 (aflyt pga. corona)	18/3/20 (aflyt pga. corona)	18/3/20 (aflyt pga. corona)
Forløb med lokal iværksætter - Introduktion og produktudvikling (Godis Grønt og Slagelse Engineering)	September 2020		November 2020
Forløb med lokal iværksætter Produktudvikling (Godis Grønt og Slagelse Engineering)	September 2020		November 2020
Forløb med lokal iværksætter – kommunikation (Godis Grønt og Slagelse Engineering)	November 2020		November 2020
Forløb med lokal iværksætter Fremlægelse	November 2020		November 2020

Bilag 7: Forløb frem mod Next Level

Datoer og sted	Indhold
Deadline tilmeldelse Next Level 6/1.	Læreren tilmelder klassen
FrirumLab, 1. del: Broskolen 6/1 og Nymarkskolen 9/1	Rammerne for Next Level præsenteres. Der arbejdes med enten 1) Ide-generering eller videreudvikling 2) Prototype til konkurrence 3) Præsentation til konkurrence
FrirumLab, 2. del: Broskolen 13/1 og Nymarkskolen 16/1	Fortsat: Der arbejdes med enten 1) Ide-generering eller videreudvikling 2) Prototype til konkurrence 3) Præsentation til konkurrence
Besøg hos Slagelse Erhvervscenter Broskolen 20/1 og Nymarkskolen 23/1	Oplæg fra Erhvervscenteret og mulighed for at få feedback i forhold til ideer til Next Level.
Oplæg om håndværk og iværksætteri Broskolen 27/1 og Nymarkskolen 30/1	Oplæg om håndværk og iværksætteri, øvelse med messingrør og ide-generering i forhold til hvorledes dette materiale kan bruges i forhold til de ideer, eleverne arbejder med.
På skolen Broskolen 27/1 og Nymarkskolen 30/1	Videre arbejde med produkt/ide sammen med skolens lærere (fx plakater, projektbeskrivelse eller lig.)
Broskolen 13/1 og Nymarkskolen 16/1	Færdig skrivning og aflevering af projektbeskrivelse (den egentlige deadline er den 26/2).
Next Level: Marts	Fremlæggelse til konkurrence
Evt. den nationale konkurrence - April.	Konkurrence

Bilag 8: Oversigtsskema over empiri

Empiri fra Marievangskolen	
Survey til elever	Før og efter
Elevinterviews	2 gruppeinterviews med 7 elever under forløbet
	2 gruppeinterviews og et individuelt interview med 13 elever efter forløbet
Lærerinterviews	2 individuelle interview med lærer/pædagog-teamet efter forløbet af ca 1 -1½ time
Observationsnoter hvoraf en del også er lydoptaget	Oplæg med håndværker/iværksætter
	Ide-udvikling i Frirumlab (6 lektioner fordelt på 2 dage)
	Feedback på Erhvervscenteret (3 lektioner)
	Præsentation af iværksættere og testning af øvelser/spil om iværksætteri (6 lektioner fordelt på 2 gange)
	Innovation og ide-udvikling med besøg af erhvervsuddannelse og projektet UIIV (3 lektioner)
	Udvikling af produkter sammen med økologisk iværksætter på landbrugsskolen ZBC (fire gange af 3 timer)
Lydoptagelser	Lydoptagelse i forbindelse med observationerne
Fotos	Løbende fotos af elevernes produkter og aktiviteter
Videoptagelser	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Dokumenter	Indsendte projektbeskrivelser til Next Level
Empiri fra Nymarkskolen	
Survey til elever	Før og efter
Elevinterviews	2 gruppeinterviews med 7 elever under forløbet
	2 gruppeinterviews med 8 elever efter forløbet
Lærerinterviews	2 interview med lærerteamet efter forløbet af ca 1 -1½ time
Observationsnoter hvoraf en del også er lydoptaget	Ide-udvikling i Frirumlab (6 lektioner fordelt på 2 dage)
	Feedback på Erhvervscenteret (2 lektioner)
	Præsentation af iværksættere og testning af øvelser/spil om iværksætteri (6 lektioner fordelt på 3 gange)
	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Lydoptagelser	Lydoptagelse i forbindelse med observationerne
Fotos	Løbende fotos af elevernes produkter og aktiviteter
Videoptagelser	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Dokumenter	Indsendte projektbeskrivelser til Next Level
Empiri fra Broskolen	
Survey til elever	Før og efter
Elevinterviews	1 gruppeinterviews med 4 elever under forløbet
	2 gruppeinterviews med 6 elever efter forløbet
Lærerinterviews	2 individuelle interview med lærerteamet efter forløbet af ca 1 -1½ time
Observationsnoter hvoraf en del også er lydoptaget	Oplæg med håndværker/iværksætter
	Ide-udvikling i Frirumlab (6 lektioner fordelt på 2 dage)
	Feedback på Erhvervscenteret (3 lektioner)
	Præsentation af iværksættere og testning af øvelser/spil om iværksætteri (6 lektioner fordelt på 2 gange)

Empiri fra Marievangskolen	
	Innovation og ide-udvikling med besøg af erhvervsuddannelse og projektet UIIV (3 lektioner)
	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Lydoptagelser	Lydoptagelse i forbindelse med observationerne
Fotos	Løbende fotos af elevernes produkter og aktiviteter
Videoptagelser	Deltagelse i Next Level og filmede interview med elever om deres produkter
Dokumenter	Indsendte projektbeskrivelser til Next Level
Empiri fra netværksaktiviteter med ZBC, Erhvervscenter, skoler, UU vejledere og Fonden for Entreprenørskab	
Lydoptagelser + observationsnoter	"Mor møder virksomheder" – arrangement
Noter	2 samtaler med Pernille Munthe Dahl, der er UU vejledere og tidligere ansat ved ZBC
Noter	6 møder med ledere, lærere og pædagoger, 4 netværksmøder med ZBC og Erhvervscenter, 2 møder med ZBC, 2 møder med Erhvervscenter, 2 møder med Fonden for Entreprenørskab (se liste over netværk og netværksaktiviteter)
Empiri fra case-undersøgelse af iværksættere	
Video	Interviews med 4 iværksættere
Dokumenter/medier	Cases med "succesfulde" iværksættere med håndværkerbaggrund.
Medier	
Noter	Diskussion i offentlige medier (radio/TV) af håndværk, erhvervsskoler og iværksætteri.
Empiri produceret med og af pædagogstuderende	
Lydoptagelser + observationsnoter	Udvikling af spil med fokus på håndværk og iværksætteri (16 lektioner fordelt på fire dage)
Lydoptagelser + observationsnoter	Test af spil i indskoling (6 lektioner fordelt på to dage)
Dokumenter	Pædagogstuderendes skriftlige evalueringer samt eksempler på iværksætter med håndværkerbaggrund
Undervisningsmateriale	Beskrivelse af prototype af spil som del af udviklet undervisningsmateriale.
Video	Interview med 6 iværksættere

Bilag 9: Netværk og aktører

Nymarksskolen

Rene Nielsen, skoleleder
Steen Rosendahl, lærer
Sofie Axlev, lærer

Marievangsskolen

Henrik Villiam Østergaard, skoleleder
Mia Grenhardt, Lærer
Dorte Myhre, Lærer
Nanna Mundt, Pædagog

Broskolen

Charlotte Paulsen, skoleleder
Kasper Nørgaard, lærer
Johnny Thomsen, lærer

Erhvervscenter

Morten Augustsen, chefkonsulent
Anita Rosenbæk, virksomhedskonsulent
Anne Gramtoft, innovationskonsulent
Thomas Bagger, selvstændig og koblet til Morten Augustsen's netværk

ZBC

Tony Aagaard, Event- og kommunikationskonsulent
Marianne Marie Andersen, Sous Chef, Event- og kommunikation
Pernille Dahl (under forløbet skifter hun til at være UU vejleder)
Caroline Vera Wium-Andersen, Event- og kommunikationskonsulent
Anne Egehøj, underviser i iværksætteri
Camilla Romme Hansen, underviser i iværksætteri på ZBC men er nu på vej til at Fonden for Entreprenørskab med ansvar for Region Sjælland.
Anne Stoltenberg
Frederikke Tom-Petersen

Frirum Lab

Karen Sieling, indehaver

FFE

Peter Rasmussen, Iværksætterunge
Kåre Moberg, forskningsleder
Henrik Thøgersen Thise, programleder af Next Level
Camilla Romme Hansen, underviser i iværksætteri på ZBC men er nu på vej til at Fonden for Entreprenørskab med ansvar for Region Sjælland.

UU-vejledere

Pernille Dahl
Jacob Mortensen

Iværksættere/håndværkerer

Andreas Lazzarotto
Morten Germansen
Fredrik Sahlin

Casper Berg

Absalon

Mikkel Boysen

Rikke Brown

Randi Nygard Andersen

Louise Byskov

Rikke Juul

Bettina Buch, Center for Skole og Læring, docent

Malis Ravn, Center for Skole og Læring

Pædagogstuderende på skole-fritid specialisering

Netværk af erhvervsfolk i Slagelse

Comwell Klarskovgaard

Dan Palletiser

Bagger Låse og Alarm

Odin Maskinfabrik

Vikar og Gastronomi

Georg Berg

Slagelse Transportcenter

Aage Langkjær samt Autopartner

Projektet "undervisning i iværksætteri (UIIV)

Anne Bahn Egehøje, projektleder. Projektet handler om at styrke iværksætteri på erhvervsuddannelsen.

Helhedsplanen

Illir Shkoza, Chef

Allan Hessel

Ildsjele og eksperter

Katrine Diduck, debattør og underviser i "håndværk og design"

Netværk etableret via Nordea-fonden

Ellen Smidt-Nielsen, Sekretariatschef, Akademiet for talentfulde unge

Beate Laubel Boysen, projektleder, Fonden for Entreprenørskab

Karin Skjøth, Projektleder, Efterskolerne

Bilag 10: Møder i netværk og forskningscirkler

Dato	Mødets karakter	Personer
13. marts	Internt møde	Mikkel Boysen, Randi Andersen
14. marts	netværk	Mikkel Boysen samt pædagogisk konsulent
15. marts	Styregrup- pemøde	Mikkel Boysen (projektleder) skoleleder Broskolen og Marievangsskolen, Pernille Dahl fra EUD, Morten Augustsen fra Slagelse Erhvervscenter, Illir fra helhedsplanen, Nanna Mundt, pædagog fra Marievangsskolen, Randi docent fra Absalon, Karen Zielsing, frirum Lab
22. marts	Internt møde	Mikkel Boysen og Rikke Brown
29. marts	Design	Mikkel Boysen, Rikke Brown og Pernille Dahl fra EUD
april	Design	Mikkel Boysen samt Lærere og pædagoger fra Nymarksskolen, Marievangsskolen og Broskolen samt skoleledere. Illir fra Helhedsplan
3. april	Design	Forskere, lærere og pædagoger fra Nymarksskolen, Marievangsskolen og Broskolen samt skoleledere. Repræsentanter fra Helhedsplan.
8. april	Netværk	Karen Zielsing og Rene skoleleder fra Nymarksskolen i forbindelse med Absalon kursus i iværksætteri.
12. april	Design	Mikkel Boysen og Pernille Dahl ZBC
23. april	forskning	Mikkel Boysen og Rikke Brown
23. april	Design	Mikkel Boysen og Karen Zielsing
29. april	Design	Mikkel Boysen og Karen Zielsing
1. maj	Design	Forskere, skoleledere, lærere, pædagoger, repræsentanter fra Helhedsplanen.
29. maj	Forskning	Rikke Brown og Mikkel Boysen
6. juni	Design	Pædagoger og lærere på Marievangsskolen samt Karen Sieling
20. juni	Design	Pædagoger og lærere på Marievangsskolen
27 juni	Design	Lærere på Broskolen
5. august	Design	Lærere på Marievangsskolen
6. august	Forskning	Internt møde
19. august	Forskning	Internt møde
20 august	Design	Møde med repræsentanter fra ZBC

Dato	Mødets karakter	Personer
21. august	Design	Møde med Erhvervscenter og erhvervsfolk og ZBC
26. august	Design	Møde med lærere fra Broskole
5. semester	Forskning	Internt møde
25. semester	Forskning	Internt møde
25. semester	Forskning	Møde med UU vejleder
27. semester	Design	Møde med repræsentant for ZBC og Fonden for Entreprenørskab
22. oktober	Design	Møde med Erhvervscenter, ZBC og erhvervsfolk
24. oktober	Design	Møde med repræsentant fra ZBC og Fonden for Entreprenørskab.
7. november	Forskning	Internt møde
28. november	Forskning	Diskussion og fremlæggelse af projekt ved forskningsværksted i Absalon
5. december	Design	Møde med Karen Sieling fra FriRUM lab
9. december	Design	Møde med iværksætter
10. december	Design	Møder med aktører under arrangement "mor møder virksomheder"
2. januar	Design	Møde med Karen Frirum for FriRUM Lab
6. januar	Forskning	Internt møde
24. februar	Design	Møde med lærere fra skolerne og Allan Hessel fra "en fælles indsats"
25. februar	Forskning	Internt møde
27. februar	Forskning	Internt møde
27. februar	Forskning	Internt møde - også med deltagelse af Louise Byskov og Randi Andersen
29. maj	Evaluering	Med lærer fra Marievangsskolen
29. maj	Evaluering	Med lærer 2 fra Nymarksskolen
3. juni	Evaluering	Med lærer 1 fra Nymarksskolen
3. juni	Evaluering	Med elever fra Nymarksskolen
3. juni	Evaluering	Med elever fra Marievangsskolen
4. juni	Evaluering	Med lærer 2 fra Broskolen
9. juni	Evaluering	Med elever fra Borskolen
18. juni	Evaluering	Med pædagog fra Marievangsskolen

Dato	Mødets karakter	Personer
8. september	Design	Planlægning sammen med Marievangsskolen og Godis Grønt
11. september	Design	Planlægning sammen med Marievangsskolen og Godis Grønt
11. september	Design	Planlægning sammen med Slagelse Engineering
6. november	Forskning	Analyseværksted med Rikke Juul og Louise Byskov
3. december	Evaluering	Evaluering med lærere og elever
16. december	Forskning	Analyseværksted med Mette Rold og Louise Byskov

Bilag 11: Oversigt over pædagogstuderendes udvikling og afprøvning af undervisningsdesigns

	Aktivitet	Deltagere	Ideer/temaer
26/8	Bordrollespiller introducerer Dungeon and dragons – vi afprøver	Hold A + underviser	Viden – mange seancer bliver lange, fordi spillerne ikke ved, hvordan de skal spille.
28/8	De studerende har udviklet nye spil om iværksætteri med udgangspunkt i ideer fra bordrollespil – afprøvning og evaluering.	Hold A + underviser	Løvens hule, roller til dommerne, fortællerrouletter, opbygge en verden på en ø,
30/8	De studerende har udviklet nye spil om iværksætteri med udgangspunkt i ideer fra bordrollespil – afprøvning og evaluering	Hold A + underviser	karakterkort med håndværk og iværksætteri, lån penge i bank. Historiefortælling.
2/9	De studerende afprøver de nye spil med børn fra skole – efterfølgende evaluering.	Hold A + underviser + pædagoger + børn	Børn har sværest ved det der er mest bordrollespil-agtigt og nemmest ved det som minder om brætspil.
4/11	Forsker afprøver elementer af spil på skole	Underviser + elever fra 8. klasse på Broskolen	Børn er mest glade, når de skal lave noget hvor hænderne bruges eller hvor det minder om leg.
8/11	Underviser introducerer selvudviklet bordrollespil med fokus på håndværk og entreprenørskab.	Hold B + underviser	Bordrollespil – gruppen ved ikke helt hvordan de skal spille og mangler overblik – hvor er vi på vej hen? Styring? Hvem styrer?

	Aktivitet	Deltagere	Ideer/temaer
11/11	De studerende har forberedt spil specifik med afsæt i undervisers bordrollespil. Afprøvning og evaluering.	Hold B + underviser	To bud på spil: 1) spillerne kan købe materialer og bygge med materialerne. 2) Spillerne skal opbygge rum – sjov ide der minder lidt om SIMS.
13/11	De studerende har forberedt spil specifik med afsæt i undervisers bordrollespil. Afprøvning og evaluering.	Hold B + underviser	To bud på spil: 1) spillerne skal rundt i tivoli og løse forskellige udfordringer med baggrund i forskellige fagligheder. 2) Spillerne trækker kort tilfældigt og bliver forskellige fagligheder – de bringes gennem en proces, hvor spillerne på skift skal tage styring.

Bilag 12: Transskription af interview med elever fra projektets indledende fase

Elever: Terje, Søren, Pia og Trine (anonymiseret)

I: Hvorfor har I valgt iværksætterfag?

Trine: Jeg har valgt det fordi jeg synes det lød spændende, altså den måde det blev præsenteret på.

I: Hvad var det du synes var spændende?

Trine: Mest det der med at lave sine egne ting og opfindelser.

I: Lave sine egne ting og opfindelser?

Trine: Ja

I: Og Pia, hvad med dig?

Pia: Jeg synes også at det lød spændende og jeg ville også gerne prøve noget nyt. Og deres præsentation var meget...

I: Var det Kaspers og Johnnys præsentation?

Pia: Ja

I: Kendte du dem fra før?

Pia: Ja jeg havde Johnny som lærer og Kasper har vi så til Kristendom og samfundsfag.

I: Kan du huske hvad de fortalte som du bed mærke i?

Terje: Det kan jeg! (griner)

Pia: Ikke rigtigt nej

I: Men hvad så med dig Terje

Terje: Jeg ville godt være på valgfaget selvfølgelig fordi det lød spændende og så havde jeg faktisk tænkt på det engang, at når jeg blev stor så ville jeg gerne have mit eget bilfirma. Og så tænkte jeg, måske hvis jeg tænker tilbage, så ville jeg allerede have noget viden indenfor iværksætteri. Altså jeg kommer i gang med det og hvordan man får det bragt ud til andre osv.

I: Ja, og hvad med dig Søren?

Søren: Jeg valgte valgfaget fordi jeg synes det stod udenfor de andre valgfag og det var en ny ting og fordi mit tidligere valgfag blev skrottet fra denne valgfagsliste.

I: Hvad var det?

Søren: Ekstra matematik

Terje: På ungdomsskolen.

I: Hvad var der ellers af muligheder, kan I huske det?

Søren: Idræt

Terje: Junior idrætsleder og så var der "klar til uddannelse". Det tror jeg var det.

I: Hvilke nogle fag synes I man er mest kreativ i i skolen generelt?

Terje: Hvis vi nu skal tage de selvfølgelige så er det "håndværk og design" og sløjt og billedkunst. Men det har vi så ikke mere. Så jeg tro det går hen i noget, for mit vedkommende, matematik eller idræt.

Søren: I madlavning kan man da også være kreativ.

Terje: Men vi har ikke madlavning mere.

Trine: I dansk kan man også skrive historier.

I: Ja, og Pia, hvad tænker du?

Pia: Jeg tænker det samme

I: Kan I godt lide at være kreative?

Terje: Ja

Søren: Ja

Terje: Det er sjovt

I: I forhold til at finde på ideer, så er der nogle der godt kan lide at arbejde med hænderne, ligesom når man laver mad eller tegner. Hvad tænker I om det?

Terje: Jeg kan godt lide at bruge hænderne.

I: Til hvad?

Terje: Til alt muligt. Jeg vil også gerne have en uddannelse hvor man brugte hænderne. En erhvervsuddannelse.

I: Hvilken uddannelse kunne det være?

Terje: Mekanikker

I: Hvad med dig Jamiie?

Søren: Jeg tager nok også en erhvervsuddannelse.

I: Hvilken uddannelse kunne du tænke dig?

Søren: Auto mekaniker

I: Altså noget som jeg er lidt interesseret i det er det med at der er mange der har en erhvervsuddannelse som bliver iværksætter. Som laver deres eget firma. Det kan være mekaniker. Det kan være VVS'er. Det kan også være nogle der videreuddanner sig bagefter. Men der er en masse uddannelser derude. Hvad er jeres syn på erhvervsuddannelser?

Terje: På hvilken måde "syn"?

I: Ja syn på om det er noget man kunne tænke sig. Eller hvad forestiller man sig erhvervsskolen er og hvad man kan bruge den til. Fx dig Trine, hvad tænker du om erhvervsuddannelsen?

Trine: Jeg tænker at man kan tage erhvervsuddannelse sammen med gymnasie.

I: Ja EUX tænker du på?

Trine: Jeg tænker også at man får mange muligheder. Men det passer ikke rigtigt med det jeg vil.

I: Hvad vil du gerne være?

Trine: Jeg tænker arkitekt eller advokat

Terje: Skal du læse Jura?

I: Så du tænker at det er mere en almindelig gymnasial uddannelse er oplagt til det?

Trine: Ja

I: Helt klart, det lyder også superspændende. Hvad tænker du en erhvervsuddannelse indeholder?

Trine: Meget det her med iværksætteri, starte sin egen butik, som bager fx

I: Kender du nogle der har startet deres egen butik?

Trine: Nej

I: Hvad med dig Pia, hvad forbinder du med erhvervsuddannelsen?

Pia: Det ved jeg ikke rigtigt. Det er sådan noget bygge noget.

I: Ja, Ja, ja jeg prøver selv at få overblik over det. For der er rigtig mange erhvervsuddannelser. Men du kommer til at tænke på noget med at bygge. Kan du godt lide sådan noget med at bruge dine hænder og bygge?

Trine: Lidt måske, ja.

I: Hvad kunne det fx være?

Trine: Fx syning, ikke sådan noget hvor man skal bygge med sav.

I: Du nævnte også før, at du godt kunne lide sådan noget med at tegne.

Trine: Ja

Terje: Du kunne jo være tegner og tegne bygninger og...

I: Men hvad kunne du godt tænke dig i fremtiden Pia?

Pia: Arkitekt, måske

I: Ja, hvad synes du er spændende med det med at være arkitekt?

Trine: Fordi jeg godt kan lide at tegne og lave noget der kan bygges og sådan.

I: Og Terje, hvorfor var det, at du gerne ville være mekaniker, hvad tiltrækker dig ved det?

Terje: Min far er mekaniker og så har han lært mig ting om biler og sådan noget. Og det synes jeg er meget spændende. Og vi plejer også at se racerløb sammen. Og alt sådan noget. Og det er nok det der har påvirket mig mest til at jeg vil det.

I: Nu sagde du det med at du godt ville have dit eget bilfirma. Har din far sit eget bilfirma eller arbejder han som mekaniker hos...?

Terje: Han arbejder som mekaniker men er nok en af dem der er mest brug for på arbejdet fordi han kan sådan det hele. Han er både på kontoret og så er han ude og lave biler og alt muligt.

I: Hjælper du ham også med at være mekaniker

Terje: Ja nogle gange går jeg ude i garagen og hjælper ham.

I: Kan du godt lide det arbejde?

Terje: Ja

I: Hvad med dig Søren, hvad tænker du om erhvervsuddannelsen i forhold til en gymnasial uddannelse?

Søren: Den ene er mere faglig. Man sidder med en bog foran sig og den anden er mere at komme ud og prøve tingene

I: Ja, ja, hvad tiltaler dig mest af de to ting. Eller det kan jo også være en kombination af de to ting.

Søren: Ikke at sidde foran en bog. Jeg kan bedre lide at prøve tingene.

Terje: Jeg forstår det ikke. Fordi der er så mange der brokker sig her på skolen og siger "eeejj der er så mange bøger" men så når de skal vælge siger de "ej vi skal på gymnasiet og læse indnu mere".

I: Er der nogle af jeres forældre, der er iværksættere egentlig?

Terje: Nej men det er ligefør han skal starte et firma, min far. Der kommer i hvert fald tre biler hjem til ham som privatkunder.

I: Det kan jo også være en måde at være iværksætter på at man er det lidt ved siden af sit job. Men er der nogle af jer – udover Terje– der godt kunne tænke sig at være iværksætter. Hvad med dig Søren, kunne du tænke dig det?

Søren: mmm, ja måske

Terje: [hvisker] Vi kan være iværksættere samme

I: Pia, hvad ville tiltale dig ved at være iværksætter? Hvis du skulle vælge mellem at være ansat et sted og have dit eget firma, hvad tror du at du ville vælge?

Pia: Det ved jeg faktisk ikke. Jeg ved det ikke rigtigt

I: Nej, det behøves du da heller ikke at vide nu overhovedet.

Terje[hvisker]: Du kan lave dit eget tegnefirma til at tegne og konstruerer de andre...

I: Ja altså arkitektverdenen er også et sted hvor der er mange der laver deres eget firma. Hvad med dig Trine, kunne du tænke dig helst at være ansat et sted eller have dit eget firma?

Trine: Det kunne være meget sejt at have sit eget firma, men jeg tror helst jeg vil være ansat.

I: Er der nogle andre ting I tænker jeg skulle have spurgt om?

Terje: Måske hvis det nu var at I ikke kunne vælge den uddannelse man ville på...altså fx mig og Søren vi er jo på erhvervsuddannelsen og Trine og Pia er mere på den gymnasiale uddannelse. Så hvis de nu skulle vælge noget på erhvervsuddannelsen, hvad ville de så vælge?

I: Godt spørgsmål, hvad tænker I om det Trine og Pia

Trine: Det skulle være noget der på en eller anden måde kunne bruges til at blive iværksætter, fx noget med salg at gøre.

Pia: Det skulle være noget med smykker

I: Det kunne være sådan noget med Guldsmed, det kan man jo godt.

Bilag 13: Transskription af interview fra projektets midterste fase

Elever: Sisse og Pelle (anonymiseret)

Interviewer: Hvad er I i gang med i øjeblikket?

Sisse: Vi er i gang med et modeshow, hvor lærerne skal gå modeshow med noget genbrugstøj på, så vil vi arbejde med bæredygtighed

Interviewer: Hvor kommer tøjet fra de skal gå i?

Sisse: Vi skal til at skrive til en genbrugsbutik

Interviewer: Skal de så donere noget tøj eller?

Sisse: Ja

Interviewer: Er det så rødkors eller?

Sisse: Ja noget i den stil

Interviewer: Hvem er du i gruppe med?

Sisse: En der hedder Sine og så en der hedder Katja

Interviewer: Den første opgave var at lave noget til det her rum ikke? Var du også i gruppe med dem der?

Sisse: Ja her ville vi lave et ungdomslokale som vi ville dele op i to. I et stillerum og et spillerum. Hvordan ente den proces? Fremlagde I jeres ideer eller?

Sisse: Ja det gjorde vi og så fremlagde Steen [holdets lærer] projektet for ledelsen.

Interviewer: Ved I hvad der skete med jeres ideer til mødet med ledelsen?

Sisse: Nej, det ved vi ikke, men de har taget det i deres overvejelser.

Interviewer: OK – det er ret fedt lokale synes jeg, fordi det kan bruges til så meget fordi det er så stort. Nå Pelle, hvem er du i gruppe med?

Pelle: Jeg er i gruppe med Ole og Tim.

Interviewer: Hvad har I været i gang med af projekter?

Pelle: Vi er i gang med at lave et zombie run escape room. Vi tænker det skal være til "open air". Så skal man have zombie kostumer på og så skal man finde sådan nogle hints til at kurere zombierne. Så i fransk er det noget med fransk at gøre. Og i andre fag er det noget med disse fag at gøre. Så hver gang du har løst en gåde, så får du et hint.

Interviewer: Det lyder virkelig spændende. Næste gang jeg kommer har jeg også en lille film jeg vil vise jer med en iværksætter, der hedder Andreas, som leder det der hedder event fabrikken. Og her sælger de også sådan nogle events som du fortæller om der. Og hvad lavede I i den første opgave?

Pelle: Mig og Ole og Tim var også i gruppe sammen der. Men her lavede vi bare noget hver især.

Tim lavede et ungdomslokale. Ole lavede et musiklokale fordi mange savner at soille musik på de ældre årgange. Og jeg lavede et fitness rum.

Interviewer: Hvordan lavede I det så? Designede I det eller?

Pelle: Ja ja. Der skulle fx være løbemaskiner her og vægte derovre.

Interviewer: Ja, ok, har I egentlig, altså nu er I jo på det her innovationsfag og arbejder med iværksætteri. Hvis I nu tænker frem, kunne I så tænke jer at være iværksættere?

Sisse: Ja

Pelle: Jeg kunne godt overveje det.

Interviewer: Hvad ville tale for det? Eller hvad synes du ville være godt ved det?

Pelle: At man skulle stå for det selv

Sisse: Ja

Interviewer: Hvad ville det betyde det der med at stå for det selv?

Sisse: Det er bare lidt sjovere

Interviewer: Hvad ville så tale imod det

Sisse: Tror det ville være hårdt at skulle stå med det selv

Pelle: Ja, jeg tror det samme

Interviewer: Men er det friheden i at kunne stå for det selv I synes om?

Pelle: Ja

Interviewer: Hvad skulle det så være, altså iværksætter kan man jo blive indenfor alle mulige områder. Men kunne I se jer selv som iværksætter indenfor et bestemt område?

Sisse: Jeg har faktisk noget derhjemme jeg er i gang med allerede nu.

Interviewer: Okay, hvad er det?

Sisse: Jeg tegner og så tegner jeg ting for folk og så får jeg penge for det.

Interviewer: Det gør du simpelthen! Så du gør faktisk noget i stil med den film med Celia vi lige viste?

Sisse: Ja

Interviewer: Hvad er det så du tegner?

Sisse: Det er forskelligt. Det er det hele.

Interviewer: Hvis jeg skulle komme til dig og købe noget, hvad...

Sisse: Altså min fætter har lige været her og han vil have jeg skal tegne hans kat, så det er i gang med.

Interviewer: Så det kunne være eksempelvis, at jeg kunne få et portrætbillede af min datter hos dig?

Sisse: Ja

Interviewer: Så du maler portrætter og den slags?

Sisse: Ja

Interviewer: Det er da fantastisk! Kunne de der 100 kr. som jeg uddelte, kan det bruges til noget i den sammenhæng. Kan du købe nogle materialer fx, du har jo brug for nogle gode materialer. Det betyder vel meget ikke?

Sisse: Jo

Interviewer: De penge kunne måske også bruges til at komme ud til flere kunder. Bruger du sådan noget som Celia med fx instagram?

Sisse: Nej

[...]

Interviewer: Nå men hvis man tænker frem som iværksætter så kan man i hvertfald bruge det der med at tegne til rigtig mange ting. Hvad med dig Pelle?

Pelle: Jeg laver nogle lunde det samme som Sisse her med malerier. Jeg laver de her malerier, der kan deles op i flere dele. Og så når man sætter dem sammen så bliver det sådan et stort maleri. Det er sådan nogle små malerier men når man sætter dem sammen kan det fx blive til Eifeltårnet eller en person.

Interviewer: Køber man dem så hver for sig eller samlet eller?

Pelle: Man køber dem samlet og så sætter man dem op.

Interviewer: Med et mellemrum eller helt sammen?

Pelle: Det bestemmer man selv. Enten med mellemrum eller helt sammen.

Interviewer: Og hvad gør du så

Pelle: Ja jeg laver dem. Jeg har lige lavet en til min storebror fordi han skulle flytte i lejlighed. Ham og hans kæreste har sådan et billede hvor hun sidder på hans ryg eller hans skulder og det har jeg så lavet om til sådan nogle små billeder man kan sætte sammen.

Interviewer: Så det er ikke billedet du klipper ud, du maler det selv?

Pelle: Ja jeg maler det.

Interviewer: Med akryl eller?

Pelle: Det er forskelligt

Interviewer: Så I er sådan nogle kunstnere her på holdet [griner lidt]. Det er da meget sejt. Eller det er ikke bare meget sejt, det er da supersejt. Kunne du bruge det i denne forbindelse. Altså de her 14 dage. Kunne det ikke være sjovt at få lidt flere penge ud af det?

Pelle: Jo det kunne det da godt.

Interviewer: Hvorfor har du egentlig kastet dig over denne særlige teknik?

Pelle: Det er fordi, da jeg var lille, da malede jeg bare. Og lige pludseligt så satte jeg det sammen. Så så jeg det kunne blive til noget og så begyndte jeg bare at gå efter det. Så for nogle dage siden, så havde min storebror vist det til hans venner. Og så en af hans venner havde sagt det til dem også. Så nu skal jeg også til at gå i gang med det.

Interviewer: Nå men det er spændende og det lyder som om der er mange muligheder i det. Men altså, nu tager I jo udgangspunkt i noget man godt kunne kalde et håndværk, altså man gør noget med hænderne. At man kan skabe noget konkret. Ligesom Fredrik i filmen snakker om i forhold til landbruget, så kan I også skabe noget konkret. [...] Hvordan oplever I det med at bruge hænderne i skolen. Synes I det er fedt at tegne og den slags eller hvordan tænker I det i forhold til skolen?

Sisse: I forhold til at bruge hænderne gå de ikke så meget op i det [i skolen]

Interviewer: Ja, hvad tænker du Pelle?

Pelle: Ja det er det samme. Det er jo mest i de mindre klasser at man bruger hænderne til at lave noget i timerne. Men ellers skal man bare sidde og læse eller lytte. Man bruger ikke så meget hænderne mere.

Interviewer: Så det går mere væk med tiden. Er I mere motiveret når I arbejder med hænderne?

Sisse: Meget mere

Pelle: Meget

Interviewer: I hvilket fag bruges I egentlig hænderne?

Sisse vi har lige brugt hænderne meget lidt i dansk. Eller bruges det kun når vi har projektuge

Interviewer: Hvad gør I så i projektuge?

Pelle: Så skal vi få de forskellige fag ind under og lave et produkt.

[...]

Bilag 14: Transskription af interview fra projektets afsluttende fase

Elever: Terje, Pia og Sanne (anonymiseret)

[I nedenstående transskription er interviewet inddelt i en række temaer, der korresponderer med interview guiden og de aktiviteter, der iværksætterfaget har omfattet].

Valg af valgfaget

I: Det valgfag, som I så valgte, var det det I valgte som førsteprioritet?

Terje: Jeg valgte det her som førsteprioritet.

I: Kan I huske, hvorfor I valgte det?

Terje: Jeg kan godt huske, hvorfor jeg valgte det. Og jeg valgte det på grund af, at jeg har altid sådan, fra da jeg var lidt mindre også, sådan elsket at finde på mine egne ting og sådan noget. Og så tænkte jeg, da det her hold kom, så var det sådan: 'Det skal jeg prøve.' Og så se, hvordan det er, og komme lidt mere i dybden på iværksætteri og prøve det selv, og sådan noget. Og ja, det var egentlig derfor, at jeg valgte det her hold.

I: Ja.

Terje: Fordi det har været der næsten igennem, da jeg var sådan 10 eller noget.

I: Var det noget som I talte med jeres forældre om?

Terje: Jeg tror også jeg har fortalt dem lidt om, at jeg har valgt det her valghold, som omhandler iværksætteri..

I: Mh.

Terje: Og så har vi bare sådan talt lidt om det.

[...]

Aktiviteter generelt

I: Så kunne vi godt tænke os at høre lidt om, øhm, om øh, sådan.. De aktiviteter vi har lavet i løbet af det her valgfag her, og som I har lavet. Og vi vil starte med at spørge jer: Hvad synes I har været det bedste ved det her valgfag?

Terje: Jeg synes helt klart selv, at det bedste det har været, at da vi var op i Slagelse, og fik alle de muligheder for at bruge alt det, der ikke rigtig kunne bruges til andet en sådan, hvad fantasien kunne finde ud af. Det synes jeg var virkelig fedt, for så bliver man bare sådan kreativ. Ku' gøre hvad man egentlig havde lyst til med de ting.

Pia: Ja.

I: Er det dér, hvor vi var nede hos Karen i det der frirum-lab? [05:23.6]

Sanne: Ja.

[...]

For meget snak...

I: Var der noget dårligt ved valgfaget?

Terje: Jeg synes faktisk det var sådan lidt i starten... Der var der meget sådan, planlægning og hvordan det skulle fungere, og så havde vi sådan, hvor vi sku' finde på et produkt vi ville lave og så sku' vi sådan forklare det. Jeg synes bare det blev lang tid at stå og forklare et produkt, som én af personerne havde fundet ud af. Men jeg synes ikke rigtig, der har været noget sådan virkelig, virkelig dårligt.. Jeg føler, at det alt sammen har givet en mening, og gjort noget.. Så nu lavede vi det her, og så ved det her kan vi så bruge til at lave det næste vi skal. Så der altid har været en sammenhæng.

I: Jeg mener, at Johnny fortalte mig på et tidspunkt, at du havde sagt, i slutningen af forløbet, noget med, at der havde været for meget snak.? [09:25.7]

Terje: Mhmm

I: Er det, er det rigtigt?

Terje: Ja, jeg en dreng, der har virkelig meget energi når lærere begynder at snakke. Så når de snakker, så det sådan, så slår min hjerne til: 'Nu skal jeg bare.. op og i gang'

I2: Altså mens, når I skal sidde på jeres stole?

Terje: Mhm

I2: bare lytte?

Terje: Ja. Det jeg ikke så god til. Det nok mere derfor jeg synes det er kedeligt, når der bliver snakket så meget.

I: Ja. Men jeg kan også huske du sagde til mig dengang jeg var ude på besøg og vi stod og lavede nogle forskellige ting, og, fandt på og så videre...Så kan jeg også huske, du nævnte, at der hvor vi var oppe og lave noget, var det du syntes var mest interessant.

TERJE: Ja.

[...]

Sofaen

I: Så nu, selvom I har været inde på nogle af aktiviteterne i processen, så går vi lidt mere ned i det, sådan én efter én...

I: Kan I huske, hvordan I kom på det med, med sofaen?

Terje: Jeg kom jo på det, fordi...jeg tænkte, at det var smart...Men så fortalte Sanne så, at det rent faktisk var med i en film..

Mette: Jeg havde set det i en film..

Terje: Ja.

I: Hvad havde du set det i, Sanne?

Sanne: I lego-filmen... [lille grin]

I: Ja?

Sanne: Der så jeg den nemlig, ja, der var en dobbeltdækker-sofa med. Men hans idé, og vores. Den måde den blev udviklet på, det er sådan meget anderledes end den fra filmen.

I: Ja, okay. Og hvorfor fandt du på det Terje? Du fandt på det før du hørte Sanne fortælle om det på filmen?

Terje: Ja, men jeg fandt på det fordi jeg tænkte det var smart, hvis man nu havde et lille sted, hvor man ku'...Ikke havde så meget plads, men alligevel skulle have meget plads til folk, der måske var på besøg eller så' noget. Så kunne man lige rykke det hele på to etager.

I2: Ah..

I: Ja.

Terje: Ligesom æh, den der, køjeseng. Så gøre det med en sofa også.

I: Hvor, hvor langt nåede I egentlig at komme med sofaen dér?

Terje: Vi nåede at komme rimelig langt, vi nåede at lave...Vi manglede lige den sidste del af, hvad hedder det.

Pia: Af sofaen. [13:49.7]

Terje: Ja, af, sådan prototypen.

Pia: Ja.

I: I har det ikke nu, vel?

Terje: Nej, jeg har det ikke med, men jeg har det derhjemme.

I: Okay. Terje, måske du kunne sende et par billeder af den der sofa, og sende til mig?

Terje: Jo.

I: Okay, fordi jeg kunne godt tænke mig at bruge den der lille film vi laver.

I2: Ja.

Terje: Okay.

I: Okay, så I nåede at bygge nede hos Karen, eller hva? I friRUM Lab?

Terje: Ja, og så har vi så også bygget lidt videre på det her efter. Fordi vi ikke nåede at blive helt færdige nede hos Karen.

Sanne: Ja, jeg føler også da vi kom hjem fra Karen dér, da vi ikke skulle derned mere, så følte jeg, at vi fik flere gode idéer til at komme på sofaen, og så udviklede den sig mere. Vi kunne så bare ikke nå at bygge alle vores idéer ind i den.

I: Hvad fandt I på efterfølgende?

Terje: I stedet for at have sådan to sofaer ovenpå hinanden, så havde vi sådan en day-bed ovenpå.

I: En hvad?

Terje: En day-bed.

I: En day-bed? Nårh okay. Ja.

Terje: Og så tænkte vi, at den der day-bed den kunne slå sig op, så den fik sådan et ryglæn i den ene ende.

I: Mhh, Ja.

Terje: Og det var meget sådan det vi også havde tænkt os at få på den.

Sanne: Ja. Men det var jo fordi vi havde normalt ryglæn på den, så det bare var to sofaer, og så ville vi gøre det til en sådan en du kunne slå den ned, og lave det til en seng, og så ville det ikke rigtig give mening, hvis der var ryglæn på, så det var derfor vi blev nødt til at finde ud af, hvordan man kunne fjerne ryglænet... [15:24.4]

I: Okay. Spændende.

Sanne: Jeps.

I: Og har I fået lavet en aftale med en tømrer og så' noget, om at få bygget sofaen dér, eller snedker eller?

Terje: Jeg tror Johnny ringede til nogen.. Johnny havde ringet til sofa-kompagniet, eller sådan noget.

I2: Ja?

I: Havde Johnny ringet til sofa-kompagniet?

Terje: Ja, eller skrevet til dem. Jeg ved ikke om de havde svaret endnu. Men så kom der jo så corona, og det...

I: Ah, ja.. Ja, okay.

Terje: Det stoppede os lidt igen med det.

Posthuset

I: Nu vil jeg spørge til - kan I huske vi var nede i Slagelse Erhvervscenter? Det var dernede, hvor at Morten fortalte om sit - var I alle sammen med dér, det er jo ikke sikkert?

Pia: Nede på det gamle posthus?

I: Ja, undskyld, det er det I kalder det, ja. [16:44.8]

[...]

Pia: Ja, der var et eller andet med den café, en eller anden speciel ting de havde lavet et eller andet med, jeg kan ikke lige huske, hvad det var. Men de var begyndt at lave en café dernede, og det synes jeg var sådan ret sejt.

I: Mhh. Ja.

Pia: Fordi det føler jeg lidt der mangler nogle steder, nok ikke lige i Slagelse, men [lille grin].

Terje: Han fortalte også, at der var mulighed for, at leje sådan computer, kontor-ting deroppe for at få hjælp til at udvikle sine idéer, og komme videre med idéerne, i stedet for bare at have dem, sådan som sin egen tanke. [17:55.6]

Terje: Han fortalte også sin livshistorie. Med hvad for nogle jobs han havde, og alt sådan noget.

Pia: Han sagde, at han altid havde haft et job han godt kunne lide.. Han havde kun, jeg tror det var ét job i hele sit liv han havde lavet, hvor han faktisk ikke kunne lide det han lavede.

I: Mh, kan I huske nogle af de uddannelser, han, han havde?

Terje: Han var i hvert fald slagter på et eller andet tidspunkt, kan jeg huske.

Pia: Og jeg kan ikke huske, om han også var i militæret på et tidspunkt.

Terje: Det var han. Og så var han også sikkerhedsvagt i et eller andet center - Slagelse Center - tror jeg det var.

Pia: Og så havde han været et eller andet, til at, der var en eller anden festival, eller fest eller sådan noget, det var han med til at arrangere nogle år.

[...]

I: Du nævnte jo, Terje, at det var et sted man kunne komme ned og sidde, med et skrivebord og en stol, og få noget plads til at starte virksomheden op.

Terje: Mhm

I: Kunne I forestille jer at kontakte eller komme derned, eller? Er det et sted I kunne tænke jer at komme igen på en eller anden måde? Eller kan I se hvad man kan bruge det til? [19:31.2]

Terje: Jeg tror sagtens, hvis jeg fik en eller anden idé, jeg synes bare var virkelig god, og hele Danmark og verden skulle vide den, så ku' jeg da sagtens finde på at tage derned for at få rådgivning til at komme videre med den idé, ja. Og sådan få en plads, et sted, hvis jeg nu ikke har et sted derhjemme, eller en computer, der kan bruges derhjemme eller så' noget. Så at komme derned og starte sin virksom op dér.

Besøg af iværksætter

I: Kan I huske den iværksætter, der var på besøg før valgfaget startede?

Terje: Var det ikke ham, der lavede de der plader dér,

I: Jo.

Terje: Som man kunne sådan sætte, stikke på væggene og så skifte dem, og så sætte en ny farve på eller så' noget?

I: Kan du huske, hvilken baggrund han havde Terje?

Terje: Baggrund?

I: Ja, altså uddannelsesmæssig baggrund, eller..?

Terje: Næh, ik' rigtig, ik' rigtig. Ik' andet end at han lavede de der plader dér, det var det eneste jeg sådan rigtig kan huske.

I: Hvad du med fra det oplæg dér?

Terje: Det meste jeg tog med var, at det ikke behøves at være sådan rigtigt svært at udføre og lave og bruge, men det sagtens kunne være sådan en simpel ting, som for eksempel hans forskellig-farvede plader, som alligevel bliver så stort bare fordi det er så nemt.

I2: Nemt at bruge?

Terje: Ja, det er, det nok det jeg har taget mest med.

Film med iværksættere

I: Kan I huske, øh, da jeg var ude, og hvor jeg blandt andet viste nogle film?

Terje: Mhm

I: Kan I huske, hvad det var for nogle film som jeg viste dér?

Terje: Du viste en film med en eller anden mand i hvert fald.

I: Ja.

Terje: Der var sådan en iværksætter eller sådan noget.

I: Ja.

Terje: Men jeg kan ikke rigtig huske mere og, eller hvad han sådan iværksættede for og så' noget...

I: Mh.

Terje: Nej.. [22:18.6]

I: Kan I huske, øh, jeg tror jeg viste to film, medmindre, at jeg ikke havde lavet dem begge to på det tidspunkt. Den ene film, kan I ik husk, kan I huske I grinede af det fordi, at jeg interviewede og så sagde jeg 'jajaja' hele tiden, og så kunne vi høre min stemme sige...

Pia: Mh

Terje: Ja.

I: Ja, det grinede vi nemlig lidt af, ik?

Terje: Mhm, det kan jeg godt huske.

I: ahm.. Men det kan godt være, at Sanne, at du egentlig ikke har, muligvis har været der den dag...

Pia: Jo..

I: Jo, du har været der Pia, for du var med til at blive interviewet, også jo..

Sanne: Ja, jeg tror godt jeg kan huske noget af det, men...

I: Ja.

Sanne: Ja.

I: Kan I huske, hvad han var uddannet som?
 [pause]
 Terje: Nej
 Sanne: Nej.
 I: Det også, det helt okay, nu bliver det nærmest sådan en eksamen...
 I2: I husker godt, ja, ja, det synes jeg også, [lille grin]
 I: Ja, det synes jeg også, generelt, at I husker rigtig, rigtig godt.
 I2: Ja.
 I: Jeg viste jer også en film med en, æh, land-,...
 Terje: Ja, det rigtigt, den med landmanden?
 I: Ja.
 Terje: Nu hvor du skulle lige til at sige det...
 I: Ja.
 Pia: Så var jeg der den dag... [23:08.1]
 I: Nå, du kan huske det Pia?
 Pia: Ja, for jeg kan godt huske den med landmanden...
 I: hva' kan I huske omkring ham landmanden dér?
 Terje: At han havde et eller andet drivhus, eller sådan, eller planteafdeling-ting, hvor han plantede mange ting...
 Pia: Nåårh..
 I: Ja?
 Pia: Jeg mener også han havde arvet det fra sin far eller så' noget.
 I: Jaer, det havde han faktisk ikke rigtig, men det kan være, at jeg også havde snakket om en anden én, der havde arvet det fra sin far...
 Pia: Ja, det kan godt være...
 I: [griner]
 Terje: Han var sådan, halv-svensker, eller sådan noget...
 Sanne: Ja, han havde, hans accent den var sådan lidt... [lille grin]
 Terje: Svensker-agtig...Ja.
 I: Kan I huske, hvad hans uddannelsesmæssige baggrund var?
 Terje: Nej.
 I: Kan I huske, hvorfor han blev iværksætter?
 Pia: Nej
 Sanne: Jeg kan ikke...
 I: Det også virkelig, nu jeg virkelig, nu jeg virkelig hård med mine spørgsmål [grinende]
 I2: Det også, det lang tid siden.

Øvelser med håndværk og ide-generering

I: Kan I huske noget af det som vi lavede, nogle af de små øvelser som jeg lavede med jer den dag..?
 Terje: Jeg kan ikke i hvert fald...
 I: Kan du huske noget Pia?
 Pia: Var det, var det der, hvor, at vi skulle tegne et eller andet?
 I: Ja
 Pia: Jeg kan ikke huske, hvad det var vi skulle tegne.. Jo, vi skulle dekorere sådan.. Man skulle sidde sammen to og to..
 Sanne: Nåårh, med så'n...
 Pia: Og så skulle man dekorere og indrette den anden persons hus, eller sådan..
 I: Ja.
 Pia: Jeg var sammen med Johnny, og han ville have et boblebad eller så' noget inde i sit soveværelse,
 I: [griner] ja?
 Pia: Og så skulle man prøve og få det til at passe og så' noget..
 I: Ja.
 I: Kan du godt huske det nu så Terje?

Terje: Ja, det kan jeg godt huske nu..

Sanne: Jaer, hvor vi havde det der store papir og så skulle vi skrive.. Ja.

I: Ja. Hvad skulle I på det store papir?

Sanne: Det, vi skulle skrive, jeg kan ikke rigtig huske, hvad vi skulle skrive, men vi skulle hvert fald tegne nogle ting, eller så' noget.

I: Mh, det er rigtigt.

Terje: Jeg kan også huske en af øvelser var, at vi skulle sådan finde et eller andet, der bare lige lå her, for eksempel en vandflaske, og så skulle vi gå op og sådan reklamere for den,

Sanne: Det kan jeg også huske..

Pia: Ja.. [25:21.2]

I: Ja. Var der nogle af de øvelser I syntes var sjove? Eller, var det, kunne man bruge det til noget, eller hvad tænker I om dem?

Terje: Jeg synes, man kunne godt bruge...og jeg synes også den var lidt sjov, den der øvelse med at man bare skulle finde et eller andet, og så skulle man gå op og reklamere for den...

I: Mh.

Terje: Fordi man skulle sådan lige, bum, "jeg finder på det" og så stå deroppe og sige noget ligesom hvis man rigtig skulle ud og reklamere for det.

I: Mh

Terje: Ja, det synes jeg at man lærte noget af, men også havde det sådan sjovt med. Fordi der kom nogle mærkelige ting op nogen gange.

Besøg af ZBC

I: Så vil jeg spørge jer om, da ZBC, erhvervsuddannelsen var forbi. I nævnte det tidligere. Pia, du sagde det der med, at det var meget sjovt med rørene dér..

Pia: Ja..

I: Og jeopardy. Er der andre ting I kan huske fra den dag?

Pia: Vi så en video med en pige på vores alder, som godt kunne lide at lave negle på folk..

I2: Mhm

Pia: Så hun havde lavet sin egen lille virksomhed derhjemme og havde en hel masse ting til det og så' noget. Og så hendes veninder havde sådan reklameret om det på deres sociale medier og sådan noget.

I: Ja.

Terje: Mhm, det rigtigt.

I: Hvor er det fedt I har set det, det tror jeg så faktisk ikke var fra, fra den dag, for det var en film jeg lavede med Celia, der har lavet negle.

Terje: Mhm

I: Men jeg sagde nemlig til Johnny og Casper, at det kunne være fedt, hvis I så den på et tidspunkt, men det må I så have gjort. Men jeg tror faktisk ikke det var den dag, hvor erhvervsuddannelsen var her, fordi der var jeg med.

Terje: De, de lavede også en anden video, erhvervsuddannelsen, gjorde de ikke? Jeg tror de lavede en video med nogle af deres elever, eller så' noget.

I: mh, ja

Terje: Der fortalte et eller andet med iværksætter.

Pia: Ja, der var et eller andet, og jeg mener også der var en eller anden, med en mekaniker eller så' noget.

I: Ja. Ja. [27:06.9] Der var en mekaniker, ka' I huske om der var flere? Der var, de viste to film nemlig, erhvervsuddannelsen.

Pia: Den sidste, der var jeg der ikke.

I: Nej nej, men I husker sindssygt godt, altså, det var, det jo bare interessant at høre, hvad man sådan tager med. Den der med Celia, når I nu har set den der med negle, kan du også huske, har du også set den Pia, den der med neglene?

Pia: Ja, det kan jeg godt huske..

I: Er der noget I tager med derfra? Med den video dér?

Pia: Jeg tror jeg tog med, at du skal bare finde noget du godt kan lide...

Sanne: Jah..

Sanne: Og så kan du egentlig bare starte dér, meget småt. Fordi, det behøver ikke være noget stort, man kan gøre det derhjemme, og sådan, det tager ikke lang tid at starte noget op.

I: Mhh

Sanne: Eller en gang imellem gør det, men.

I: Mhh

Pia: Ja.

I: Ja.

Sanne: Det ik' svært.

I: Ja. Er der, vil du tilføje noget Pia?

Pia: Nej, det var rigtig sagt det der..

I: Mh, mh, klart.

I2: Må jeg spørge også?

I: Ja, ja.

I2: I forhold til den dag, hvor ZBC var her...?

Terje: Mhm

I2: I sagde det der med, at det var nyt, fordi nogen gange har vi så'n haft en oplevelse af, at ZBC de kommer ud flere gange og måske..

Sanne: Jo, jo

I2: Så hvis I kunne sige lidt om, hvad det var, der var, der var måske anderledes ved det, eller har I haft dem ude andre gange, eller?

Sanne: Altså vi har haft dem ude før [28:25.3]

I2: Ja.

Sanne: Og vi lavede også en af de samme øvelser, hvor vi havde fire forskellige plader i fire forskellige farver vi så skulle lægge uddannelserne ud.

I2: Mhm

Sanne: Den har vi lavet før i klassen, kan jeg huske..

I2: Ja.

Sanne: Men jeg tror, at det var nyt, det var, at det var ikke kun fordi, når de har været nede i klassen, så har det været rigtig meget om uddannelse, og vælge den rigtige vej og så' noget

I2: Ja

Sanne: Og da de var her hér, der var det meget omkring, hvordan du ku' starte dit eget op, og, sådan finde på idéer og så' noget. Så det var nok dét, der var lidt anderledes.

I2: Ja.

Pia: Mhm

I2: Og så det der med, at I skulle lave noget, eller?

Sanne/Pia: Ja.

Pia: Vi skulle lave sådan nogle stearinrys ud af sådan nogle rør.

Terje: Den var, det var også meget anderledes fordi det har vi ikk' rigtig prøvet i skolen eller når der har været besøg af andre virksomheder eller skoler, eller så' noget.

I: Mh

Terje: Så det var også sjovt at prøve noget sådan heelt anderledes, end vi sådan normalt er vant til.

I: Var der noget egentlig den dag, kan I huske - fordi nu siger du også Sanne, at I havde gjort noget lignende før og så' noget - var der noget nyt I lærte i forhold til erhvervsuddannelserne den dag?

Sanne: Mh, det tror jeg, der var, men jeg kan ikke lige huske det..

Pia: Jeg kan ikke,,.

I: Var der nogle nye af alle de der uendelig mange uddannelser som man skal sidde og kategorisere, var der nogle nye uddannelser I fik øje på dér og sagde 'nå, okay, det også en erhvervsuddannelse'?

Terje: Ahh, jeg, ik' rigtig' for mig, så'n for mig af, for jeg føler altid jeg så'n har... Vidst hvad jeg gerne vil, og styr på erhvervsuddannelser og gymnasiale og sådan noget.

I2: Mhm

Terje: Ja, jeg synes.. fordi vi også havde gjort det før og så' noget, og nærmest snakket om, 'dét er en erhvervsuddannelse og dét..' og så'n, så.. Ja. [30:19.3]

I: Mhh

I2: Er I trætte af at høre om det på den måde der?

Terje: Jeg synes det er fint nok, men det meget af det samme, der bare bliver sagt hele tiden.

I2, I: Mh

Pia: Ja.

Sanne: mh

Terje: Ja.

Next level konkurrence

I: Det sidste jeg vil spørge om i forhold til aktiviteter, det er sådan lidt arbejdet frem mod 'next level' den her konkurrence her. Og det vi gerne vil spørge om, hvordan var det at have en konkurrence som I kunne se frem til? Hvordan oplevede I det?

Terje: Jeg synes det var en god ting fordi jeg synes, at det har en god mening at have et eller andet til sidst, som man sådan kan få noget ud af, så for eksempel lige med det her så var det, så synes jeg, at det' godt, at der er en konkurrence til sidst, fordi så får man virkelig, så'n så får man at vide: 'Okay, det måske en idé, der kan, så'n, gå videre', agtig, eller 'det måske en idé, der ikke rigtig er så'n nytte for', men så - hvad hedder det - og så man så'n også lærer, at æh, at så'n stå op foran andre mennesker også, hvis man har det lidt svært ved det også, og så' noget..

I: Mh

Terje: Så jeg kan godt lide, der er et eller andet konkurrence/udfordring til sidst.

I: Hvad tænker du Sanne?

Sanne: Æhm, jo, lidt á la det samme, æhm, altså, jeg synes også det var så'n rart, på en eller anden måde, at der var en konkurrence, så'n, så man også kommer ud, og der flere der ser ens idé..

I: Mh

Sanne: Og det måske bliver til noget, hvis man er heldig, og måske er det bare, finder man ud af, 'det var egentlig ik' det her'..

I: Mh. Ja. Hvad siger du Pia?

Pia: Ja, altså jeg synes også, det var en god idé, og at det var udfordrende.

I: Mhh

Pia: Ja. Der er ikke rigtig så meget andet.

Fremtidsplaner

I: Pia. Har du nogle forestillinger om, hvad, hvad du skal efter skolen?

Pia: Ja, det så lige det. Der ik' rigtig, der var det der arkitekt, som min, som vi, du interviewede os før...

I: Ja.

Pia: Ellers så tror jeg ikke rigtig, der er andet-

I: Nh.

Pia: Ja.

I: Tænker du på om, når du tænker på efter skolen her, sådan, skal du så på nogen uddannelse lige derefter?

Sanne: Ja jeg tror jeg skal gymnasie, STX.

I: Ja, og Terje? [33:57.1]

TERJE: Erhvervsuddannelse.

I: Ja.

Terje: Mhm.

I: Og du vil gerne være...

Terje: Mekaniker.

I: Og Sanne?

Sanne: Øh, jeg ved det egentlig ikke helt, men jeg tror gerne jeg vil på HHX, fordi, ja, jeg kan godt lide sådan noget med matematik og tal..og efter det, aner jeg det ikke.

Synet på erhvervsuddannelse

I: Hvis I nu kigger på, på det her år med det her valgfag. Har det så givet jer nogle nye oplevelser af hvad håndværk og erhvervsuddannelser er for noget?

Terje: Jeg synes det har givet mig et nyt indblik i det, fordi jeg troede i starten, sådan da vi begyndte på det, at erhvervsuddannelse, det var kun sådan, at så kan man uddanne sig til at blive tømrer, murer, og så videre og det, og så bare gå hen og så komme på et arbejde, der allerede er opfundet på en måde. Men så iværksætteri, så efter det her valgfag, så er det sådan, så selvom man har taget en uddannelse, som man selvfølgelig nok skal have, så kan man jo godt begynde på og tænke frem: 'Vil jeg gerne have mit eget i den her uddannelse? Eller skal jeg finde på noget nyt? Eller bare tage et job indenfor den uddannelse?'.

I: Mh.

I2: Hos en mester, eller?

Terje: Mhm

I2: I et firma eller så' noget?

Terje: Ja. Lige præcis.

I2: Så du tænker, du har faktisk fået øje på, at man behøver ik' starte i et firma, hvis man er færdi som..

Terje: Mhm

I2: Mekaniker eller tømrer, eller hvad...

Terje: Ja.

I2: Man kan finde på alt muligt, man kan bruge den der uddannelse til? [35:51.8]

Terje: Mhm. Lige præcis.

I2: Ja.

I: Okay. Hvad med dig Sanne, har du fået ny oplevelse af håndværk- og erhvervsuddannelser, hvad det kunne bruges til?

Sanne: Det ved jeg egentlig ik', fordi det aldrig rigtig noget jeg har sat mig ind i, så jeg har, jeg har ingen idé...

I: Nej, det så fint. Ja, og hvad siger du Pia?

Pia: Det tror jeg heller ikke, at jeg har.

Syn på iværksætteri

I: Hvad i forhold til iværksætteri som sådan? Der kunne jeg godt tænke mig at spørge: Har I fået nogle nye oplevelser af hvad iværksætteri er for noget?

Terje: Okay, jeg, hvad hedder det, jeg har jo sådan stadig tænkt lidt på det, da jeg var mindre, men jeg har først sådan efter det her forløb indset, hvad iværksætteri rigtig er. Inden vi begyndte på det her forløb, så havde jeg også set Løvens Hule. Så efter det her forløb så har man jo fået et helt andet indblik i det synes jeg. I hvert fald jeg har. Hvor man har set, hvor langt det egentlig kan gå, og hvor mange gange man egentlig bliver nødt til at finde på idéer indtil én af idéerne måske lykkes. Hvor det både kan gå op og ned. Lidt af det hele, ja.

I2: Kan du huske, hvordan du, altså du snakker om da du var 10 år allerede, tænkte du i det. Hvor kom de idéer eller de tanker fra? Var det så' noget Løvens Hule, eller?

Terje: Jeg tror mere det var så' noget, fordi da man var mindre, så legede man altid butik eller sådan noget, så var det sådan: 'Så vil jeg være butik mand når jeg bliver stor, fordi så har jeg min egen butik også' - på den måde, tror jeg, at det var. Det kom sådan ind i tankerne på mig.

I2, I: Mh

Terje: Så mere den fantasi man havde som lille, som man så trækker videre og indser, at det virkelig kan være virkelighed, hvis man så'n vil det.

I: Mh.

Terje: Mh.

I: Hvad med dig, Pia? Har du fået nogle nye oplevelser af hvad iværksætteri er?

Pia: Jeg ved det ikke rigtig.. Jeg ved det ikke. Det tror jeg ikke.

I2: Har du også set det der Løvernes Hule?

I: Løvens Hule? [38:29.3]

Pia: Det ved jeg ik', jeg tror også jeg har haft det der, altså med, da jeg var sådan lille, at 'Jeg vil være dét når jeg bliver stor'.

I: Mh

Sanne: Ja, det tror jeg også, at jeg har haft den oplevelse...

Tanker om at blive iværksætter

I: Terje, har fortalt lidt om, at han godt kunne tænke sig at blive iværksætter. Og Sanne, du sagde også indledningsvist, at du egentlig også sådan tænker, at det kunne måske være en mulighed. Vil du ikke sige noget mere om det?

Sanne: Altså jeg har altid syntes det har været spændende at have sit eget. Også det der med butikken som Terje snakkede om..

I: Ja.

Sanne: Da han var mindre.. Jeg havde bare gjort det med Lego i stedet for. Altså det har altid været sådan spændende: 'Nu har jeg mit eget, det er mig der bestemmer', men så også at have det der ansvar...Det synes jeg også, engang i mellem, så synes jeg det er rart at have ansvar på en eller anden måde...Fordi, man har så'n lidt mere styr på det hele..

[...]

I: Hvad kunne du forestille dig at være iværksætter indenfor?

Sanne: Jeg har ingen idé.

I: Nej, fint og Pia, kunne du forestille dig at være iværksætter?

Pia: Måske, jeg ved det ikke. Måske, måske i fremtiden, jeg ved det ikke. [lille grin].

I: Hvad vil, hva' vil du synes var fordelene ved at være iværksætter?

Pia: Jeg ved det ikke.

Hvordan kan iværksætterfaget gøres bedre?

I: Til sidst, så vil jeg spørge. Hvis man nu skulle gøre det her valgfag endnu bedre?

Terje: Mere aktivitet-agtig. [Svaret kom prompte]

Pia: Ja.

Terje: Jeg føler vi har haft mange godt aktiviteter og så' noget, men jeg føler lige, sådan, for eksempel i starten, hvis man på en eller anden måde kan få alt det information i starten, og tænke: 'Hvilke produkt vil jeg måske ha' ud' til en aktivitet, eller sætte os udenfor og gøre det, det kommer så an på vejret, ja, men... Bare så'n i stedet for, at man bare sidder, og er ligesom på en normal skoledag.. [41:14.8] Ja, det tror jeg, jeg ville, ændre, hvis jeg står for valgholdet.

Sanne: Jeg føler også, at hvis I skal snakke meget om erhvervsuddannelser og så' noget igen, så måske, at man kunne finde på andre ting at snakke om, og gå måske lidt mere i dybden i det, i stedet for, at det altid er det samme man hører om erhvervsuddannelser.

I: Gå i dybden i forhold til én faglighed? Er det sådan rigtig forstået?

Sanne: Mhh

I: Eller bare noget andet end erhvervsuddannelser?

Sanne: Måske sådan lidt en blanding, det hele..

I: Sådan som jeg hører dig Sanne, sådan som I er vant til at blive præsenteret: 'Nå, men der er erhvervsuddannelserne og der er alle de her forskellige fag, og bumbum', men at du tænker, så hellere gå i dybden og gå ud og lave noget med noget, altså hvor man snedkerer, eller laver mad, eller et eller andet?

Sanne: Altså, jo det kunne man jo godt, for at få noget bevægelse med ind over det, men måske også bare snakke om, og være sådan lidt: 'Hvis du vil være det her, så kan du gå dén vej' eller gå i dybden med, hvad det egentlig vil tage, eller vil sige at være, gå den her vej, og sådan

I: Og hvad med dig Pia? Hvad synes du man kunne gøre bedre ved valgfaget?

Pia: Ja, men jeg synes også det der med flere aktiviteter, og sådan der, være lidt mere aktiv. I stedet for at høre det samme hele tiden, så noget andet.. Ja, sådan lidt ligesom de andre..

I2: Bare, hvad aktiviteter er, eller hvad kan det være, tænker I? Fordi lige nu, der, det ik' og sidde på stolen og høre læreren snakke.

Terje: Nej. Jeg tænker, altså i starten var det jo meget, sådan information om, for eksempel, jeg ved ik', hvad der måske kommer til at foregå senere hen...Fordi det man kan huske, at man har fået information om. Måske lave det til en leg eller så' noget, hvor man for eksempel siger: 'Nu er der en post ovre i dét hjørne, og en post derovre. Så står der for eksempel på den post: "i det her forløb, så skal I så have noget om erhvervsuddannelser" og så står der for eksempel ovre i den anden post: "Der kommer til at være nogle film, der omhandler en pige, der startede på et neglefirma" Sådan for eksempel. Sådan så man kommer, sådan lidt ud og røre sig i mens...

I2: Ja. [43:46.0]

Bilag 15: Transskription af interview fra projektets afsluttende fase

[Interview er foretaget lige efter en præsentation af gruppens produkt. Interviewet er foretaget med en enkelt elev. Vi er i et rum hvor der er andre elever til stede der står ved forskellige stande og fremviser deres produkter]

[8:15]

Interviewer: Hvad har I lavet?

Elev (pige): Vi har lavet den her T-shirt [viser T-shirt frem]

I: Er det lavet med kartoffeltryk?

E: Ja, vi tog grundformerne trekant og to cirkler og så malede vi det op. Og her er det bare firkant og firkant og her er det bare små streger som vi har sat ind [peger på udsmykningen af T-shirt]

I: Nå ja

E: Og målgruppen det er 5. til 6. klasse. Det er fordi det er dem, der mest går i det. Og alligevel ikke går alt for meget op i deres fashion.

I: [griner lidt] du mener, hvis man går op i fashion så er det her ikke...

E: Ja så er den her T-Shirt nok ikke top prioritet. Altså det er jo genbrug og det er bæredygtigt tryk. Og så spør' vennerne jo "hvorfors har du den på?" Og så siger man "arr det er fordi, at det er mega smart genbrug og det er bæredygtig produktion" og sådan noget. Det er egentlig det, der er budskabet.

I: [refererer til slogan på trøjen] "En nem fremtid" – hvad menes der med det?

E: Altså fordi det er nemmere at genbruge noget end at købe noget nyt. Og det er nemmere at have en bæredygtig produktion. Så det er det, der er budskabet.

I: Jeg tænker lidt i forhold til mode. Min datter går på gymnasiet i Roskilde. Jeg tror altså godt de kunne finde på at gå med den T-shirt. Det kan godt være, at der er en aldersgruppe, hvor det skal være nyt, men så kommer det tilbage det med genbrug, når de bliver ældre.

E: Ja jeg kunne også sagtens selv finde på at gå med den.

I: Ja sådan på Roskilde Festival og den slags.

E: Ja klart – SMUK festival og alle den slags festivaller.

I: Da vi designede det her forløb, var jeg egentlig lidt bekymret for den her workshop, der handlede om kartoffeltryk. Altså hvad I ville synes om det.

E: Ja altså det er jo sindssygt svært at lave kartoffeltryk, fordi du skal forme det helt præcist.

I: Har du prøvet at lave det før?

E: Nej vi øvede bare sygt mange gange.

I: Jeg var bange for, at I ville synes, det var for barnligt eller I forbandt det med noget I lavede, da I var små.

E: Men Pia og jeg der lavede det. Vi har altid været super kreative. Så det ligger mere naturligt til os tror jeg. Men det er helt vildt svært at finde den perfekte form. Fordi hvis kartofflen er lidt skrå, så er det kun den ene halvdel, hvor farverne kommer rigtigt på. Altså det er helt vildt svært at ramme den helt runde form og så noget. Men ellers så er det jo et sjovt projekt at lave.

I: Altså det er også flot synes jeg. Det har et lækkert rustikt udtryk. Jeg tror lige jeg tager et billede. [tager billede]. Så det var egentlig en meget fed opgave?

E: Ja det synes jeg det var.

I: Hvordan var det egentligt...I skulle lave sådan et statement?

E: Først så tænkte vi på sådan noget på engelsk, "recycle" og sådan noget, "genbrug" og "future". Det lyder fedt på engelsk, men det er bare sådan nogle sygt lange ord. Hvis du skal til at lave det. Så var vi sådan på "Eazy Future" nej "bæredygtig fremtid" nej "nem fremtid". For det gjorde ligesom alting nemmere. Vi lavede bare sådan en masse brainstorms som havde noget med bæredygtighed at gøre. Og gik ind på google og så på synonymer. Det var bare det vi gjorde. Og så havde vi planer om at vi skulle have tre forskellige logoer så man selv kunne vælge. Men det blev alt for indviklet. Og for svært. Så vi lavede det sådan her. Og det er også derfor, det er lavet med et hjerte. Altså "I

love nature", "I love recycle"-agtigt. Vores første logo var egentlig to blade, der stak op og så lidt ud som et hjerte. Men så tænkte vi, "er det ikke bare federe med et hjerte?"

I: Spændende. Hvad har du egentlig tænkt i forhold til uddannelse siden vi sidst talte sammen.

E: Ja altså jeg har jo altid tænkt at jeg skulle på gymnasiet jo. Men så fandt jeg ud af, at jeg gider ikke at gå i skole længere. Jeg vil gerne være dekoratør ligesom min mor jo, men det kan man næsten ikke blive nogle steder.

[...]

I: Men dekoratør er det sådan noget med at lave opstillinger i butikker?

E: Ja ja altså design og stille frem, fx alle de blå ting her eller alle rygsækkene der. Og altså også da jeg var i praktik, jeg var i spejdersport, der fik jeg også lov til at...

I: Hvornår var du i praktik?

E: I uge 40. Og bagefter der var jeg bare sådan "ok mor, jeg gider ikke gå i skole længere. Jeg skal bare direkte ud og arbejde med det samme". Altså det var vildt fedt. Også fordi jeg fik lov til så meget. Jeg fik lov til at ekspedere kunder. Og jeg fik lov til at renovere hele deres afdeling med vandrestøvler. Så nu regner jeg med at tage en EUX. For her kan jeg arbejde mere kreativt end det normale gymnasium. Og så vælger jeg at tage til udlandet mens jeg læser EUX.

I: Altså hvornår kan du tage til udlandet? Er det mens du tager EUX?

E: Ja, hvis jeg fx starter med at arbejde i spejdersport og hvis der ligger en lignende butik i Frankrig, så kan jeg tage derned.

I: Er det normalt, at man gør det på EUX?

E: Ja altså hvis man er Sosu, så kan man typisk tage til Afrika og arbejde på hospitaler.

I: Nå det var jeg slet ikke klar over.

E: Ja det er vildt fedt. Det er også fordi, at her bruger du jo dine hænder og du skal jo også have taget svendepreven i en EUX. Altså hvis du er smed skal du smede noget. Eller hvis du er tømrer, så skal du bygge noget. Så jeg tror, du skal lave en butik eller en salgsplan [når de studerer til dekoratør] eller et eller andet og det synes jeg er helt vildt fedt også. Så gymnasiet det bliver bare lidt kedeligt for mig, synes jeg.

I: Ja men du kommer jo så alligevel til at være i gymnasiet på en måde.

E: Ja men det bliver kun i to år, at jeg skal sådan gå i skole-skole. Så det er nok det, jeg gør.

I: Hvad siger din mor egentlig til det?

E: Altså hun synes, det er mega fedt. Også fordi når man tager en EUX får man jo både studentereksamen og et svendebrev. Så det åbner sygt mange muligheder.

I: Men altså hvad var det egentlig ved det praktikophold du synes var så spændende?

E: Altså jeg synes det var vildt fedt, at jeg måtte ekspedere kunderne jo, for man skal egentlig være 16 år. Og folk kommer ind og skal have professionel hjælp. Og jeg talte med nogle af de ansatte, og de får ofte en månedens oplæring. Men jeg blev bare kastet ud idet. Jeg fik kun forklaret en lille smule. Men jeg ved også meget om det i forvejen og har meget af grejet derhjemme. Så det var helt vildt fedt.

I: Så du ved faktisk godt noget om spejdersport?

E: Ja ja.

I: Så hvis folk kommer og spørger dig til råds om vandrestøvler, kan du sagtens hjælpe dem?

E: Ja ja. Jeg er jo selv spejder og går sindssygt meget op i det.

[her kommer en længere snak om det at være spejder]

I: Men egentlig, det med at det er fedt at ekspedere og du siger "at få lov til" er der så fordi, at man for mere ansvar?

E: Ja altså hvis det var en tøjbutik ville jeg jo ikke synes det var ligeså fedt jo. Det er fordi det interesserer mig. Os så kan jeg fyre alt muligt af i stedet for at sige "den her lyserøde trøje den er 100 % bomuld og den er meget federe end den anden". Her kan jeg beskrive betydningen af vandrestøvlers design osv. Og det synes jeg er helt vildt fedt jo. Folk der kommer ind i spejdersport, kommer jo for at få noget at vide og få svar på spørgsmål.

Bilag 16: Interview med Celia

Celia går i 8. klasse og har startet et neglefirma, hvor hun laver negleforlængelse, forstærkning og Gellack. Hun tjener op til 4000 kr. om måneden.

Hvordan startede du firmaet?

Altså jeg startede i starten af sommerferien, hvor jeg havde en masse veninder herhjemme. Og nogle af mine veninder har også interesse i negle. Og jeg synes det var ret fedt, fordi så kunne vi sidde inde omkring spisebordet og lave de her negle sammen. Og så eksperimenterede vi lige med det. Og så var der én, der havde købt noget nyt og så prøvede vi lige det. Og så snakkede jeg med mine forældre, der selv har haft iværksætterprojekter. Og så sagde de, at hvis det her var noget jeg gerne ville, så kunne jeg måske tjene penge på det. Og jeg har været på arbejdsmarkedet siden jeg var 11 år gammel i mine forældres egen cafe. Men da de så solgte firmaet videre, så følte jeg, at det ikke var helt det samme, og så sagde jeg op. Men på arbejdsmarkedet er det rigtig svært at finde job med de samme vilkår som jeg havde i mine forældres firma, når man er under 15. Så tænkte jeg bare. Altså jeg blev stædig. Jeg følte bare, at jeg måtte selv gøre noget, for jeg kunne ikke regne med at andre løftede mig op hele tiden. Og så tænkte jeg igennem, hvad mine interesser egentlig er. Og så startede jeg bare med det her. Og det synes jeg er mega fedt. Og jeg vil helt vildt gerne sidde og bruge to timer på noget jeg rigtig gerne vil lave.

Hvad kan du godt lide at lave i dit firma?

Jeg elsker jo, når mine kunder kommer og siger "jeg vil gerne have en masse glimmer og en masse sten på". For så kan jeg sidde og finde ud af; "ej, jeg kan lige sætte dem her på og det her kunne være godt". Altså min kreative side kommer ligesom også frem. Nu hvor man er blevet ældre, og man ikke længere laver perleplader. Så det her et slags frirum for mig. Og jeg elsker at bruge tid på det.

Hvordan gør du reklame for dit firma?

Jeg startede min Instagram. Og Holbæk er jo en semi-lille by. Så når veninden nede på hjørnet har fået lavet sine negle, så går hun jo selvfølgelig op i skolen og siger "nu skal I se her" og sådan. Og tit så deler folk mine opslag på Instagram.

Hvad kan du tjene i dit firma?

Det afhænger meget af sæson. For eksempel i sommers var det jo meget en dille, det der med at have lange negle. Og folk tog til alle mulige byer for at få lavet negle. Så det afhænger meget af sæson. Lige nu er det mere dulmet ned, end det var i sommers, så nu tjener jeg omkring de 1.000 om måneden. Og så går der lidt til produkter og sådan noget. Men det er virkelig en lille procentdel. Men i sommers kunne jeg godt komme op på 3.000-4.000 kr. om måneden.

Har du et råd til andre i din alder, der vil være iværksættere?

Altså mit råd ville være, at man skal finde noget, der interesserer én. Og hvor man kan være kreativ.

Bilag 17: Producerede film

Film om iværksættere

Film med Frederik (kort version)

<https://youtu.be/wu8j8FHPDxQ>

Film med Frederik (lang version):

<https://youtu.be/xv2toByqw3I>

Film om Andreas

<https://youtu.be/ktviF2fZaoM>

Film om Celia, en 14 årig iværksætter

<https://youtu.be/tjMqr9wUg3E>

Film om Karen fra FriRUM Lab

<https://youtu.be/CP1EOL3QwOk>

Film med elever fra projektet

Marievangsskolen

Waterspin: <https://youtu.be/A3wtUpJ5wHI>

Papirprodukt <https://youtu.be/HVhSPjEe1zM>

Broskolen

Dobbeltdekker sofa <https://youtu.be/Eh1J8tQkw8U>

Læringsø: <https://youtu.be/nnpDk3aOlw>

Nymarksskolen

Bagerprojekt: <https://youtu.be/YfDwpTvx1ik>

Wild Child: <https://youtu.be/3HBVUQWcbeg>

Madroulette og andre spil: <https://youtu.be/sVnPUUZzWRM>